د پوهني وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

پښتو

اووم ټولګی

پښتو

اووم ټولګی

په بازار کې يې اخيستنه
ره قانوني چلن کيږي.

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

Ketabton.com

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

پښــــتو

اووم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

محمد قاسم هیله من، د مؤلف مرستیال محمد قدوس زکوخېل

ایډیټران:

محمد زرین انځور، پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

کمپوز او ډیزاین: صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستــان دی — دا عزت د هــر افــغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بـــلوڅـــو د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو — د تـــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي — پـــاميريان، نورستانيـــان

براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ايمـــاق، هم پشه يان

دا هيـــواد به تل ځليږي — لـــکـــه لمـــر پر شنه اسمان

په سينـــه کې د اسيـــا به — لـــکـــه زړه وي جـــاويدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمیره	سرلیکونه	مخ
لومړی لوست	د خدای ﷻ ستاینه	۱
دویم لوست	زموږ ګران پیغمبر	۵
دریم لوست	پسرلی اوښکلا یې	۹
څلورم لوست	د (ی) ډولونه	۱۳
پنځم لوست	ملي مشر میرویس نیکه	۱۷
شپږم لوست	کلمه ، نوم او ډولونه یې	۲۳
اووم لوست	بلخ ، د مد نیت زانګو	۳۱

و

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست	لنډۍ، ولسي ادبیات	۳۵
نهم لوست	زده کړه : د ژوند اړتیا	٤١
لسم لوست	لیکدود او اړتیا یې	٤٥
یوولسم لوست	ورځپاڼه : د معلوماتو چینه	٤٩
دولسم لوست	لیکوال اوښوونکی: صالح محمد هوتک	٥٥
دیار لسم لوست	طاق ظفر : د خپلواکۍ ځلی	٥٩
څوارلسم لوست	قاضي او نوکر	٦٣
پنځلسم لوست	عبدالقادر خان خټک : نامتو شاعر	٦٧
شپاړسم لوست	دودیزې لوبې	٧١
اوو لسم لوست	کرستین اندر سن	٧٧
اتلسم لوست	د مطالعې ارزښت	٨٣
نولسم لوست	د یووالي ګټه	٨٧
شلم لوست	د سبوګټې: ورځنۍ اړتیا	٩١
یوویشتم لوست	چاپیریال خنګه وساتو؟	٩٥
دوه و یشتم لوست	ژبه او ګرامر	٩٩
درو یشتم لوست	د نشې زیا نونه	١٠٣
څلر و یشتم لوست	د ماین خطرونه	١٠٩
پنځه و یشتم لوست	شاعر او سپوږمۍ	١١٣
شپږ و یشتم لوست	د مشرا نو حقونه	١١٩
اوویشتم لوست	صفت (ستاینوم) او ډولونه یې	١٢٣
اته و یشتم لوست	نظم او ډولونه یې	١٢٩
	وییپانګه	١٣٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د خدای ﷻ ستاینه

هر نېك كار د خدای ﷻ په پاك نامه پيل كېږي. هر كار چې د خدای ﷻ په نامه پيل شي، پای يې نېكمرغه وي. په هغه كې بركت اينبودل كېږي، ستونزې يې له مخې څخه په اسانی لېرې كېږي او په پای كې هغه څه لاس ته راځي چې غوښتنه يې شوې وي. له خدای ﷻ سره د مينې په پيداكېدو د مسلمان زړه پياوړی كېږي. د خدای ﷻ ستاينه په زده كوونكو كې د مينې احساس روزي او په هغوی كې د توحيد روحيه پياوړې كېږي. زده كوونكي په دې حقيقت پوهېږي چې الله ﷻ د ځمكې، اسمانونو او ټولو كايناتو خالق دی.

- موږ چا پيدا كړي يو؟
- ځمكه، اسمان او كاينات د چا خلقت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما رب چې هم خالق د کل جهان دی
هم مالک دی د زمین او هم آسمان دی
جهانونه واړه ده دي پیدا کړي
دی د دواړو جهانونو نګهبان دی
که مارغه دی، که حیوان، که بنیادم دی
د الله ﷻ د عظمتونو ثنا خوان دی
د موسیٰ سره يې راز په کوه طور کړ
محمد ﷺ يې مېلمه کړی په اسمان دی
محمد ﷺ چې دی بهتر د مخلوقاتو
نازل کړی يې په ده باندې قرآن دی
د خالق صفت مخلوق کولی نه شي
ای نسیمې ستا په ځان د څه ګومان دی؟

سیده حیات بیګم نسیم

سیده حیات بیګم نسیم د الطاف ګل کاکاخیل لور ده. په کال ۱۹۳۸م. کې په چترال کې زېږېدلې. سیدې قران کریم، احادیث، عربي، فارسي، اردو او پښتو لوستي وو. د شعرونو دیوان يې د "نسیم وږمې" په نامه په کال ۱۹۸۶م. کې چاپ شوی دی.

یادونه:

هغه کلمې چې د ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف او ق توري په کې راغلي وي، عربي کلمې بللې کیږي، لکه: خالق، معبود، ثواب، طاهر، مضمون... .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

الله ﷻ د ټولې نړۍ پيداکوونکی او خالق دی. دی د دواړو جهانونو ساتونکی دی. حېوان، پېرى، ماهى، مرغه او... انسان د لوی خدای ﷻ ستاينه کوي. پيغمبران يې د مخلوقاتو د لارښوونې لپاره را استولي دي. د الله ﷻ ستاينې ډېرې دي او مخلوق يې ټولې ستاينې نه شي پوره کولی.

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
- ستاسې په اند حمد ولې د کتاب په پيل کې راغلی دی؟
- حمد څه ته وايي او موږ ولې د خدای تعالی حمد وايو؟
- د حمد په ويلو زموږ په کار کې څه اسانې راځي؟

۲_ زده کوونکي دې په متن کې:
- عربي، دري او پښتو کلمې پيدا او په دريو کتارونو کې دې وليکي.
- ورته او مشابه کلمې ولټوي او په جلا، جلا کرښو کې دې وليکي.
- د ستاينوم، رب، کوه طور، خالق، مالک او واړه کلمې پيدا او په جملو کې وکاروي.

۳_ زده کوونکي دې لاندې بيت په نثر واړوي:

که موسی سره يې راز په کوه طور کړ
محمد ﷺ يې ميلمه کړی په آسمان دی

۴_ زده کوونکي دې:
- پورته حمد په ګډه په خوږه ژبه او لوړ اواز ووايي.
- په خو جملو کې د خدای ﷻ په هکله د خپل احساس څرګندونه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې راتلونکې ورځې ته د خدای ﷻ پالنې په اړه یو شعر، نثر او یا یو انځور راوړي.

دویم لوست

زموږ ګران پیغمبر ﷺ

- تاسې د ګران پیغمبر ﷺ د مبارک نامه له اورېدو وروسته څه وایئ؟

حضرت محمد ﷺ په مکه مکرمه کې زېږېدلی او په (۴۰) کلنۍ کې په پیغمبرۍ ګومارل شوی چې انسانان د خپل خالق او خدای ﷻ پېژندلو ته راوبولي. قرآن پر هغه نازل شوی چې د انسان د دواړو جهانونو د کمال او نیکمرغۍ لارې پکې ښودل شوې دي. د اسلام پیغمبر حضرت محمد ﷺ د نیکو خویونو او غوره اخلاقو یوه بشپړه بېلګه ده. د هغه هر عمل او وینا د مسلمانانو لپاره لوی لارښود دی.

- پر کشرانو باندې د ګران پیغمبر د شفقت او مهربانۍ په هکله څه پوهېږئ؟
- د حضرت پیغمبر ﷺ وینا او کړو ته څه وایې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

الهي راکړه وصال د خپل حبيب
زړه مې ښاد کړې په جمال د خپل حبيب
د هغو به گفتگو وي له قرآنه
چې تل اوري قيل و قال د خپل حبيب
د قيامت له حرارته يې باک نشته
هر چې نوش کاندي زلال د خپل حبيب
د صحرا د ريگ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبيب
دروازې مې دواړه سترگې د ختن شوې
چې پرې وينم خط و خال د خپل حبيب
که نظر په واړو ښکلو د جهان کړم
هرگز نه وينم څوک سيال د خپل حبيب
آرام نه کړي د سرو شونډو بې جوابه
خوله مې سترې کړه په سوال د خپل حبيب
بېهوده دي شمس الدينه قيل وقال دي
څو آگاه نشې په حال د خپل حبيب

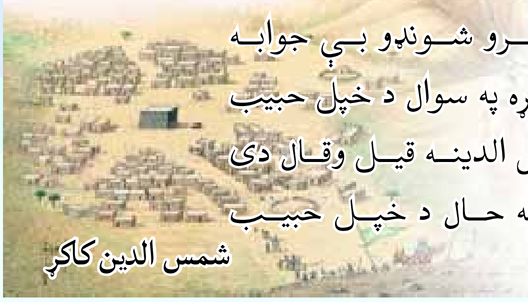

شمس الدين کاکړ

د شاعر پېژندگلوي:

دا نعتيه کلام د شمس الدين کاکړ دی. نوموړی د ديارلسمې هجري پېړۍ له تکړه شاعرانو څخه و. شمس الدين کاکړ د پيرمحمد کاکړ د سبک له پيروانو څخه و. نوموړی په اصل کې دکندهار و، خو د عمر ډېره برخه يې په هندکې تېره کړې ده. د شعرونو يو په زړه پورې ديوان لري چې په ۱۲۳۸ هـ. ق. کال کې يې بشپړ کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

په دې نعت شريف کې د خدای ﷻ د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ يادونه د ((خپل حبيب)) په نامه شوې ده. د شمېر له مخې د بيابان د شګو په اندازه د هغه د کمال او حکمتونو يادونې شوې دي. په دې شعر کې له ((خپل حبيب)) څخه هدف د اسلام ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ دی او شاعر يې د ټولو ښېګڼو مالک ګڼي او په مينه يې يادوي.

څرګندونه

کمال هغه حالت دی، چې انسان په کې د خپل پيدايښت حقيقت پېژني. د خپل خدای ﷻ او د هغه د بنده ګانو په وړاندې خپل مسؤوليت درک کوي.

فعاليتونه

۱ـ د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوئ، ځان پرې وپوهوئ او په جملو کې يې راوړئ:

ښاد	زلال	قيل و قال
ختن	باك	سيال

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره نعت په لوړ اواز ولولي او بيا دې مفهوم پخپلو خبرو کې څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې د ګروپي کار په ترڅ کې عربي، دري او پښتو کلمې بېلې کړي.
۴ـ په متن کې ورته او مشابه کلمې ولټوئ.
۵ـ څو تنه زده کوونکي دې د متن له مخې د پيغمبر د اخلاقو په اړه خبرې وکړي.
۶ـ يو شمېر زده کوونکي دې لاندې بيت معنا کړي:

د صحرا د ريګ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبيب

۷ـ نور زده کوونکي دې دا بيت په ساده ژبه تحليل او په نثر دې وليکي:

د قيامت له حرارته يې پاک نشته
هر چې نوش کاندي زلال د خپل حبيب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د نيکو اخلاقو په هکله د خپل مور او پلار په مرسته په خپلو کتابچو کې څو لنډې، لنډې جملې وليکي.

د حضرت محمد ﷺ وينا:
څوک چې په کشرانو زړه سوی او د لويانو درناوی نه کوي، زما په ډله کې نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسرلی او ښکلا يې

- پسرلی د کال څوېم فصل دی؟

يو کال څلور فصله لري. پسرلی د کال لومړی فصل دی. اوړی (دوبی)، منی او ژمی د کال نور درې فصلونه دي. د نړۍ يو شمېرهېوادونه د افغانستان په څېر څلور فصلونه، نه لري. يو شمېر هېوادونه چې سمندرونو ته نژدې او يا د استوا ليکي ته څېرمه پراته دي، دوه فصله لري. يوه ته يې وچ او بل ته يې باراني فصل وايي.

- پسرلی د عمر له کومې برخې سره پرتله کېدای شي؟
- د پسرلي موسم څه ځانګړتياوې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان یو غرنی هېواد دی. سمندر ته ډېر نژدې نه دی. له دې امله بېل بېل فصلونه لري. په یو شمېر سیمو کې ژمی ډېر سوړ وي، خو یو شمېر نورې سیمې بیا معتدل ژمی لري. یو شمېر سیمې په اوړي کې ډېرې تودې او په ژمي کې ډېرې سړې وي. په لوړو سیمو کې په ژمي کې واورې او په ټیټو کې بارانونه اوري. همدا واورې او بارانونه دي چې په هېواد کې د اوبو زېرمې جوړوي.

په پسرلي کې په دښتو، غرونو ، رغونو او بڼونو کې راز راز ګلان زرغونیږي. خلك ډلې ډلې د ګلانو د سیل او د طبیعت له ښکلا څخه د خوند اخیستو لپاره دښتو، د غرونو لمنو او سیل ځایونو ته ځي. که په ژمي کې ډېرې واورې او په پسرلي کې ډېر بارانونه و اوري، نو له امله یې راتلونکی کال ښېرازه او پسرلی یې له ښکلا ډك وي.

په پسرلي کې په ځمکه کې نوې سا پو کیږي. ځمکه یا په طبیعي توګه او یا هم د بزګرانو او نورو کروندګرو د کار و زیار له امله شنه او خړوبیږي او د انسانانو د اړتیا وړ غلې دانې او ډول ډول مېوې زرغونوي. مرغان هم له یخو او سړو سیمو څخه تودو او ګرمو سیمو ته ځي. انسانان هم د نورو په څېر په خوځښت او حرکت راځي.

ځمکه تمامه شنه بخملي ده
نوی بهار دی د کال ځواني ده
دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغېزه ټوله د پسرلي ده
ځمکې په خپل مخ اېښې ګلونه
ونو په غاړه کړه امېلونه
د کال ځواني ده وطن سمسور دی
خوشحاله ګرځي زلمي او نجونه

سحر سبا دی غوټۍ غوړېږي
د ګل په پاڼو شبنم ځلیږي
عجب احوال دی نن په ګلشن کې
ګلونه خاندي بلبل ګرېږي

ګل پاچا الفت

د متن لنډیز:

د طبیعت پسرلی مورږ ته دا پیغام راکوي چې ژوند هم ښکلا ښېل پراوونه او موسمونه لري. کله پر انسان پسرلي وي او کله منی. د ځوانی دوره پسرلي ته ورته وي او منی زړښت ته. د طبیعت پسرلی د نوي کال په راتلو بیا راځي، خو د ژوند پسرلی پر انسان یو وار راځي او چې تېر شو، بیا نه راځي. له دې امله باید د ژوند له پسرلي نه چې انسان د کار و زیار وسه لري، سمه ګټه واخلي او د ژوند د مني لپاره ترې توښه برابره کړي. پسرلی زمونږ د ژوند لوی او ارزښتمن لوست دی. باید هغه د خپل ژوند مشال کړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې نو و کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوي او په مناسبو جملو کې دې وکاروي:

زوکړه، ښیرازه ، ښکلا، مشال، خړوب

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې ورته او مشابه کلمې پیدا او ولیکي.

۳ـ شاګردان دې یو یو دې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي :

- پسرلی څو میاشتې او د کال کوم فصل دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د پسرلي او ژمي د فصلونو تر منځ توپير څه دی؟
- د پسرلي د فصل ښکلا په څه شي کې ده؟
- پسرلی د انسان د ژوندکومې برخې ته ورته دی؟

۴_ لاندې بيت په نثر واړوئ :

دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغـېزه تـــــولـه د پســـرلـــي ده

۵_ زده کوونکي دې د کال د څلورو فصلونو او د نړۍ د نورو برخو د اقليمونو په هکله خبرې وکړي.

۶_ زده کوونکي دې د پسرلي د ښکلا او په ژوندکې د ځوانۍ له موسم سره د هغې پرتله وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پسرلي متن ولولي، په مفهوم دې ځانونه پوه کړي او د پسرلي د ښکلا په اړه دې يو څو کرښې په کتابچو کې وليکي.

تـل دې بـهـار وي زمـوږ وطـن کې
لـکـه چـې روح وي ښايسته بـدن کې
ځـانـګې د ګـــلـو دې تـل تـازه وي
خــزان دې نــه وي زمــوږ چمن کې
ګل پاچا الفت

ثلورم لوست

د (ی) ډولونه

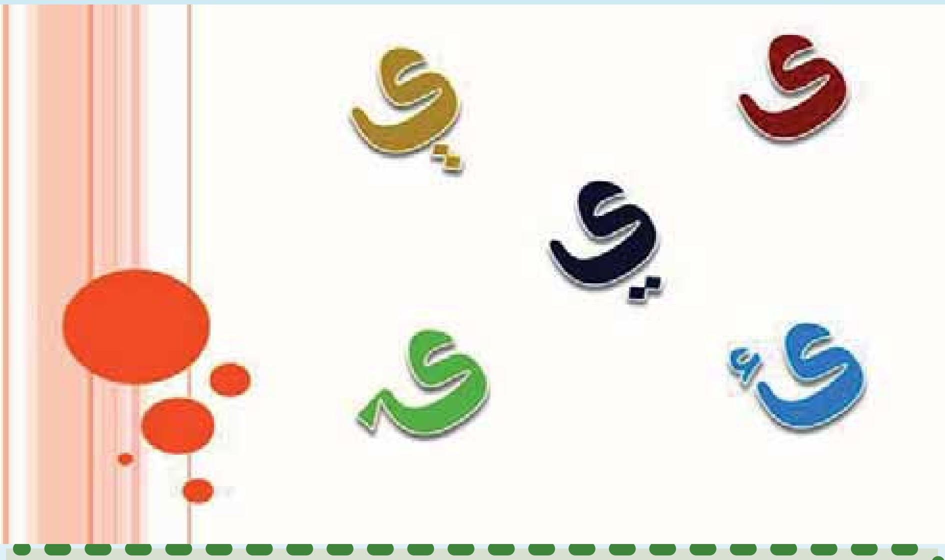

■ که مو د (ی) بېلا بېل ډولونه زده نه وي، ایا یو متن سم لوستلای یا لیکلای شئ؟

هره ژبه ځانته بېل ګرامر او قاعدې لري. پښتو هم د خپل جوړښت له مخې له نورو ژبو سره په غږ او لیکنه کې توپیر لري. که دا بنې د چا زده نه وي، نو د یو پښتو متن په لوستلو اولیکلو کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او هغسې چې لازمه ده، کلمې او جملې په سمه توګه نشي لوستلای. په پښتو کې (ی ګانې) پنځه لیکنی بڼې لري. دلته تاسو ته په لنډ ډول درپېژندل کېږي.

■ د سرې جمع او مفرد څنګه لیکئ؟

■ هغه لیکنه به سمه وي چې د (ی ګانو) توپیر او سمه کارونه په کې نه وي شوې؟

لکه دمخه چې و ویل شول، (ی) د پښتو ژبې یو کومکي غږ دی او پنځه ډوله ویل (تلفظ) کېږي. دا غږونه په عمومي ډول د کلمو په منځ او پای کې څرګندېږي.

۱ـ نرمه (ی): دا (ی) هیڅ ټکي نه لري، بې ټکو (ی) هم ورته وایي.

زیاتره د نارینه نومونو لپاره کارول کېږي. لکه: سړی، منګی، لرګی، زلمی، توریالی.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ:

یو سړی راروان دی او لرګی یې په لاس کې دی.

منګی یې له سره ولوید.

زلمی او توریالی نن سهار لاړل.

۲ـ څرګنده (ي): د دې (ي) لاندې دوه ټکي ښکاره ښکاري په څنګ ایښودل کېږي. زیاتره د جمع، مغیره او د نسبتي نومونو په پای کې راځي، لکه: سړي، منګي، لرګي، دوبي، موچي، پردي، خپلوي.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

سلیم او وزیر کاکا ډېر ښه سړي دي.

کله کله پردي هم په کار راځي.

خپلوي او دوستي پالل غواړي.

موچي ته مې بوټونه د ګنډلو لپاره ورکړل.

دوبي ته مې کالي راوړل.

۳ـ اوږده (ې): هغې (ې) ته وایي چې لاندې ترې دوه ټکي سرپرسر یا لاندې باندې راغلي وي. دا (ې) زیاتره د مؤنثو نومونو په پای کې راځي، لکه: ادې، شیدې، ناوې، مستې.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

ادې شیدې تومنه کوي.

د کاکا ناوې مستې جوړوي.

زرغونې ادې ته غږ کړ.

۴ـ د تانیث (ۍ) : دې (ۍ) ته لکۍ لرونکې (ۍ) یا زورکۍ واله وایي چې د مؤنثو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونو په پای کې راځي، لکه: ډوډۍ، خولۍ، څوکۍ، سپوږمۍ، تورپیکۍ او نور.

بېلګې يې په لاندې جملو کې وګورئ:

ګلالۍ پر څوکۍ ناسته ده.

تورپیکۍ د احمد خولۍ پرېمينځي.

هوسۍ ډوډۍ خوري.

۵_ مخاطبه (ئ): دې (ئ) ته فعلي (ئ) وايي او په جمع امريه فعلونو کې راځي، لکه: خورئ، ځئ، کښېنئ، پاڅېږئ، ودرېږئ.

بېلګې يې په لاندې جملو کې وګورئ :

هلکانو ډوډۍ وخورئ.

ځئ لاړ شئ.

کښېنئ او درس ولولئ.

د متن لنډيز:

(ی) ګانې د پښتو ژبې غړونه دي. پنځه بېلا بېل ډولونه لري. د کلمو په پای کې راځي. په پښتو کې پنځه ډوله (ی) ګانې دي چې هره يوه يې ځانته ځانګړنې لري او په جلا جلا ځايونو کې استعماليږي. ددې تورو د ښو زده کړه د هر چا لپاره، په تېره هغو ته چې د پښتو متنونو له ليکلو او لوستلو سره سروکار لري، اړينه او ضروري خبره ده.

څرګندونه

لکۍ لرونکې (ۍ) او فعلي (ئ) دواړه يو ډول تلفظ لري، خو لکۍ لرونکې (ۍ) په ښځينه نومونو کې او فعلي (ئ) په فعلونو کې راځي. ددې لپاره چې د نومونو او فعلونو توپير وشي، دغه بدلون پکې راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ په لاندې جملو کې د (ی) تلفظي بېلابېلې بڼې وګورئ او اړوند ټکي ورلاندې کېږدئ:

- تاسی په کوم ټولګی کی یاستئ؟
- زموږ کور ډېر لوی دی.
- د احمد خپلی شکېدلې ده.

۲ـ دا لاندې جملې بشپړې کړئ:

- خپلوي او .... پالل غواړي.
- دوبي ته مي .... راوړل.
- ادي .... تومنه کوي.
- هوسی .... خوري.

۳ـ په لاندې کلمو کې نرمه (ی) په څرګنده (ي) واړوئ او بیا یې تلفظ او د معنا توپیر په ګوته کړئ:

سری   لرګی   منګی   پردی   مربی

۴ـ په لاندې کلمو کې د (ی) ګانو نومونه ولیکئ:

خولۍ، منګی، لرګی، لیکئ، ځي

۵ـ پنځه مؤنث نومونه ولیکئ چې په پای کې یې لکۍ لرونکې (ۍ) راغلې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مور او پلار د حقونو په اړه یو څو کرښې ولیکي او بیا دې په متن کې پورته ټولې نومول شوې (ی) ګانې په نښه کړي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

پنځم لوست

ملي مشر، میرویس نیکه

د افغانستان د تاریخ په پاڼو کې یو شمېر داسې نومیالي څېرې شته چې کارنامې او یادونې یې په زرینو کرښو لیکل کېږي. په دغو نامتو څېرو کې د میرویس نیکه څېره ډېره ځلنده او تلپاتې ده. په دې لوست کې به د افغانستان د تاریخ د دغه نومیالي او مهم شخصیت په هکله یو مطلب ولولئ.

- د میرویس نیکه ستره ځانګړتیا کومه وه؟
- میرویس نیکه څنګه واکمن و ؟
- میرویس نیکه له کومې لارې مشرۍ ته رسیدلی و ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرویس نیکه زموږ د هېواد ملي مشر او نومیالی واکمن و. د اټکل له مخې په ۱۰۸۴هـ. ق. (۱۶۷۳میلادي) کې زیږېدلی دی. پلار یې ښالم خان نومېد. ښالم خان د کندهار د هوتکو د قبیلې یو منلی مشر و. میرویس نیکه د وخت زیاتره دیني زده کړې په کوچنیوالي کې سرته رسولې وې. په زلمیتوب کې یې د سوداګرۍ په کسب پیل وکړ. په دې توګه یې ډېرو ځایونو ته سفر وکړ. د سفرونو په ترڅ کې د بېلا بېلو خلکو او ولسونو له حال احوال څخه خبر شو. پوهه، تجربه او معلومات یې لا زیات کړل.

په ۱۱۰۶هـ. ق. کال کې د صفوي شاه حسین د واکمنۍ په پېر کې ګرګین د کندهار حاکم و. ګرګین ډېر ظالم سړی و. د کندهار پر اوسېدونکو یې زیات زور او زیاتی کاوه. د خلکو شکایتونه او عرضونه چا نه اورېدل. د افغانانو ددغه مهال زیاتره مشران او لویان صفوي یرغلګرو بندیان کړي یا وژلي وو. د خلکو سترګې یوازې میرویس خان ته اوښتې. میرویس خان چې تر دغه مهاله په سوداګرۍ بوخت و، د خلکو غوښتنو ته یې غاړه کېښوده. هغه له سوداګرۍ څخه ملي خدمت غوره وباله او د خلکو او قومونو تر منځ د اختلافونو په لیرې کولو یې پیل وکړ. خلک یې د ملي یو والي تر بیرغ لاندې راټول کړل.

میرویس خان د خپلې پوهې اوتدبیر له مخې ځان ګرګین ته نژدې او د هغه باور یې پرځان پیداکړ. له دې وروسته میرویس خان اصفهان ته سفر وکړ. هغه چې ډېر پوه، زړور او ژبور سړی و، ډېر ژر یې د اصفهان په دربار کې نفوذ وکړ. ځان یې په هغوی باندې د افغاني قبیلو د مشر او د ګرګین د سلاکار په توګه ومانه. نوموړی له یو سپارښت لیک سره بېرته کندهار ته راستون شو.

میرویس نیکه له بېرته راستنېدو وروسته د قومونو تر منځ د اختلافونو د له منځه وړلو لپاره هلې ځلې چټکې کړې. ګرګین ځان له خطر سره مخامخ ولید. وارخطا شو او میرویس خان یې بندي اصفهان ته ولیږه. میرویس خان هلته د خپلې پوهې، تدبیر، فصاحت، بلاغت او قوي منطق له لارې ډېر ژر له بند څخه خوشې او د حج د فریضې د اداکولو اجازه یې هم ترلاسه کړه. د حج پر مهال یې د هغه ځای له وتلو عالمانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وليدل او دگرگين زور زياتی يې هغوی ته بيان کړ او له هغوی څخه يې د يو ظالم حاکم په وړاندې د يو پاڅون لپاره شرعي فتوا وغوښتله. اصفهان ته راستون او له صفوي دربار څخه يې د خپلې مشرۍ او گرگين ته د مشورې ورکولو فرمان تر لاسه کړ.

کندهار ته له راستنېدو وروسته يې يو شمېر قومونه د صفوي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونو ته وهڅول. بيا يې د يو ملي پاڅون له لارې گرگين وواژه او د هغه لښکر يې تار و مار کړ. په دې توگه پر کندهار باندې د يرغلگرو واک پای ته ورسيد. ميرويس خان په هـ . ق. کال کې د کندهار په کوکران کې د افغانانو د يوې ملي جرگې له لارې په مشرۍ وټاکل شو او د يو ملي خپلواک ولسي حکومت بنسټ يې کېښود.

ميرويس نيکه په ډېره پوهه اوتدبير د هېواد د ملکي او پوځي چارو په سمبالښت پيل وکړ. شاوخوا سيمې يې په خپل حکومت پورې وتړلې. د ټولو ميشتو قومونو او قبيلو د ملي يووالي لپاره يې نه ستړې کيدونکې هلې ځلې وکړې. د ميرويس نيکه ستره ځانگړتيا دا وه چې هغه د خپل ژوند تر پايه هيڅکله ځان د پاچا يا امير په توگه نه ښود او نه يې درباري تشريفات خوښول، بلکې د يو ملي مشر په توگه يې له هر چا سره غوره سلوک کاوه. هر چا خپل عرض او فرياد له ستونزو پرته تر هغه رسولی شو. له همدې امله يې د افغان ولس په زړه کې ژور ځای نيولی او له ډېره درنښته او گرانښته خپل دغه نوميالی مشر د ((نيکه)) په درانه لقب لمانځي.

ميرويس نيکه د يو ملي مشر په توگه افغان ولس ته له او و - اتو کالو نه هيريدونکي خدمت او وياړلو کارنامو څخه وروسته په ۱۱۲۷ هـ . ق . (۱۷۱۸م.) کال کې وفات او د کندهار د نوي ښار لويديځ ته د ((کوکران)) په کلي کې خاورو ته سپارل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

میرویس نیکه یو ملي مشر و. له کوچنیوالي په زیرکتیا او پوهې مشهور و. هغه مهال پښتانه له یو شمېر ملي ستونزو سره مخامخ وو. له یوې خوا قومي مشران په خپلو کې مخالف وو او له بلې خوا په کندهار کې د شاه حسین صفوي د حکومت حاکم، ګرګین له خلکو سره ناوړه چال چلند کاوه. هغوی به یې په یو او بل نامه ځورول. یو شمېر قومي مشران یې بندیان کړي وو. لنډه دا چې وضعه ډېره کړکېچنه وه. په دې وخت کې پښتنو میرویس نیکه ته مخ واړاوه. دغه نومیالي مېړه هم ملي خدمت له خپل شخصي خدمت څخه غوره وباله. ملا یې وتړله، د ډېرو ستونزو له ګاللو وروسته یې د ولس په مرسته دښمنان مات کړل او د ملي افغاني حکومت بنسټ یې کېښود. افغانانو د یوې ملي جرګې له لارې میرویس نیکه د هغه د غوره خدمتونو د سرته رسولو له کبله د ملي مشر په توګه وټاکه.

فعالیتونه

۱_ په متن کې ورته او متضادې کلمې ولټوئ.

۲_ د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې پیدا او په جملو کې یې وکاروئ:

واکمن، ترجیح، نومیالی، منلی، ویاړ، اټکل، یرغلګر، پاڅون، پېر.

۳_ د جرګې په اړه خبرې وکړئ.

۴_ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د میرویس نیکه د ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ــ زده کوونکي دې د پورته متن په لومړي پراگراف کې (ی گانې) ولټوي او ودې وايي چې کوم ډول (ی گانې) دي.

۶ــ زده کوونکي دې و وايي چې له يوه هېواد څخه د پرديو د شړلو لار د ولس په څه شي کې نغښتې ده؟

۷ــ زده کوونکي دې يوه ملي جرگه تمثيل کړي. هغوی دې موضوع پخپله يا د ښوونکي په مرسته وټاکي او د بېلا بېلو مشرانو د خبرو اترو له لارې دې د حل يوه لاره راوباسي.

۸ــ زده کوونکي دې يو يو د ملي مشر ځانگړتياوې بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د تر لاسه شو و معلوماتو په رڼاکې د ميرويس نيکه په اړه په خپلو کتابچو کې يو څو کرښې وليکي.

د ميرويس نيکه وينا:

((عقل او حکمت يوازې په ناز او نعمت کې نه دی او نه يوازې د نعمت د خاوندانو په دماغو کې ځای لري. زموږ په غرو کې هم عاقلان او حکيمان شته.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او خوند دې ترې واخلي:

ورځ

له جهانه تياره ورځ رڼا راوړمه
د غفلت له خوبه خلک پاڅومه
هنګامه د ژوندون ګرمه کړم عالم کې
حرکت او کار ته هر څوک رابلمه
شوق د کار هومره په زړونو کې پيدا کړم
چې غرمو کې په دهقان يوې کومه
څوک په غرونو خېژوم په سختو لارو
په چا باندې درانه پيتې باروم
ټول عالم کړم سرګردان او ناقراره
خو د زجر سره اجر ورکومه
محرک زه د انسان د ارادو يم
دا ويده عالم له خوبه ويښومه
که ژوندون فعاليت او حرکت وي
په جهان کې زه دغه اثر لرمه
وخت د سعي او عمل د کار او زيار يم
چې وزګار مې نيوی نه شي هغه ښکاريم

ګل پاچا الفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

کلمه، نوم او ډولونه يې

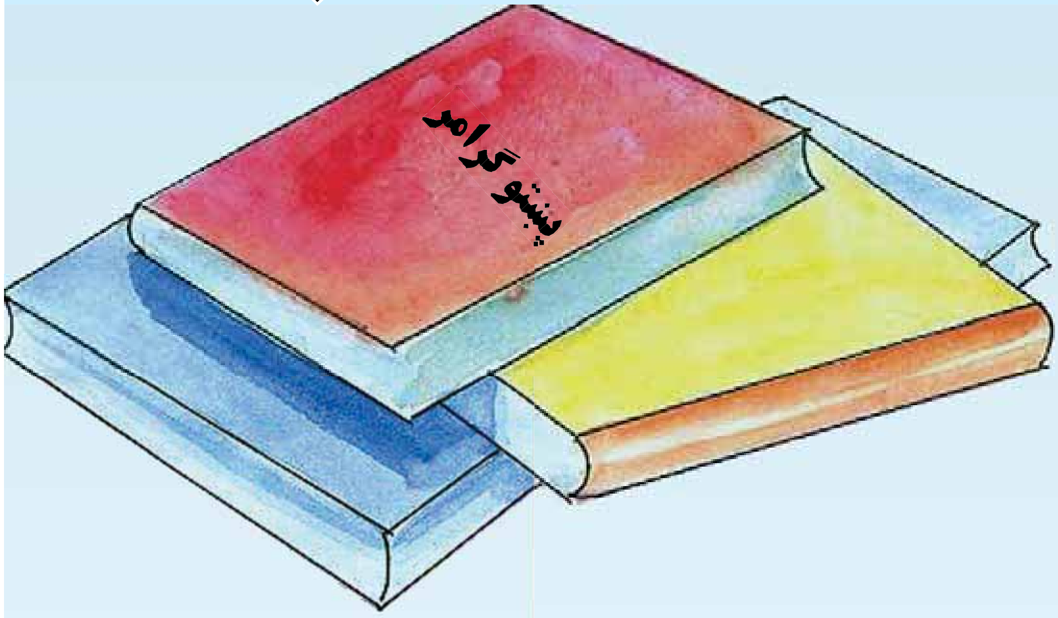

■ کلمه څه ته وايي او له جملې سره څه توپير لري؟

هغه لفظ چې د يوې معنا د افادې لپاره له خولې راوځي، کلمه نوميږي.

هغه کلمې چې کلام جوړوي، د کلام توکي نوميږي او د کلمې ډولونه هم ورته وايي. جمله لږ تر لږه له دوو کلمو څخه، چې معنا څرګنده کړي، جوړيږي. په پښتو کې د کلمې ډولونه يا د کلام توکي له نوم، ضمير، صفت، فعل، قيدونو او اداتو يا تورو څخه عبارت دي.

■ نومونو په ژبه کې کومې اسانتياوې رامنځته کړې دي؟

نوم:

دا سړی خورا نیك خویه دی.

احمد زما پوروړی دی.

زرغونه ښه ښایست لري.

ایمل ستا پخوانی ملګری دی.

دا تیږه ډېره درنه ده.

په پورته جملو کې هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده.

نوم هغه کلمه ده چې پرته د زماني له ښوولو یو څوك، یو څیز او یا یو شی ونوموي، لکه په پورته کلمو کې سړی، احمد، زرغونه، ښایست، ایمل او تیږه.

نوم د معنا او مفهوم له مخې پنځه ډولونه لري، لکه: خاص نوم، عام نوم، ذات نوم، معنا نوم، جنس نوم، جمع نوم.

؟ پوښتنه

۱ـ خاص نوم:

په لاندې جملو کې نومونو ته پام وکړئ او وګورئ چې څه راز شیان نوموي:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی دی.

ننګرهار د ګلو هار دی.

ملالۍ د میوند د جګړې اتله پښتنه وه.

هند ډېر لرغونی تاریخ لري.

ایران زموږ ګاونډی هېواد دی.

په پورته جملو کې احمدشاه بابا، افغانستان، ننګرهار، ملالۍ، میوند، هند او ایران

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نومونه دي چې د اورېدو پر مهال يې فکر هماغه لوري ته ځي او سمدلاسه هماغه خلك، ښارونه او يا هېوادونه درپه زړه کېږي.

په دې توګه خاص نوم (ځانګړی نوم) هغه نوم دی چې يو ځانګړی شخص، څيز يا ځای ونوموي.

پوښتنه

۲ـ عام نوم:

لاندې جملې ولولئ او نومونو ته پکې پام وکړئ.

دا يو تکړه هلك دی.

هېواد پر هر چا ګران دی.

سږکال د وچکالۍ له امله کابو ټول څاروي مړه شول.

دا ښځه او سړی څوك پېژني؟

په پورتنيو جملو کې هلك، هېواد، څاروي، ښځه او سړی داسې نومونه دي چې په يو ځانګړي شخص يا څيز باندې دلالت نه کوي او د اړوند جنس ټول غړي څرګندوي. دغو نومونو ته عام نوم ويل کېږي.

عام نوم داسې يو شی يا څيز نوموي چې ځانګړی يا خاص نه وي، لکه په پورته جملو کې درکړل شوې بېلګې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه

۳_ ذات نوم:

دا جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده:

ډېره درنه ده، که مالوچ؟

د څا اوبه ډېرې یخې وي.

دومره لوړ غر! ستونی به دې وشکېږي.

پورته جملې وګورئ او هغو کلمو ته ځیر شئ چې کرښې ورلاندې ایستل شوې دي.

ذات نوم یو حس کېدونکی شی راښیي. یا په بله وینا داسې یو نوم نوموي چې زموږ په حواسو حس کېدای شي او بهرنی وجود ولري، لکه: ډېره، مالوچ، لرګی، څا، اوبه، ستونی.

پوښتنه

۴_ معنا نوم:

لاندې جملې ولولئ:

دا خپل ښایست راپورې اور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتیا د نېکمرغه ژوند ضامنه ده.

داسې هیله مې درڅخه نه کېږه.

ننګ، پت او مېړانه پښتني دودونه دي.

رخه د خوښۍ مخه نیسي.

خدای ﷻ دې له درد، غم او اندېښنې څخه لېرې لره.

د معنا نوم په یو غیر محسوس څېز یا په یوې پدیدې پورې اړه لري او هغه نوموي، یعنې هغه څیز نوموي چې بهرنی وجود نه لري، لکه په پورته جملو کې ښایست، روغتیا، هیله، ننګ، پت، مېړانه، رخه، خوښي، درد، غم، اندېښنه.

پوښتنه

۵ـ جنس نوم:

وخت لکه سره زر دی.

که اوبه نه وي، ژوند به نه وي.

جوار او غنم د افغانستان کرنیز محصولات دي.

بې تېلو څراغ نه بلېږي.

په پورته جملوکې د کرښې له پاسه کلمو ته ځیر شئ او وګورئ چې څه راز نومونه دي؟

هغه نوم چې نه شمېرل کیږي مفرد او جمع یې یو څېر وي، د جنس نوم ورته وایي، لکه په پورته جملوکې سره زر، اوبه، غنم، جوار او تېل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه

۱ــ جمع نوم:

د سرې میاشتې ملي ټولنه له ښوزلو کورنیو سره مرسته کوي.

دا رمه د باتور کاکا ده.

افغان ولس له برمه ډکه مخینه لري.

دا نوم په ښکاره د لفظ له مخې یو مفرد نوم دی، خو په معنا کې یوه ډله یا ټولی نوموي او جمع نوم ورته وايي، لکه : ټولنه، ولس، رمه او نور. په پښتو کې جمع نوم د ډېرو ډلو په لحاظ بیا هم جمع کېږي، لکه : ټولنې، ولسونه، رمې.

پوښتنه

نوم د شمېر له مخې په دوه ډوله دی، مفرد او جمع.

۱ــ مفرد نوم:

په لاندې جملو کې هغو نومونو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ایستل شوې ده:

دا هلک ولې ځانته راغی، هغه نور څه شول؟

ددې باغ دا یوه ونه خرابه ده، هغه نورې ښې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توري او قلم خاوند، خوشحال ختك د پښتو وتلی شاعر او اديب و.

مفرد نوم هغه نوم دی چې د يوې ډلې په يو شخص يا يو شي دلالت وکړي، لکه په پورته جملو کې هلك، باغ، ونه، قلم، خاوند، شاعر.

۲ ـ جمع نوم:

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ايستل شوې ده:

دا هلکان څوك دي؟

زموږ د کلي باغونه خراب او ونې يې ټولې وچې شوي دي.

د مال او دولت خاوندان تل له بېوزلو سره مرسته کوي.

په پورته جملو کې هلك په هلکانو، باغ په باغونو، ونه په ونې، خاوند په خاوندان اوښتي او د جمع حالت يې نيولی دی.

په دې توګه ويلی شو، جمع نوم هغه نوم دی چې د يوې ډلې له يو څخه زيات اشخاص يا شيان ونوموي، لکه: هلکان، نجونې، ونې، قلمونه او نور.

په پښتو کې د مفرد نوم جمع کول ځانته قاعدې لري. نارينه نوم ځانته او ښځينه نوم ځانته د خپلو قاعدو له مخې جمع کېږي.

پوښتنه

فعاليتونه

۱ـ

- زده کوونکي دې ووايي چې کلمه له جملې سره څه توپير لري؟ څو مثالونه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړي.

◆ نوم څه راز کلمه ده؟ څو مثالونه يې په تولګي کې ووایاست.

◆ د نوم ډولونه کوم دي؟ يوازې نومونه يې واخلئ.

۲ _

◆ په متن کې دا راغلې کلمې : افاده، سرېتوب، وچکالي، توکی، پوروړی، پت، توپير، چابك، مېړانه معنا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.

◆ وګورئ، په متن کې د کلمو په پای کې د (ی ګانو) کومې بڼې راغلې، ويې ليکئ.

۳ _

◆ ددې لاندې مفردو نومونو جمع حالت وليکئ: کتاب، هلك، باغ، قلم، نوم، کلمه.

◆ د خاصو نومونو يو څو بېلګې ووايئ.

◆ جنس نوم څه ته وايي؟ بېلګې يې وليکئ.

۴ _

◆ د زده کوونکو يوه ډله دې مفرد نومونه ووايي او بله ډله دې د هغه نومونو د جمع حالت ووايي.

◆ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې له بلې څخه د عام نوم او د جنس نوم پوښتنې وکړي او هغه بله ډله دې هغه نومونه ووايي.

◆ لاندې څو نومونه درکړل شوي، تاسو ووایاست چې هغه کوم ډول نومونه دي:

جلال اباد، زرمينه، مالوچ، ښايست، تولنه، هلکان، پسرلی، واوره، غنم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورکې يو متن وليکي او د پورته يادو شوو نومونو ټول ډولونه دې په کې وکاروي او په نښنه دې کړي. سبا دې هغه په تولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

بلخ، د مدنیت زانګو

■ بلخ ته ولې د مدنیت زانګو وايي؟

بلخ یا بخدي زموږ د هېواد یو لرغونی ښار دی. بلخ د هېواد په شمال کې د امو د سیند تر څنګ پروت دی، له ډېرو سمسورو او حاصل خېزو ولایتونو څخه ګڼل کیږي. بلخ په تاریخونو کې په ډېر ویاړ او ښه نوم یاد شوی، له دې امله ورته ام البلاد (د ښارونو مور) ویل شوی دی. بلخ د مېړنیو خاوره وه. رستم له همدې ځایه پورته شوی دی چې د فردوسي په شهنامه کې ددې سیمو اتل و. اریایان د خپل مدنیت په لومړي پړاو کې دې ځای ته رارسیدلي او دلته میشت شوي دي (۲۸۰۰ ق. م.). د بلخ تاریخي ښار د هېواد تېر ویاړ را په زړه کوي.

■ ستاسو په اند به بلخ څومره تاریخي مخینه ولري؟

بلخ په ځینو لیکنو کې په (باختریش) یادشوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنې د اریانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. د بلخ تاریخي مخینه له میلاد څخه دمخه څه ناڅه دوه زره اته سوه کالو ته رسیږي.

د بلخ یا بخدي کلا د وارا (ارګ) په نامه هم یاده شوې ده. دا ځای د اریانا لومړنی استوګنځی او پلازمېنه وه. دا پلازمېنه لومړنی ټاټوبی و چې اریایي پاچا، یما د هغې بنسټ ایښی و. وارا د خوندي اوسېدو ځای (پناګاه) معنا لري چې بیا وروسته دکور، ماڼۍ او معبد په نومونو هم کارول شوې ده.

د اریانا دایرة المعارف د لیکنې له مخې هغه خرابۍ چې د بلخ د شاوخوا په شو کیلومترۍ کې لیدل کیږي، ددغه ځای دبدبه او تاریخي عظمت په سترګو کې مجسموي. د هغې له پاته شونو او اثارو څخه د بلخ بالاحصار، د بالاحصار د مدخل برج عیاران، یو پنډ او لوی دیوال، لوی منارونه او د خاورو یوه غټه غونډۍ د یادونې وړ دي. د بلخ نهه ګونبدي جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېړونکو په وینا د افغانستان اسلامي ابداتو ډېره پخوانۍ ابده ګڼل کیږي او په اتمې پېړۍ پورې یې تړي.

اوسنی بلخ چې مزار شریف یې ولایتي مرکز دی، پخواني بلخ ته نژدې ودان شوی دی. د بلخ پخواني یادګارونه زیاتره د بلخ په ولسوالۍ کې تر سترګو کیږي. خلك یې له علم او پوهې سره مینه لري. زیاتره پخواني پوهان، عارفان او شاعران په دې لرغوني ولایت کې تېر شوي دي.

د حضرت علي کرم الله وجهه مبارکه روضه هم د مزار شریف په ښار کې موجوده ده. دا ښکلې او له شان او شوکته ډکه مقبره د هرات د تیموریانو د وخت له شاهکارونو څخه شمېرل کیږي. دا مبارکه روضه د مزار شریف د ښار د پرمختیا لامل شوه، خو د ام البلاد بلخ له ښار څخه اوس له ځینو کنډوالو او د کلا له خرابیو پرته نور څه نه دي پاتې.

د مولانا جلال الدین محمد بلخي، ناصر خسرو بلخي، رابعه بلخي، ابن سینا بلخي او نورو د زیږېدو ټاټوبی د بلخ لرغونی ولایت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلخ په ولایت کې معارف پر مختللی دی. په هرې ولسوالۍ کې د هلکانو او نجونو ښوونځي شته او زیات شمېر زده کوونکي ورته ځي. یو پوهنتون هم لري چې د بلخ پوهنتون په نامه یادېږي.

د متن لنډیز:

بلخ د افغانستان لرغونی ښار دی. ډېر بډای مدنیت یې درلود. تاریخي مخینه یې له میلاد څخه دمخه تر ۲۸۰۰ کلونو پورې رسېږي. بلخ هغومره ښایسته ښار و چې د ښارونو د مور یا ام البلاد په نامه یې شهرت درلود. د بلخ پخوانی ښار په ځینو لیکنو کې د (باختریش) په نامه یاد شوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنې د اریانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومترۍ کې لیدل کېږي، ددغه ځای دبدبه او تاریخي عظمت په سترګو کې مجسموي. د بلخ نهه ګونبدی جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېړونکو په وینا د افغانستان اسلامي ابداتو ډېره پخوانی ابده ګڼل کیږي او له اتمې پېړۍ سره تړاو لري.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې په پورته لوست کې:

- خاص نومونه پیدا کړي.
- مترادفې کلمې ولټوي.
- د (ی ګانو) مختلف ډولونه په نښه کړي.
- د بلخ د نومیالیو پوهانو، لیکوالو او شاعرانو نومونه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- د بلخ يا بخدي کلا په کوم نوم ياده شوې ده؟
- بلخ ته ولې د ښارونو مور يا ام البلاد ويل کېده؟
- د اريانا لومړنۍ پلازمېنه کوم ځای دی؟
- د لرغوني بلخ ښکلا ښکارندوی کوم دی؟
- ستاسو په اند به بلخ څومره تاريخي مخينه ولري؟
- د حضرت علي کرم الله وجهه روضه چېرته واقع ده؟

۳- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په پنسل ډک کړي:

- د بلخ نهه ګونبدي جومات .... پروت دی.
- د افغانستان د اسلامي ابداتو ډېره پخوانۍ ابده د .... ياديږي.
- د بلخ نهه ګونبدي جومات په .... پېړۍ پورې اړه لري.
- اوسنی بلخ د هېواد په .... کې د .... پروت دی.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د بلخ د لرغونتيا او د افغانستان په تاريخ کې د هغه د ارزښت او اهميت په هکله څو لنډې جملې وليکي او بيا دې په دې ليکنه کې نومونه او د (ی ګانو) بېلا بېل ډولونه وښيي.

نېکه خبره وکړه چې په هغې باندې وپېژندل شې او نيک کار وکړه چې د نېکانو په ډله کې وشمېرل شې.

حضرت علي کرم الله وجهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

لنډۍ، ولسي ادبيات

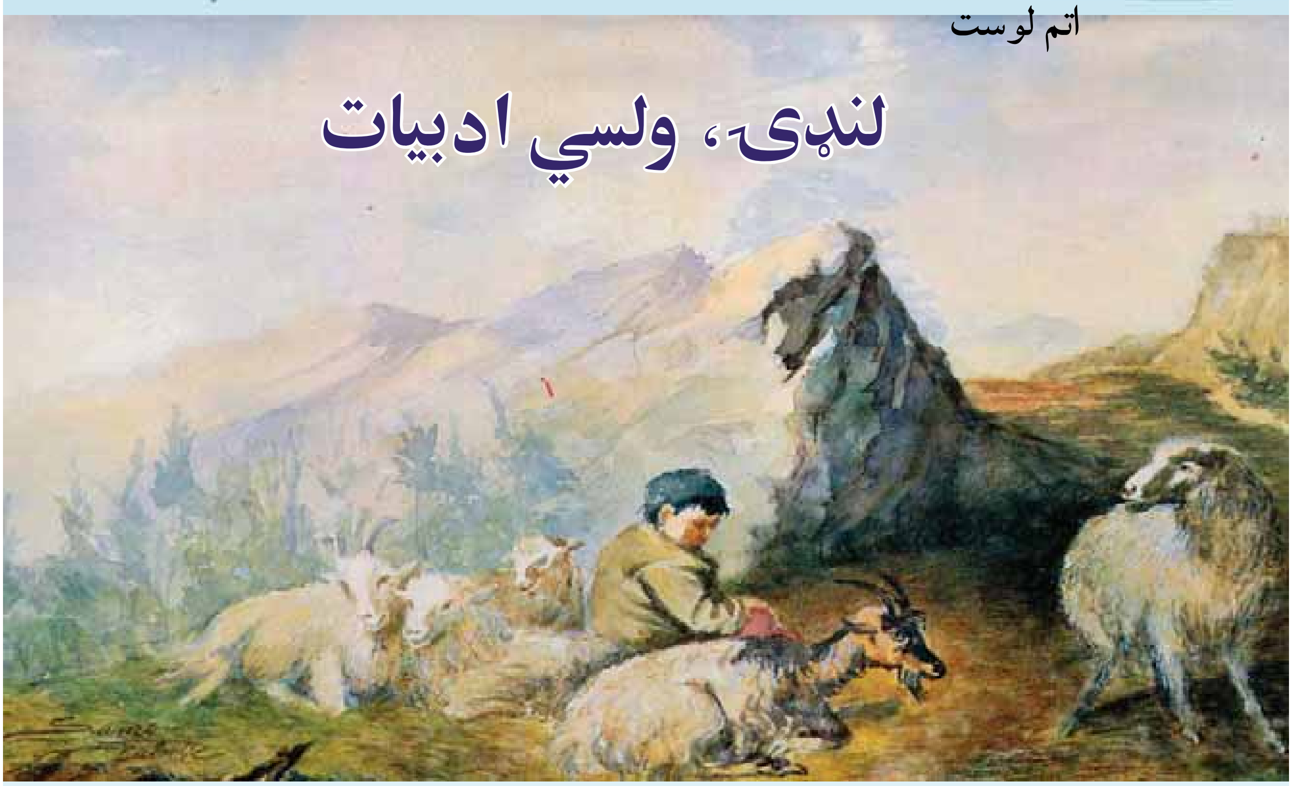

■ ولسي ادبيات يا شفاهي ادبيات څه ته وايي؟

ولسي ادبيات د ولسي پوهې او يا ولسي زده کړې برخه ده. د ولسي پوهې لمن خورا پراخه ده او د يو ولس دودونه، عادتونه، کرنه، پوښاک، خصوصيات، کيسې، سندرې او داسې نور شيان پکې شامل دي. ولسي ادب د ټولنې د ادب هغه برخه ده، چې د خلکو په ژبه جاري وي، له يوې خولې نه بلې ته ليږدول شوي او لومړی جوړوونکی يې معلوم نه وي.

■ تاسو تر اوسه د ادم خان او درخانۍ يا د موسیٰ خان او ګل مکۍ په څېر کومه کيسه اورېدلې ده؟

■ وايي چې ولسي ادبيات د يو ولس د ژوند هينداره ده، څنګه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ د ولسي ادب یوه برخه ده. جوړوونکي یې معلوم نه وي او د ټول ولس مال ګڼل کېږي. په دې ترتیب که لنډۍ واورو، نو باید د جوړوونکي د نوم فکر یې راسره پیدا نه شي، خو دومره پوهېدای شو چې دا لنډۍ د یو نارینه د زړه اواز دی، که د یوې ښځې.

لنډۍ او متلونه د ټولنې ګډ مال دی او شعر او شاعري د یو شاعرخپل مال.

د ولسي ادب په څنګ کې لیکلی ادب پروت دی. لیکلی ادب په یو ځانګړي شاعر یا لیکوال پورې اړه لري. مؤلف یې معلوم، نوم یې خوندي او حق یې ساتلی او محفوظ دی. د ولسي اثر لیکوال که څه هم لومړی یوشخص وي، خو وروسته د هغه نوم هېرېږي او اثر یې د ټول ولس د ژبې مال ګرځي.

د ولسي ادب او لیکلي ادب تر منځ یو بل مهم توپیر دادی چې په لیکلي ادب کې یو لیکوال کوښښ کوي په معیاري او نسبتاً منل شوې املاء او انشاء یو شی ولیکي، خو ولسي ادب له دغه قید او شرط څخه وتلی دی او خپله لهجوي ځانګړتیا ساتي. په بل عبارت د ولسي ادب ژبه د لیکلي ادب لپاره د خامو موادو حیثیت لري. یو لیکوال له ولسي ژبې او ادب څخه هم خام مواد اخلي او هغه په لیکلي ادب کې پخوي.

پښتو ولسي ادب د څرنګوالي او ډول له مخې زښت ډېر ډولونه لري. په هره سیمه او هر خیل کې تقریباً خاص ډول سندرې پیداکېدای شي. موږ دلته د هغوی له ډلې څخه یوازې په لنډیو خبرې کوو.

لنډۍ

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب یوه بېساري بډایه پانګه ده. زموږ د ټولنې د ژوند او فکر داسې خوا نشته چې په لنډیو کې غبرګه شوې نه وي. مینه، ښکلا، وصال، بېلتون، خوښي، خواشیني، تېرې، عدالت، سرښندنه، هېوادپالنه او داسې نور په لنډیو کې ځای شوي دي. لنډۍ چې د ټپې، مسرۍ او ټیکۍ په نومونو هم یادېږي، د پښتنو په هره سیمه، هر کلي او کور کې د ولسي ادب یوه مهمه برخه ده. په هره سیمه کې په خاصو غړونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلي ډول ویل کیږي.

پښتو لنډۍ دومره ستره زېرمه لري چې د نړۍ په بله ژبه کې به ساری ونه لري. که څه هم تر اوسه په زرګونو لنډۍ راټولې شوي دي، خو بشپړ باور دی چې په ولس کې د هغو شمېر په سلګونو زره دی.

لنډۍ د جوړښت له مخې دوه مسرۍ لري. لومړۍ مسرۍ یې نهه او دویمه یې دیارلس سېلابه وي.

د پښتو په ولسي ادب، په تېره بیا په لنډیو کې د ښځو ونډه ډېره زیاته ده. همدغه لنډۍ دي چې د ویرونو، ودونو او د غم او خوښیو په وختونوکې یې وايي. د لنډیو جوړوونکي هم زیاتره ښځې دي. زیات شمېر لنډۍ د هغوی د زړونو د ژورو تاثراتو، خواشینیو او خپګانونو انعکاس کوي. دا لنډۍ د هغوی د زړونو اواز دی، د هغوی د دردمند زړه ځګېروی دی او د هغوی د غمځپلې سینې اه دی.

دلته د لنډیو یو څو بېلګې وګورئ:

د نتکۍ لال به پرې خیرات کړم
که مې اشنا په دښمن مات کړل سنګرونه
***
زما د زړه صدف دې مات کړ
ځکه تر سترګو مرغلرې تویومه
***
له مانه ولې مرور یې
کم عقله یاره په پردي اختیار کې یمه
***
ګریوان مې ټول په اوښکو لوند دی
ما د جانان له غمه ډېر ژړلي دینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګي به ولي اوښکي نه کړي
چې په موسم د خوشحالۍ راغلل غمونه
***
تر توريالي مين به جار شم
چې د غليم په وينو سره کاندي لاسونه
***
په ناموس ننګ په وطن جنګ دی
د وطن جنګ ته په غورځنګ ورځه مينه

څپه

پورته مو د لنډۍ په جوړښت کې څپې یا هجا او سیلاب یادکړل، دلته یې په لنډه توګه درپېژنو.

څپه، هغه ژبنی واحد دی چې یا یو خپلواك (vowel) وي او یا له یو خپلواك او یو یاڅو بېواکو (consonant) څخه جوړه او په یوځایي ډول له خولې راوځي، لکه ابا، چې دوه څپې لري. لومړۍ یې یوه څپه او یو خپلواك دی او دویمه څپه یې (با) ده، چې له یو بېواك او یو خپلواك څخه جوړه شوې ده او په ګډه دواړه یوه کلمه جوړوي.

څپه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
لومړۍ مسره	که	په	مې	وند	کې	ش	هيد	نه	شوې				
دويمه مسره	خدای	ږو	لا	له	يه	بې	نن	ګی	ته	دې	سا	تې	نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتو ډېر پراخ ولسي ادبيات لري. دغه ولسي ادب چې له ليکني يا تحريري ادب سره توپير لري، د ولسونو او پرګنو د ربښتينو هيلو څرګندوی دی. لنډۍ زموږ د ولسي ادب يوه ډېره په زړه پورې برخه ده. د لنډيو ځانګړی شاعر يا وينا وال نه دی څرګند او د ټول ولس شريکه پانګه ګڼل کيږي. د منځپانګې له پلوه لنډۍ بيلابېلې موضوعګانې په خپله غولۍ کې رانغاړي.

فعاليتونه

١ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

- ولسي ادبيات د څه شي برخه ده؟
- په ولسي پوهه کې کوم شيان شامل دي؟
- ولسي ادب يا شفاهي ادب څنګه له يوه نسل څخه بل نسل ته لېږدول کيږي؟
- ايا د ولسي ادب جوړوونکي يا ويونکي څرګند دي؟
- د ولسي او ليکلي ادب تر منځ مهم توپير څه دی؟
- د ملالۍ لنډۍ ټول په يادو ياده کړئ او ووايئ چې دغه لنډۍ زموږ په تاريخ کې څه مقام لري.

٢- زده کوونکي دې دا لاندې جملې په پنسل بشپړې کړي:

- لنډۍ، چاربيتې د .... مال او غزل او شعر د ... مال دی.
- د ولسي ادب په څنګ کې .... ادب پروت دی.
- ليکوال خپل خام مواد له .... اخلي.
- څېړه په .... ډوله ده، يوه .... او بله ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي:

لومړۍ ډله دې د لنډۍ جوړښت ووايي او په خو بېلګو کې دې بيان کړي.

دويمه ډله دې د لنډۍ برخې بيان او په خو لنډيو کې دې وښيي.

درېيمه ډله دې دا لاندې لنډۍ هجا کړي:

د بنې غرږ راباندې وشو

لکه ډوډۍ په تناره کې وريته شومه

څلورمه ډله دې دا لاندې لنډۍ بشپړې کړي:

۱_ که په ميوند کې شهيد نه شوې

....

۲_ جانان مې سر په وطن کېښود

....

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور له خلکو او ګاونډيانو څخه لږ ترلږه لس لنډۍ زده کړي، په کتابچه کې يې وليکي او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

زده کړه: د ژوند اړتیا

■ موږ ولې لیك او لوست زده کوو؟

لیك لوست د زده کړې په معنا دی. زده کړه سړي ته د یوې موضوع د لیکلو او لوستلو وړتیا ورکوي. هغسې چې د بدن د پیاوړتیا او ودې لپاره بدني روزنه (ورزش)، خواړه اهمیت او ارزښت لري، د ذهن او فکر د ودې او پیاوړتیا لپاره زده کړه ارزښت لري. د زده کړې له لارې سړی ځان او جهان پېژني، خپل خدای ﷻ پېژني، د خپل شاوخوا شیان پېژني، ښه له بدو او بد له ښو څخه بېلولای او د دوست او دښمن توپیر کولای شي. د خپل ځان، خپلې کورنۍ او خپلې ټولنې د سوکالۍ او هوساینې لپاره کار کولای شي، خپل وطن ودانولای شي او د خپلو خلکو او هېوادوالو لپاره د ښه خدمت جوگه کېدای شي.

■ زده کړه د انسان په ژوندکې څه ارزښت لري؟

■ لوستي او نالوستي خلك یو له بله څه توپیر لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې د زده کړې بهیر په دودیز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په بېلابېلو لارو یې وده او پراختیا موندلې ده. پخوا به هلکانو اونجونو په جوماتونو کې دیني زده کړې کولې. قرآن کریم به یې زده کولو، د هغه په معنا اوتفسیر به یې ځان پوهولو او نورې دیني اومذهبي پوهې به یې تر لاسه کولې، د وخت دودېز کتابونه به یې لوستل چې لیکل او لوستل زده کړي. دې زده کړو ته غیر رسمي زده کړې ویل کېدې.

د وخت په تېرېدو، ددې زده کړو ترڅنګ رسمي زده کړې پیل شوې. د زده کړې منظمې دورې رامنځته شوې. لکه لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي او نور. په دې ښوونځیو کې د ټولنې د اړتیاوو له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلي درسي کتابونه لوستل کېدل. کله چې به له دې ښوونځیو څخه ځوك فارغ شو، نو په ښه ډول به په لیك او لوست پوهېدل او خپلې اړتیاوې به یې پوره کولې.

په هېواد کې عصري زده کړې د امیر شیر علي خان په وخت کې پیل او د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ پر مهال په ۱۲۸۲ هـ . ش . کال (۱۹۰۳ م.) په هېواد کې د حبیبیې د لېسې په جوړېدو د رسمي او اساسي زده کړو بنسټ کېښودل شو. اوس دا زده کړې ډېرې پراخې شوې. پر لومړنیو او منځنیو زده کړو سربېره ثانوي زده کړې، مسلکي زده کړې، د لوېانو زده کړې او لوړې زده کړې شته. په ملیونونو هلکان او نجونې پکې لوست لولي او د هېواد لپاره دیني عالمان، قاضیان، ښوونکي، طبیبان (ډاکټران)، انجینران، اقتصاد پوهان او نور روزي.

همدا زده کړې د هېواد د ودانۍ، پرمختګ او د هغې د اوسېدونکو د هوسا او سوکاله ژوند بنسټ او تهداب جوړوي.

د متن لنډیز:

زده کړه د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجي ده. هغسې چې ورزش د بدن د ودې لپاره ارزښت لري، همداشان زده کړه د انسان د فکر او ذهن له ودې او پراختیا سره مرسته کوي. زده کړه له انسان سره مرسته کوي چې ښه له بدو څخه توپیر کړي. زده کړه انسان لوړو پوړیو (مدارجو) ته رسوي. زده کړه د ژوند یوه ډېره مهمه اړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. بې زده کړې ژوند په تورتم کې اوسېدو ته پاتې کېږي. په تورتم کې سړی خپله شاوخوا نه شي لیدلای. د شیانو د لیدلو لپاره رڼا ته اړتیا ده. ژوند لکه تیاره ډګر او زده کړه لکه ډیوه ده، چې په برکت یې سړی هرڅه لیدلای شي. زموږ په هېواد کې د زده کړې بهیر په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په بېلا بېلو لارو یې وده او پراختیا موندلې او تر اوسنۍ کچې رارسېدلی دی. لنډه داچې د ژوند تولې نېکمرغۍ او خوشحالۍ په زده کړې کې نغښتې دي. موږ ټول باید هم پخپله او هم د کور او ګاوند نجونې او هلکان زده کړې ته وهڅوو او د هغې په ګټو یې وپوهوو. پرې نه ږدو چې یو هلك او نجلۍ هم له زده کړو بې برخې پاتې شي.

فعالیتونه

۱ - زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- که د بدن ودې ته ورزش ارزښت لري، د ذهن ودې ته څه شی ارزښت لري؟
- د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجي څه شی ده؟
- دوديزې زده کړې څه ته وايي؟
- موږ ولې زده کړه کوو؟

۲ - زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو يوې ته تشريحي ځواب ووايي:

لومړۍ ډله: د پوهو او ناپوهو خلکو توپیر په څه کې دی؟ ايا هغوی يو تر بله برابر دي؟ بيان يې کړئ.

دويمه ډله: زموږ په هېواد کې د زده کړې بهير څنګه وده موندلې ده؟ په خپله ژبه يې بيان کړئ.

درېيمه ډله: د اوسنيو زده کړو بهير او د هغې له لارې د ټولنې د اړتياوو د پوره کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه خبرې وکړئ.

څلورمه ډله: ستاسو په اند يو انسان ولې بايد تل د زده کړې لورته هڅه وکړي، څه ګټه لري؟ په تفصيل پرې خبرې وکړئ.

۳- هر زده کوونکی دې په پورته لوست کې د معنا نومونه ولټوي او ودې يې ليکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د زده کړې د ارزښت په هکله پنځه کرښې مقاله وليکي او بله ورځ دې د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

زده کړه له کوره تر ګوره

وايي: يو دوست د يوعالم د ناروغۍ پر مهال د پوښتنې لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د ځنکدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه يې د يوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست يې ورته وويل، ته د ځنکدن په حالت کې يې، په مسئله څه کوې؟ عالم ورته وويل: ((دا به ښه وي، چې پر دې مسئلې باندې پوه شم او بيا مړ شم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ليكدود او اړتيا يې

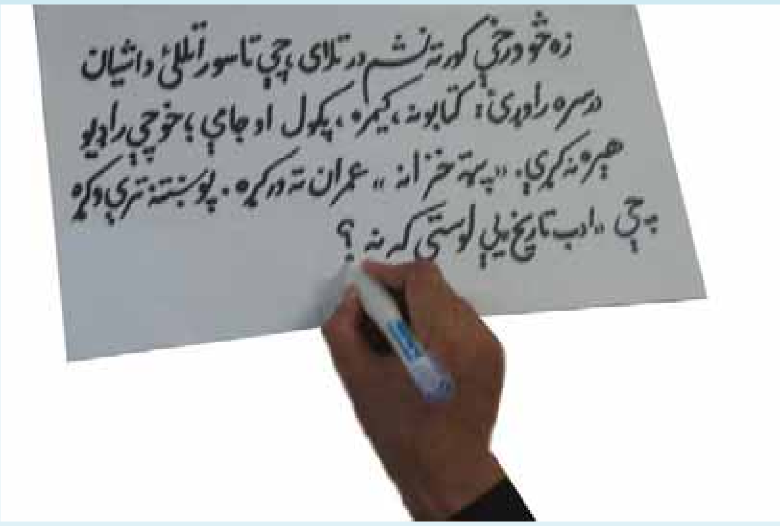

په تېرو ټولګيو کې مو يو شمېر کلمې او د هغو د کره ليکلو بڼې وليدې. دا هم درته څرګنده شوه چې د زده کړې لپاره بايد په سم او کره ليکلو او لوستلو وپوهېږئ. په هره ژبه کې د وينا او ليک تر منځ توپير شته. هغسې چې خلک خبرې کوي، په ليک کې نه ليکل کيږي. سم ليکل ځانته يو معيار لري او دا معيار د ژبې د قاعدو له مخې رامنځته کيږي. ددې لپاره چې په ليک او لوست کې له ګډوډۍ سره مخامخ نشو، نو لازمه ده چې دغه معيارونه زده او په ليک لوست کې يې په پام کې ونيسو.

- که مو د کلموسم ليکل زده نه وي، ايا سمه ليکنه کولای شو ؟
- څنګه کولای شو چې د سم ليکلو او سم لوستلو ژبنۍ وړتيا ولرو ؟

د تورو، کلمو، اشارو او لیك نښو د لیکلو طریقې ته املاء وایي چې په پښتو کې یې لیکدود بولي. په بله معنا په سمه بڼه د خپلو خبرو یا د بل د خبرو لیکلو ته املاء وایي. سم لیکل د سم تلفظ له مخې کیږي. ناسم تلفظ ناسم لیکل رامنځته کوي. په هره ټولنه کې د خلکو وینا او لیکنې تلفظ یو څه توپیر لري.

څرنګه چې لیکلې ژبه د لیکلو د طرز او د هغو د نښو له پېژندنې پرته منځ ته نشي راتلای، له دې امله باید د هغې لارې چارې زده کړو.

کلمې چې د انسان له خولې راوځي، که د تورو په بڼه ولیکل شي، لیکنه بلل کېږي.

خروشتي او یوناني لیك چې تر اسلام دمخه په افغانستان کې دود و، د اسلام د سپېڅلي دین په راتګ سره له منځه لاړ او خپل ځای یې عربي لیکدود ته پرېښود.

د عربي لیکونو له ډلې څخه دوه ډوله لیك، یعنې نسخ او نستعلیق د پښتو غږونو لپاره ومنل شو او د سلطان محمود غزنوي په وخت کې د هغه د وزیر حسن میمندي په لارښوونه د قاضي سیف الله په وسیله د پښتو د ځانګړو تورو لپاره مخصوصې نښې تنظیم شوې . د پښتو د غږونو د ښو په لیکلو کې وخت په وخت بدلونونه راغلي دي. کله کله په دې برخه کې ځینې اختلافات هم رامنځته شوي، خو د پښتو ژبپوهانو او عالمانو د هڅو او پاملرنو له امله دغه اختلافات ډېر ژر له منځه تللي او د پښتو د غږونو او کلمو د لیکنې لپاره یوه کره او واحده بڼه رامنځته شوې ده.

پښتو الفبې دا لاندې ديرش توري لري:

ا، ب، پ، ت، ټ، ج، ځ، څ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ك، ګ، ل، م، ن، ڼ، و، هـ، ی، ي، ې، ى، ئ.

د عربي ژبې دا لاندې لس توري هم په پښتوکې په دخیلو کلمو کې کارېږي:

ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق

پښتو داسې اته توري لري، چې هغه په دري او عربي ژبو کې نشته او هغه دا دي:

ټ، څ، ځ، ړ، ږ، ډ، ښ، ڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

املا او ليك د يوې ژبې د سمې ليكنې لارې ته وايي. هره ژبه ځانته ليكدود لري. دا ليكدود د هغې ژبې په ټولو ليكنو كې كارول كيږي. موږ په خپل ګړ دود او لهجه كې يو راز خبرې كوو، خو په ليكنو كې بيا هغه ډول نه ليكو، لكه: ((څه كې؟)) سمه او ليكنۍ بڼه يې (څه كوې؟) ده. ((الكه الته ورشه)) سمه او ليكنۍ بڼه يې ((هلكه هلته ورشه.)) دې ته ليكنۍ بڼه وايي. په واحد ليكدود كې د ژبې له لهجو او ځانګو څخه هغه بڼه را اخلي چې ليكل يې اسانه وي او له بلې كلمې سره يې معناګډه نشي.

فعاليتونه

۱ ـ زده كوونكي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه و وايي:

- املا څه ته وايي؟
- له اسلام دمخه په پښتونخوا كې كوم ليك مشهور و؟
- په افغانستان كې د اسلام تر راتګ وروسته كوم ليك دود شو؟
- ايا د ولس ژبې ته ليكنۍ ژبه ويلې شو؟
- ليكلې ژبه څه شي ته وايي؟

۲ ـ زده كوونكي دې د لاندې جملو تش ځايونه په مناسو كلمو په پنسل ډك كړي:

- پښتو الفبې .... توري لري.
- د پښتو ژبې .... توري په درې كې نه كارول كيږي.
- د عربي ژبې .... توري په پښتو ليك كې كارول كيږي.
- ليك تر ژبې .... راپيدا شوى؟

۳_ د زده کوونکو:

لومړۍ ډله دې په لوست کې بېلا بېلې (ی ګانې) په نښه کړي.

دویمه ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په ګوته او د نورو ترمخه دې يې ووايي او درېيمه ډله دې په پورته لوست کې پنځه عام نومونه په نښه او په ټولګي کې دې يې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د کورنۍ د غړو په مرسته داسې کلمې پیدا کړي چې د تلفظ او لیکلو تر منځ يې توپیر وي. دا کلمې دې يو په بل پسې ولیکي او ټولګي ته دې يې راوړي.

له ګناهه تـل پرهېز کړه	له فساده ډېر ګــــرېز کړه
ګناه مـه ګڼه حقــــیره	که کمکۍ وي که کبیره
استخفاف[1] د ګناه جانه	سـړی باســي له ایمـانه

ملا فیض محمد مرحوم (د موسهي اخوندزاده)

((فیض محمد اخونزاده د لوګر د موسهي او سیدونکی او د دیارلسمې هجري پیړۍ له نومیالیو دیني پوهانو، ملي غازیانو، لیکوالو او شاعرانو له ډلې څخه دی. د امیر شیر علي خان معاصر او د روضة المجاهدین په نوم خپل یو منظوم کتاب يې هغه ته ډالۍ کړی دی.))

۱ _ استخفاف: خفیفه او سپکه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ولسم لوست

ورځپاڼه: د معلوماتو چينه

- د رسنيو په اړه څه معلومات لرئ؟
- ورځپاڼه څه ډول رسنۍ ده؟
- د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپير څه دی؟

نن ورځ رسنۍ په ټوله نړۍ کې ډېر اهميت او ارزښت لري. رسنۍ چې د ټولنيزو اړيکو د وسيلو په نوم هم يادېږي، د ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډيو، تلويزيون او د نورو په بڼه خپروني کوي. اوس نړۍ له تخنيکي پلوه ډېره پرمختللې ده او د رسنيو نوې بڼه رامنځته شوې چې برېښنايي رسنۍ ورته وايي او د انټرنيټ، راډيو، تلويزيون په بڼه دي. ورځپاڼه د رسنيو په لړکې خپل ځانګړی ځای لري. په دې لوست کې د ورځپاڼې په هکله له تاسو سره خبرې لرو.

ورځپاڼه هغه خپرونې ته وايي چې هره ورځ د سهار يا مازيګر يا په اوونۍ کې درې ځلې خپرېږي. ورځپاڼې بېلا بېل معلومات، ورځني او تازه خبرونه، نړيوالې سياسي، پوځي او اقتصادي موضوعګانې ، ورزشي لوبې اعلانونه او نور رنګارنګ معلومات خپروي. ورځپاڼه د سرمقالې لپاره ځانګړی ځای لري چې مسؤول چلوونکي پکې د روانو چارو په اړه د خپلې ادارې نظريات څرګندوي. په پرمختللو هېوادونو کې د يوې ورځپاڼې د مخونو شمېر کله کله ډېر زيات وي. د هرې موضوع لپاره بېلې بېلې پاڼې او يا ځانګړي ستونونه لري.

په افغانستان کې لومړۍ خپرونه د امير شېرعلي خان د واکمنۍ (۱۲۴۷ – ۱۲۵۸ هـ . ش.) په پېر کې رامنځته شوه. دا خپرونه شمس النهار نومېده چې کله په اوونۍ او کله هم په پنځلسو ورځو کې يو وار خپرېده. ددې خپرونې مسؤول مدير او مهتمم ميرزاعبدالعلي نوميد. دې خپرونې د بېلا بېلو موضوعګانو لپاره ځانګړې مخونه او خبريالان درلودل. بهرني خبرونه هم پکې خپرېدل.

له شمس النهار وروسته بيا ((سراج الاخبار افغانستان)) رامنځته شو. دا اخبار د هېواد د پياوړي ليکوال مولوي عبدالرؤف خاکي کندهاري په مديريت د اميرحبيب الله خان په واکمنۍ کې پيل شو، خو يوازې يوه ګڼه خپور شو. ورپسې د ((سراج الاخبار افغانيه)) په نامه يوه مهمه جريده د نوميالي ژورناليست او ليکوال محمود طرزي له خوا د ۱۲۹۰ هـ .ش. کال د تلې په مياشت کې تاسيس شوه. لومړی په ډبرينه چاپخونه او وروسته په حروفي بڼه په دولسو اوڅوارلسو مخونو کې مصوره خپرېده.

په ۱۹۱۹م. کال کې له خپلواکۍ اخيستلو وروسته په هېواد کې خپرونې زياتې شوې. د هېواد پر پلازمېنې کابل سربېره د هېواد په نورو ولايتونو کې د خپرونو شمېر تر درويشتو پورې ورسېد.

په افغانستان کې له ۲۰۰۱م. کال راوروسته د نوې ادارې له جوړېدو او د رسنيو (مطبوعاتو) او د بيان د ازادۍ له رامنځته کېدو وروسته د ورځپاڼو او خپرونو په شمېر کې بې کچې زياتوالی راغی اوهغه دا چې يوازې په پلازمېنې کې له درېو سوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه زياتې ورځپاڼې، اوونيزې، مياشتنۍ او نورې رامنځته شوې. همداسې د هېواد لوی ښارونه دروا خلئ. د دغو خپرونو په لړکې له ورځپاڼې، جرېدې، مجلې، راډيو او تلويزيون څخه نيولې تر برېښنايي رسنيو پورې ټولې شاملې دي. يو شمېر يې رسمي او دولتي دي، يو شمېر يې په بېلا بېلو ټولنو او سازمانونو پورې تړلې دي او نورې يې ازادې او شخصي بڼه لري.

زموږ په هېوادکې ورځپاڼې له څلورو څخه تر اتو او دولسو پورې مخونه لري. زياتره يې په اخباري کاغذ باندې چاپېږي. د ليك او لوست دکچې د ټيټوالي له امله زموږ په هېوادکې ورځپاڼې لږ شمېر لوستونکي لري. هېواد، انيس او اصلاح نامتو ورځپاڼې دي او کابل ټايمز په انګليسي ژبه خپرېږي. بايد و وايو چې کتابونه او رسالې په مهالنۍ بڼه نه خپرېږي، خو رسنۍ يعنې ورځپاڼې، جريدې او مجلې په يوه ځانګړي مهال په پرله پسې توګه خپرونې کوي.

د متن لنډيز:

ورځپاڼې او اخبارونه داسې معلومات او خبرونه خپروي چې سرې ورته په هماغه شېبه او مهال اړتيا لري. ورځپاڼې او رسنۍ موږ د نړۍ له ورځنيو پېښو او د علم او تخنيك له پرمختياو وخبروي. ورځپاڼه د لوستونکي معلومات زياتوي او د نړۍ له روانو او جاري حالتونو څخه يې خبروي. راډيو اوتلويزيون هم انسان ته د ورځنيو معلوماتو او نوو ښېړنو او پرمختياوو په هکله په زړه پورې پروګرامونه خپروي. بايد د تلويزيون د مثبتو، علمي او معلوماتي پروګرامونو ننداره وکړو او له هغو څخه لازم معلومات تر لاسه کړو. له مطالعې سره عادت او په هغې باندې روږدېدل، د انسان لپاره ډېر ضروري دي . ګرانو زده کوونکو ته سپارښتنه کېږي چې له مطالعې سره مينه پيدا کړي او لږ ترلږه په يوې ورځپاڼې کې ګډون وکړي او د هغې له موضوعګانو څخه ګټه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه ووایاست:

- د ورځنیو معلوماتو په انتقال کې د ورځپاڼو د ارزښت په اړه خبرې وکړئ.
- زموږ په هېواد کې لومړۍ خپرونه په کوم وخت کې او د چا له خوا رامنځته شوه؟
- د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟

۲- لاندې پوښتنو ته سم ځوابونه ووایاست:

- له شمس النهار وروسته کومه خپرونه رامنځته شوه؟
- ورځپاڼه څه راز خپرونه ده؟
- په ورځپاڼې کې کوم ډول موضوعګانې خپرېږي؟
- د هېواد د څو ورځپاڼو نومونه واخلئ.

۳- د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- په .... کال کې له خپلواکۍ اخیستلو وروسته په هېواد کې د خپرونو شمېر زیات شو.
- سراج الاخبار افغانیه د .... له خوا رامنځته شوه.

۴- زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي.

لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په نښه او په یو لست کې دې یې ولیکي.

دویمه ډله دې په لوست کې اوږدې (ې ګانې) په نښه او د هغوی اړوندې کلمې دې په یو لست کې ولیکي.

درېمه ډله دې دا لاندې کلمې معنا او په جملو کې وکاروي:

ارزښت، مطالعه، ځانګړی، ورځپاڼه، خبریال، پیاوړی، پلازمېنه

کورنۍ دنده

الف: زده کوونکي دې له ورځپاڼو څخه د خپلې خوښې یوه موضوع قیچي (پرې کړي) بله ورځ دې یې له ځان سره راوړي. هر زده کوونکی دې د خپلې موضوع په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

ب : ایا تاسو مینه لرئ چې کومه مقاله یا مضمون مو په ورځپاڼه کې خپور شي؟ ایا تاسو غواړئ لیکوال شئ؟ همدا مو وخت دی. لستوڼي بډ وهئ، د ښوونکو، مور پلار یا نورو انډیوالانو په مرسته په لیکنه پیل وکړئ.

کتاب د بشر د روح خواړه دي.

حضرت علي کرم الله وجهه

د شلمې پېړۍ د تمدن ستنه کتاب او رسنۍ دي.

روزولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې جدول په بله سپینه پاڼه کې ولیکئ او په متن کې یې د ((پوهنه)) کلمه پیدا او په خپله خوښه یې رنګه کړئ.

س	ر	و	ف	ح	د	ح
چ	ز	ع		ا	ي	س
خ	ر	ا		س	ع	ط
ط	هـ	ن	هـ	و	پ	ب
ا	ع	ف	ا	ک	م	د
ظ	خ	ر	ښ	ز	ځ	ډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

ليکوال او ښوونکی: صالح محمد هوتك

■ د صالح محمد هوتك نوم مو اورېدلی دی؟

لکه چې دمخه مو لوستي دي، زموږ د هېواد د علم او ادب د ډگر د اتلانو شمېر زيات دی. د دغو پوهانو په ډله کې يو هم مولوي صالح محمد هوتك دی. صالح محمد هوتك پر شعر او شاعرۍ سربېره ښوونکی هم و. د خلکو په درد ښه پوهېده او د خلکو د خوږ او درد د لیرې کولو لارې چارې ورته ښې څرگندې وې. دلته د نوموړي په اړه له تاسو سره خبرې کوو.

■ د شاعرانو او ليکوالو له شعري پيغامونو څخه څه انتباه اخيستلی شو؟

■ ولې موږ دگران هېواد په پوهانو، شاعرانو او ليکوالانو وياړو او د هغوی له لارښوونو څه گټه اخلو؟

مولوي صالح محمد هوتك کندهاری د فيض محمد زوی په ۱۲۶۹ هـ. ش. کال په کندهار کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې يې د کابل په حبيبيې ښوونځي کې تر سره کړې دي. وروسته په همدې ښوونځي کې د ښوونکي په توگه ټاکل شوی دی. د پښتو ژبې د لوست تدريس يې کاوه او د پښتو ژبې درسي کتابونه يې ليکل.

د هغه زياتره ليکنو تعليمي او درسي بڼه درلوده. مثنوي يې يو ادبي اثر دی. دا اثر درې زره بيتونه لري او د مولوي جلال الدين محمد بلخي د مثنوي له ځينو برخو څخه په ازاده توگه ژباړل شوې دي. مولوي صالح محمد هوتك د پښتو د اوسني ادب د يوې مخکښې څېرې په توگه نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي.

د نوموړي د ((بلبل ژړا)) يا په ((قفس کې بلبل)) شعر د عبدالهادي داوي د شعر ژباړه ده. دې شعر زيات شهرت وموند، ځکه په ژباړه کې يې له دومره ظرافت څخه کار اخيستی چې ځانگړې ادبي ښکلا لري. د اميرحبيب الله د واکمنۍ په وخت کې په سراج الاخبار کې خپور شوی دی، د خپلواکۍ د ولولو په پيدا کولو کې يې هم په خپل وخت کې ستره ونډه اخيستې ده. موږ يې د نمونې په توگه څو بيته را اخلو:

يو سحر زما تر غوږ شوله بلبله
په قفس کې بې ژړل دا يې ويله
چې بندي شوم د صياد له سخته دله
ولې نه پوښتي څوک حال زما يوله بله
ولې نشته بې فغانه کاروبار زما
ولې حبس ابدي راغی په وار زما
نه محرم چې د زړه حال ورته بيان کړم
نه مې وس چې خبرداره بلبلان کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب یوه غوره بېلګه ده. یو ملي ارمان په کې په ښکلي عاطفي رنګ کې غبرګ شوی دی.

نومونړي لاندي اثار ليکلي دي:

۱- خود اموز پښتو (دوه ټوکه)، د پښتو لومړی کتاب، پښتو ژبه، (دوه ټوکه)، د پښتو تدريسي کتاب، پښتو صرف و نحو (ژباړه)، اطاعت اولو الامر، پښتو مثنوي، تذکره الشعراء او يو شمېر نور. مولوي صالح محمد هوتک په ۱۳۳۹ هـ . ش . کال په کابل کې وفات شوی دی.

د متن لنډيز:

صالح محمد هوتك د پښتو خوږ ژبي شاعر، ليکوال او ښوونکی و. دی د خپلواکی سخت لېوال و او له همدې کبله د ده شعرونه ټول د وطن له مينې ډك دي. په شعر او ليکوالی او همدارنګه د شعر په ژباړه کې يې لوی لاس درلود. د ده د شعر ژبه تونده وه. له دې امله د هېواد غليمان ترې ډارېدل. لکه چې دمخه مو ولوستل صالح محمد هوتك زيات شمېر ليکنې کړي دي چې هره يوه يې ځانګړې ارزښت لري.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- د مولوي صالح محمد هوتك د شعرونو موضوعګانې څه دي؟
- د صالح محمد هوتك د شعر کوم اړخ ډېر غښتلی و؟
- د صالح محمد هوتک د څو کتابونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

◆ ستاسي په نظر مولوي صالح محمد هوتک د پښتو ژبې ودې ته څه خدمت کړی دی؟

۲- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړي:

◆ مولوي صالح محمد هوتك خپلې زده کړې په ...... کې ترسره کړې دي.

◆ د صالح محمد هوتك مثنوي .... بيته لري.

◆ صالح محمد .... په پښتو ژباړلی دی؟

۳- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنې تشريحي ځواب ووايي:

◆ په قفس کې د بلبل د ژړا شعر څه شی څرگندوي؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

تاسې په ټولنه کې د شاعر او ليکوال په ارزښت څومره پوهېږئ؟ په دې اړه څو کرښې وليکئ. د ليکلو په وخت کې مو د مولوي صالح محمد هوتک د شعر په هکله خبرې په پام کې وي.

هيڅکله ځان د چا بنده کوه مه، ځکه ته خدای تعالی ازاد پيدا کړی يې.

حضرت علي کرم الله وجهه

که ونه کړای شو ازاد واوسيږو، غوره ده چې مرگ ته په خلاصه غېږ هرکلی ووايو.

مهاتماگاندي

د يو بنه حکومت نښه، د هغه د وينا او عمل ازادي ده.

کنفيسيوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديارلسم لوست

طاق ظفر: د خپلواکۍ څلی

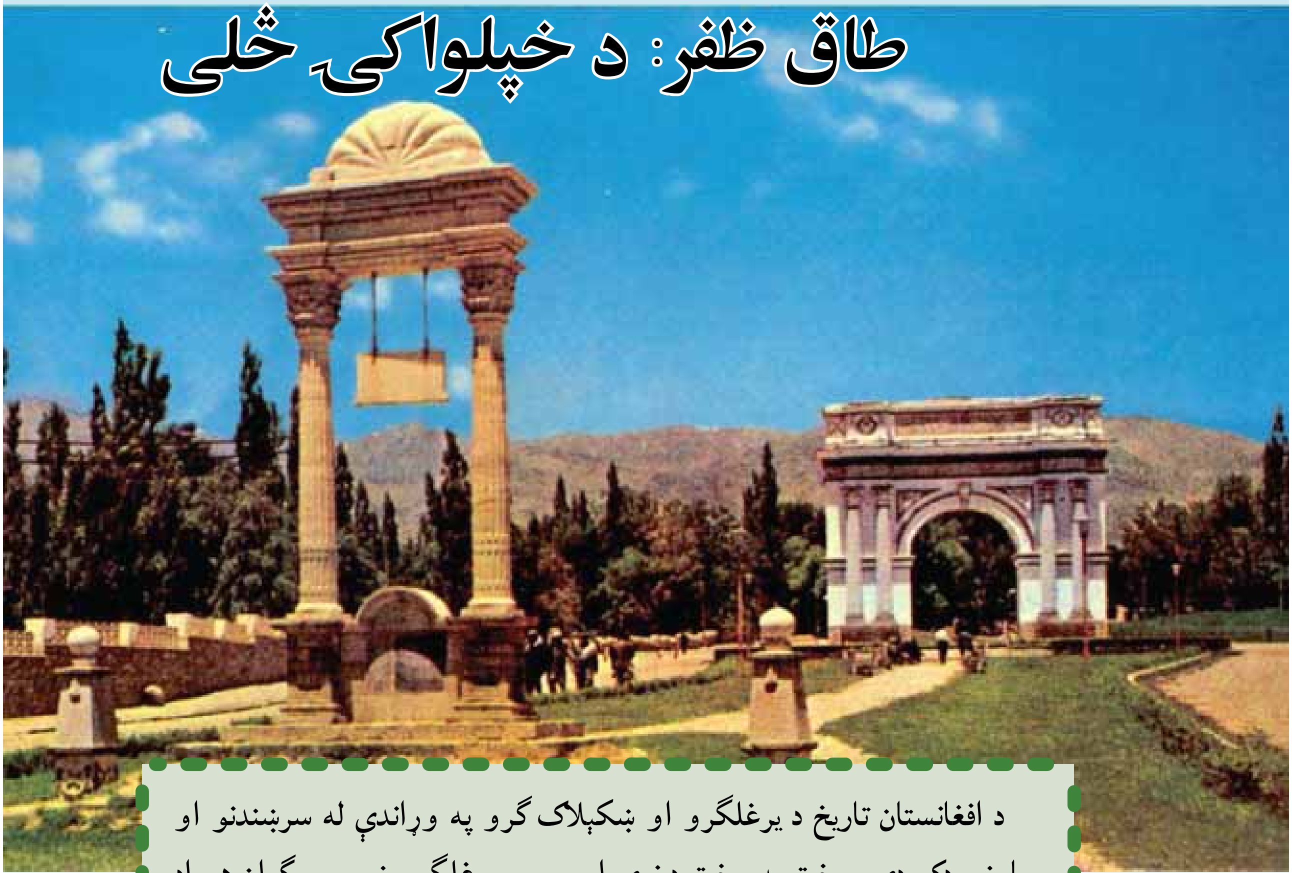

د افغانستان تاريخ د يرغلگرو او ښکېلاک گرو په وړاندې له سربښندنو او مبارزو ډک دی. وخت په وخت د نړۍ او سيمې يرغلگرو زموږ پر گران هېواد تيرى کړى دی، خو زموږ خلکو يې هم په مېړانه مقابله کړې ده.

د پغمان د برې څلی (طاق ظفر) د افغانستان د خپلواکۍ د بېرته گټلو يوه ښه نښه ده، دا د هېواد د ميړنيو د ياد څلی دی.

- تاسو د پغمان د طاق ظفرنوم اورېدلى؟
- د يادگار څلي او منارونه د څه شي استازيتوب کوي؟
- د خپلواکۍ د درسونو زده کړه څه گټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان طاق ظفر یا د بري ځلی زموږ د هېواد د تاریخي کارنامو د ویاړ نښه او یادګار دی. د پغمان طاق ظفر د هېواد د خپلواکۍ د شهیدانو د یادونې په موخه له کابل څخه ۲۷ کیلومتره لیرې په پغمان کې جوړ شوی او ډېر عظمت او دبدبه لري.

نوموړی ځلی د افغانستان د خپلواکۍ د ستر اتل غازي امان الله خان د پاچاهۍ په پېر کې جوړ شوی دی. کله چې امیر امان الله خان د سلطنت واګې په لاس کې واخیستل، د هېواد د خپلواکۍ اخیستل یې پر ځان لازم وګڼل. په ټینګ هوډ او کلکې ارادې یې د ۱۲۹۸هـ . ش. کال د زمري میاشتې په اته ویشتمه د افغانستان خپلواکي له انګرېزانو څخه واخیسته. طاق ظفر د نوموړي هېوادپال پاچا د ویاړلو کارنامو لپاره په پغمان کې جوړ شوی دی. د هغو ځوانانو نومونه چې د خپلواکۍ په لارکې قرباني شوي او د هېواد د ازادۍ لپاره یې خپلې وینې تویې کړې دي، د نوموړې ابدې په غاړو مورګو کې لیکل شوي دي. دا نومونه د دې زړور او سرتېر ولس لپاره د خپل تېر تاریخ روښانه هنداره ده.

کومې تاریخي ابدې چې د افغانانو د لرغوني تاریخ د حماسو، کارنامو او یادګارونو انځور وړاندې کوي، یو یې هم منارونه دي. منارونه او ابدې د یرغلګرو په وړاندې زموږ د نیکونو د مېړانو، اتلولیو، سرښندنو، بریالیتوبونو او زړورتیا ځلانده نښې دي.

د هېواد په ډېرو ځایونو او ښارونو کې یادګاري منارونه او ځلي جوړ شوي دي. په کابل ښارکې د میوند د ډګر د اتلې ملالۍ په یاد د میوند ځلی، د جمهوري ارګ په وړاندې د خپلواکۍ منار او نور یادولای شو.

د متن لنډیز:

افغانان د تاریخ په اوږدو کې له ویاړ او برمه ډکې ورځې لري. د دغو ویاړونو د تلپاتې یاد لپاره یې د ځینو په یاد منارونه او ځلي جوړ کړي دي. هر ځلی موږ ته د خپلو نیکونو او پلرونو د سرښندنو یادونه کوي. د خپلواکۍ د اخیستلو د لارې شهیدانو اتلولۍ راپه زړه کوي. له هېواد سره مینه او د وطن د ساتنې او ودانولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره د هاند او هڅو مينه راسره پيداکوي. موږ ته د دې درس راکوي چې د خپلو نيکونو او پلرونو ميراث په مېړانه وساتو او د هغه درناوی وکړو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشريحي ځوابونه ووايي:

- طاق ظفر د څه شي نښه ده؟
- منارونه او يادګاري ځلي موږ ته څه را په زړه کوي؟ څرګند يې کړئ.
- د نيکونو او پلرونو ميراث څنګه ساتلی شو؟ خبرې پرې وکړئ.

۲ـ د لاندې پوښتنو درې ځوابونه ليکل شوي، تاسو يې سم ځواب په نښه کړئ:

خپلواکي څنګه ساتل کېږي؟

- خپلواکي د يو ولس په وينو ساتل کېږي.
- خپلواکي د پخلاينې له لارې ساتل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپلواکي د ولس په اتحاد او يووالي ساتل کېږي.

۳ـ د خپلواکۍ دګټلو يادګاري ځلي ولې جوړېږي؟

- چې د هېواد ښارونه ښايسته شي.
- چې ځرګنده کړي موږ خپلواکي اخيستې.
- چې پرې وياړو او د ساتلو لپاره يې سرونه وښندو.

۴ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. د يوې ډلې غړي دې په وار د پورته لوست په اړه پوښتنې وکړي او د بلې ډلې غړي دې په خپل وار هغې ته ځوابونه ووايي. ښوونکی دې د بهير څارنه وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد د خپلواکۍ دګټلو په اړه د مور او پلار يا نورو لويانو په مرسته خپل معلومات بشپړ او بله ورځ دې يې په ټولګي کې په خپله ژبه ووايي.

ازادي تر پاچاهيه لا تېرى کا
چې د بل ترحکم لاندې شي زندان شي

خوشحال خان ختك

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي او نوکر

- له بېکارانو او بدکارو سره ناسته ولاړه څه زيان لري؟

دا يوه اخلاقي کيسه ده. زده کوونکي ښايي د لوست او زده کړې تر څنګ روزنيز او اخلاقي لوستونه هم زده کړي چې په پای کې په ښو او نيکو اخلاقو يو سمبال انسان ترې جوړ او د ټولنې او ولس د ښه خدمت جوګه شي. له نيکانو او ښو خلکو سره ناسته ولاړه سړی سمې او نيکې لارې ته رابولي، خو له بدانو او بېکارانو سره سړی د بدمرغۍ کندې ته لوېږي.

- ايا تاسې له ښو خلکو سره د ناستې ولاړې په ګټه پوهېدلي ياست؟
- دا څه معنا لري چې د ديګ تر څنګ ناسته د سرې جامې، لاسونه او پښې توروي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سړی له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ایمانداری یې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به یې ورسره کوله.

یوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې یې له سرو زرو یوه ډکه کڅوړه وموندله او نېغه یې قاضي ته راوړه. ورته ویې ویل: قاضي صاحبه! دا د سرو زرو کڅوړه مې ستا په پټي کې وموندله. قاضي ډېر زیات خوشحاله شو او مزدوري یې ورزیاته کړه. هر وخت یې مرستې ورسره کولې.

څه موده وروسته هغه سړي د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له یوه او بل سره به گرځېده. د خدای ﷻ کړه وو، له غلو او بدکارو سره ملگری شو. یوه ورځ یې د یوې ښځې غوږوالی پټې کړې. خلکو هغه ونیو او د غلا په تور یې محکمې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل یې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور ولید، نو ډېر خپه شو. له ځان سره یې وویل دا خو ډېر نېک سړی و. د یو بل چا په تور به یې دلته راوستی وي. که هغه غلا کولای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلې سره زر به یې پټ کړي وو.

قاضي ترې پوښتنه وکړه چې درواغ او رښتیا څرگند شي. هغه هم ورته رښتیا وویل او خپل جرم یې ومانه. قاضي ورته وویل: ((زما په ځمکه کې دې ددې غوږوالیو سل هومره سره زر وموندل، خو بې خیانته دې راکړل. اوس دې دا ناچیزه غوږوالۍ پټې کړې دي. ولې؟))

مزدور ورته وویل: ((لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بدکارونه کول. اوس له وزگارو او بدکارانو سره مل یم، ځکه په غلا او بدو کارونو روږدی شوم.))

له پورته کیسې څخه مو دا نتیجه واخیسته چې هیڅ وخت باید له بدکارانو او وزگارو خلکو سره ناسته ولاړه ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستې ته اړ شو، باید د هغوی له بدو کارونو څخه پند او عبرت واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدانو سره مه کښېنه هوښیاره
بدان تا باسي له ژونده له روزګاره
څو دې توان وي له بدانو لېرې ګرځه
چې بد ګرځي، بد په پرځي بدکرداره

د متن لنډيز:

په ډېرو ټولنو کې دا وينا موجوده ده چې سړی بايد له بدو خلکو سره له ناستې ولاړې ځان وژغوري. انسان د طبيعت له مخې منونکی خوی لري. ددې لپاره چې سړی له ناوړو او بدو کارونو خوندي پاتې شي، بايد له بدانو سره خپله ناسته ولاړه کمه کړي. له پوهانو او عالمانو سره ناسته ولاړه سړی د نېکمرغۍ او له بدانو سره د بدمرغۍ خوا ته بيايي. اوس نو د هرچا خوښه چې ځان د بدمرغۍ کندې ته غورځوي او که له ځانه غوره او نېک انسان جوړوي ! ؟ غوره او نېک انسان خپله هم نېکمرغه دی او ټولنه هم ورسره نېکمرغه کېږي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې دا لوست په پوره پام ولولي او که داسې کومه ورته کيسه يې په زړه وي، نورو زده کوونکو ته دې يې ووايي.

۲ـ له لوست څخه تر لاسه شوی پند دې په خپله ژبه ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې په پورته لوست کې د پنځه ګونو (ی) ګانو لرونکې کلمې بېلې او هره ډله دې په يو لست کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پام وکړي چې د لوبو او ساعت تېرى پرمهال له چا سره ناسته ولاړه لري.

په خپلو ملګرو او همزولو کې دې په پام کې ولري او دې ته يوه ورته کيسه دې سباته په ټولګي کې ووايي.

که خپلو اولادونو ته ادب ورزده کړئ، داکار تر هرې ورځې صدقې ورکولو غوره دی.

حضرت محمد ﷺ

که سپين اوسره يې په کور کې تل وي
چې نه يې علم نه يې عمل وي
بنياد يې نشته اخر به خوار شي
بخت به ترکومه ورسره مل وي

عبدالقادر ختك

ښوونه او روزنه يوه لړۍ ده چې پيل يې د پلار او مور په لاسونو کې دی.

جان ديوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

عبدالقادر خان خټك: نامتو شاعر

■ د پښتو ژبې د کلاسیکو یا پخوانیو شاعرانو او لیکوالو په اړه څه معلومات لرئ؟

د پښتو ژبې په ادب کې ډېر نومیالي شاعران تیر شوي دي چې زموږ ژبه او ادب يې غني کړی دی. د شعرونو دیوانونه لري او د ادب په نورو برخو کې يې هم په سلګونو کتابونه لیکلي او موږ ته يې راپرېښي دي. د خوشحال خان خټک کورنۍ په دې لړ کې ډېر خدمتونه کړي دي. د دې لویې کورنۍ یوه څېره عبدالقادر خان خټک ده چې په دې لوست کې د هغه ژوند لیک او شعرونه لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خټک د پښتو ژبې د ستر لیکوال او د تورې او قلم خاوند خوشحال خان خټک زوی دی. د زېږېدو نېټه یې ۱۰۶۳ هـ . ق. ده. د ژوند ښایسته ډېره برخه یې د وخت په تیارو کې پټه پاتې ده. له کوچنیوالي څخه یې په دوديزې زده کړې پیل کړی و. د عبدالقادرخان د وینا له مخې لومړنی استاد یې خپل پلار، خوشحال خان و.

د عبدالقادر خان خټک له اثارو داسې جوتیږي چې هغه لوړ علمي او ادبي صلاحیت درلود. خدایﷻ ښه استعداد ورپېرزو کړی و. پر پښتو سربېره په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادر خان په دیني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدریس یې هم کاوه.

عبدالقادر خان خټک د خپل علمي، ادبي او فرهنګي ژوند ترڅنګ سیاست ته هم لاس ورغځولی دی. د ملي او سیاسي هڅو په لړکې یې له خپل پلار، خوشحال خان سره په ځینو مشهورو جګړو کې برخه اخیستې وه.

د عبدالقادر خان خټک شعرونه تصوفي او عرفاني اړخ هم لري.

زموږ د دغه شاعر د مړینې کره نېټه څرګنده نه ده، خو د ځینو شواهدو او تاریخي پېښو له مخې یې مړینه د ۱۱۲۵هـ . ق. کال په شاوخوا کې اټکل شوې ده.

د عبدالقادر خان د اثارو شمېره د ۶۰ په شاوخوا کې ښودل شوې ده چې د اشعارو دیوان، نصیحت نامه، ځلوېښت حدیثونه، قصیده برده، یوسف زلیخا اوګلدسته تر لاسه شوي او د ادم خان درخانۍ او د معماوو د رسالې نومونه یې اخیستل شوي دي.

د متن لنډیز:

عبدالقادر خان خټک خپلې زده کړې له خپل پلار خوشحال خټک څخه ترلاسه کړې دي. د هغه له اثارو څخه داسې جوتیږي چې هغه یو پوه او د ادبي واک او ښه استعداد خاوند و. په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادر خان په دیني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدریس یې هم کاوه. نوموړي زیات شمېر کتابونه لیکلي یا ژباړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبدالقادر خټک د شعر دغه ښکلې ولولئ:

غزل

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو
چې مو اوس کړې په مظلومو رډې رډې
غافل مه شه ددې سترګو د وتلو
چې پېشه يې همېشه دل ازاري وي
د هغو مخونه نه دي د کتلو
ځکه تل کړې په زردوزو جامو کبر
چې غافل يې د کفن د اغوستلو
د اجل د سورو تاخت ناګهاني دی
چې هيڅ کور يې نه خلاصيږي له نتلو
هغه زړه عبدالقادره چې مړه وي
په ګوګل دننه نه دی د ساتلو

فعاليتونه

زده کوونکي دې:

- په خپل وار پورته شعر په ډېره ښه او ادبي ژبه و وايي. (ديکلمه دې يې کړي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د لوست نوي لغتونه وار په وار په مناسبو او معنا لرونکو جملو کې وکاروي.
- دا بیت په خپله ژبه معنا کړي:

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همېشه یې غم کوه د پرېوتلو

- دا بیت په نثر واړوئ:

چې مو اوس کړې په مظلومو رډې رډې
غافل مه شه ددې سترګو د وتلو

- ووایې چې له ګلستان څخه پر پښتو د ژباړل شوي کتاب نوم څه شی دی او چا ژباړلی دی؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه د پورته شعر درې، درې بیته په روانه ژبه په نثر واړوي او سبا دې یې د نورو ترمخه په ټولګي کې ووایي.

شاعران د ارزښتمنو او ښو انسانانو د سر پګړۍ دي.
ټاګور

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوديزې لوبې

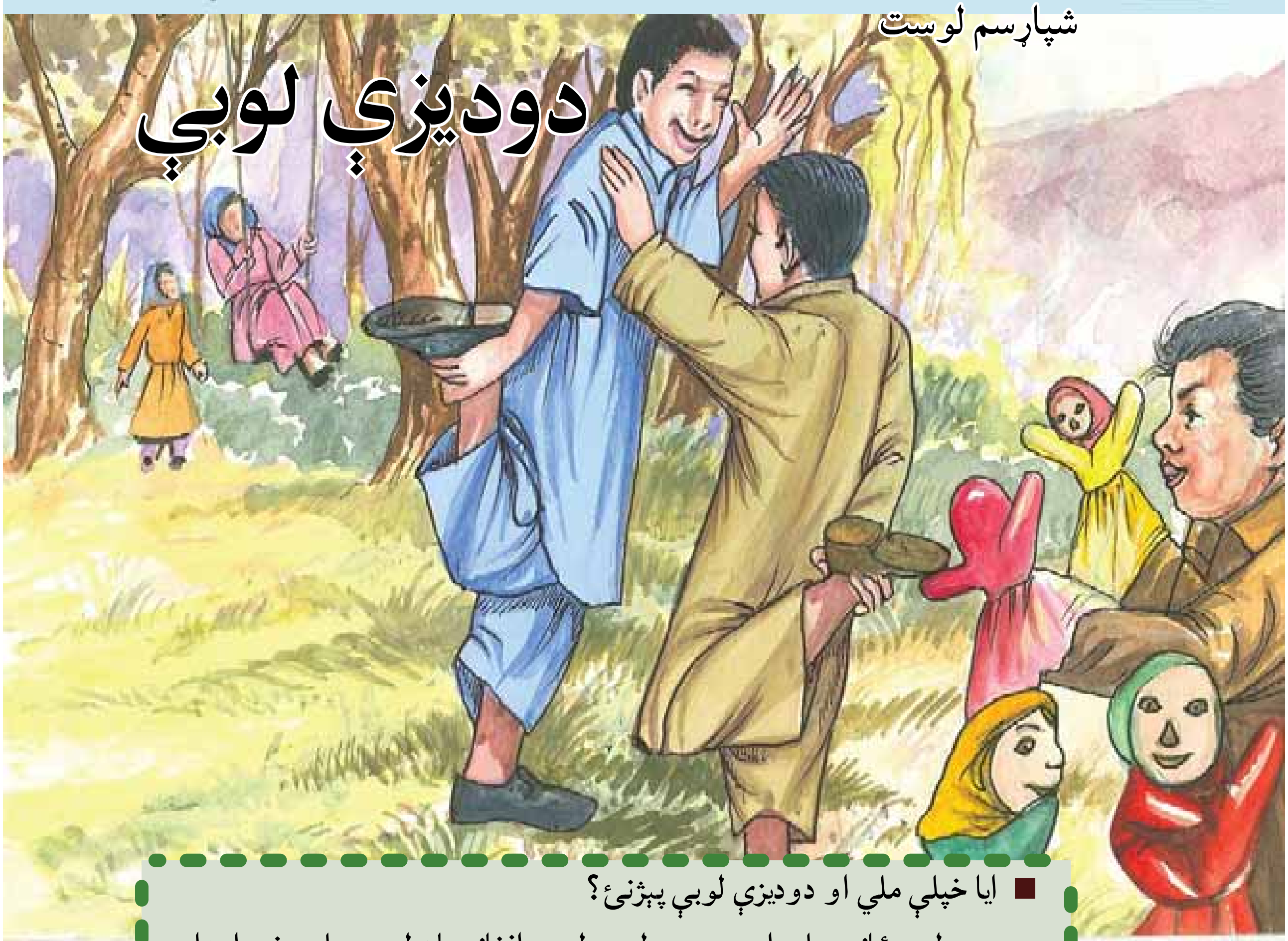

■ ايا خپلې ملي او دوديزې لوبې پېژنئ؟

هر ولس ځانته ملي او دوديزې لوبې لري. افغانستان له دې پلوه خورا بډای دی. په هېواد کې پرتې سيمې د خپل جغرافياوي اوتاريخي مخينې له مخې بېلابېلې لوبې لري. د هېواد په شمال کې وزلوبه خورا مينه وال لري، په داسې حال کې چې سانگې وهل د هېواد په سويلي ولايتونو کې خورا اوږد تاريخ لري. همداسې غېږې نيول، خوسی کول اونور بيا د هېواد په ډېرو سيمو کې ترسره کېږي. زياتره دا لوبې د ژمي په موسم کې کېږي.

■ د هېواد په دوديزو لوبو پوهېدل څه گټه لري؟

لوبې او سپورټ یا بدني روزنه د یوې ټولنې د عمومي روزنې یوه برخه ده. د بدني روزنې له لارې د ټولنې د غړو روغتیايي حالت ښه کېږي او یوه روغه او سالمه ټولنه رامنځته کېږي. په سالمه ټولنه کې بدن او دماغ وده کوي. له بدني او دماغي یا فکري ودې پرته یوه ټولنه پرمختګ نه شي کولای.

بدني روزنه زموږ په هېواد کې خورا لرغونی تاریخ لري او لکه د نورو لرغونو ارزښتونو او معیارونو په څېر موږ ته راپاتې ده. په دې لوبو کې داسې لوبې هم وي چې نه یوازې د وخت د تېرولو او تفریح لپاره ورڅخه کار اخیستل کېده، بلکې د جګړو پرمهال هم ډېرې ګټورې وې. دا لوبې لا تراوسه د هېواد په بېلا بېلو سیمو او کلو باندو کې دود دي. له عادي ورځو پرته د اخترونو او د نوي کال په رادبره کېدو زیاتره دا لوبې په ډېرې مینې او لیوالتیا ترسره کېږي. پر دې برسېره زموږ په هېواد کې داسې لوبې شته چې د ماشومانو له خوا سرته رسیږي، لکه پټ پټانی، مشوانی یا خطکان، غوز لوبه او داسې نورې سیمه ییزې او کلیوالي لوبې.

د لویانو په لوبو کې د اس ځغلول، تیره اچول، خوسی، سانګې وهل، وزلوبه او نور شامل دي.

د اس ځغلول

د اس ځغلول زموږ په هېواد کې لرغونی تاریخ لري. دا لوبه له میلاد دمخه زموږ د هېواد په ډېرو سیمو کې دود وه. زرګونه کلونه وړاندې د لویو قبیلومشرانو د اسونو ګلې لرلې. په تېرو وختونو کې د اس سپرلۍ او له اس څخه ګټه اخیستل په پوځي تشکیلاتو کې هم یو مهم ځای درلود. دا کار په بلخ، کندوز، تخار او جوزجان کې اوس هم دود دی او ډېره ګټه ترې اخیستل کیږي.

تیره اچول

دا لوبه په ټول افغانستان، په تېره بیا په ختیځو ولایتونو کې ډېره دود ده. په دې لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه ځوانان ډېره برخه اخلي، چې عمر يې د ۱۵ او ۳۵ کلونو ترمنځ وي. ددې لوبې د لوبغاړو شمېره دوه تنه يا له دو و څخه زياته وي او زياتره د پسرلي په موسم کې تر سره کيږي. په دې لوبه کې يوه داسې تيږه ټاکل کيږي چې وزن يې د هغوی د عمر په تناسب وي. بيا يو ارت ميدان ټاکي او په ټاکلي ځای کې يوه کربښه کاږي چې له هغې څخه مخکې ولاړ نه شي. له هغې وروسته د تيږې په اچولو پيل کوي. دا کار په نوبت تر سره کيږي او هر هغه څوک چې تر نورو يې تيږه وړاندې اچولې وي، د لوبې ګټونکی اعلانيږي.

خوسی

خوسی يوه په زړه پورې لرغونې لوبه ده. دا لوبه د پښتنو په سيمو، په ځانګړې توګه په ختيځو ولايتونو کې ډېره دود ده. دا لوبه د مازيګر پر مهال او زياتره د پسرلي په وخت کې ترسره کيږي. د لوبې د ترسره کولو لپاره يو لوی او ارت ميدان ټاکل کيږي. لوبه د دوو څلورکسيزو يا پنځه کسيزو ډلو له خوا پرمخ وړل کيږي. د لوبو له ډلې څخه يو، يو تن د لوبې د مير يا مشر په توګه ټاکل کيږي. د ميدان په يوې څنډې کې پنځوس متره وړاندې يو ځای د پتخې يا (پتې) په نوم ټاکي. لوبه داسې تر سره کيږي چې دواړه ډلې يو له بل څخه جلا يو د بل مخامخ ودريږي. يو، يو تن غښتلی هلك د پتخې په ځای کې ولاړ وي. د دواړو ډلو غړي خپلې ښي پښې شاته کاتوي او په کيڼ لاس يې ګوتې ټينګې نيسي. د لومړۍ ډلې غړي هڅه کوي ځانونه پتخې ته ورسوي، خو د مقابلې ډلې لوبغاړي يې مخه نيسي. لوبه تر هغې پورې روانه وي چې يا ټول غړي وسوځي او يا ځانونه پتخې ته وررسوي.

سانګې وهل يا د نېزې وهل

د هېواد له لرغونو لوبو څخه يوه هم د سانګې وهل دي. د سانګې له وهلو څخه اريايانو د جنګي الې په توګه کار اخيست. د نېزې کښتنی برخه د اوسپنې په تېره سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښل شوې وي. دا لوبه د تکړه او غښتلو ځوانانو له خوا په غښتلو او چابکو اسونو تر سره کيږي. ددې لوبې لپاره لوی ميدان ټاکل کيږي. وروسته په دې ميدان کې د يو، يو متر په واټن درې ځايه د ۳۵ سانتي مترو په اوږدوالي لرگين موږي په ځمکه کې ټك وهل کيږي. وروسته تقريبا د دوو سوو مترو په ليرې والي يو ځوان د اس په سپرلۍ ډېر چابك د موږو په لور راځغلي. کله چې موږو ته نژدې کيږي، خپل ځان د اس پرشا يوې خوا ته کږوي او نيزه په ښي لاس د موږي په لور برابروي، تر هغې چې موږی د نېزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي. په دې وخت کې دوه تنه ډولچيان ډولونه وهي. کله چې اس د موږي په لور ځغلي د ډولونو غږ د هرې شېبې په تېرېدو تيزيږي. کله چې موږی د نيزې په څوکه پورته شي د ډولونو شور او زوږ لا پسې مست اوزيات شي. که موږی خطا شي د ډولونو غږ کرار او په عادي توگه وهل کيږي. په دې توگه د لوبې گټونکی او بايلونکی اعلانيږي.

دا لوبه په غزني او کتواز کې ډېر دود ده او زياتره د جشنونو، ودونو او ميلو پر مهال ترسره کېږي. دغه راز دا لوبه په مزارشريف او هزاره جاتو کې ډېر مينه وال لري او کله ناکله دا لوبې جوړوي.

وزلوبه

وزلوبه د افغانستان يوه ډېره لرغونې لوبه ده. ډېر خلك يې مينه وال دي. ددې لوبې تاريخ د مقدوني سکندر د يرغلونو په تاريخ پورې ترې. داسې هم ويل کيږي چې اربابي پهلوانانو به د دښمن پر لښکر باندې يرغلونه کول او د هغوی له عسکري ځايونو څخه به يې ژوندي، ژوندي خلك له ځان سره په اسونو وړل چې بيا وروسته يې د يوې لوبې بنه غوره کړه. دا لوبه د هېواد په شمالي برخو کې رامنځته شوې، له دې امله د بلخ، سمنگانو، جوزجان، بدخشان، تخار، کندوز، بغلان، فارياب او پروان په ولايتونو کې ډېره دود ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې لوبې لوبغاړي ته (چاپ انداز) يا (پهلوان) وايي. لوبه په يو حلال شوي خوسي ترسره کيږي. د خوسي خېټه تر حلالولو وروسته پاکوي او د ۲۴ ساعتونو لپاره په اوبو کې اچول کيږي چې پوستکی يې ټينګ او ښه کلك شي. د خوسي وزن د ۳۰_۴۵ کيلوګرامو په اندازه وي.

د وزلوبې لپاره د نورو لوبو په څېر يو ارت ميدان ټاکل کيږي. په هغې کې د جګولو دايره، د حلال دايره او بيرغ په څرګند ځای کې په نښه کيږي. لوبغاړي په دوو ډلو يا ټيمونو لوبه کوي. خوسی د جګولو په دايره کې اچول کيږي او بيا ټول چاپ اندازان ترې راتاويږي. هر يو هڅه کوي، چې خوسی له ځمکې راجګ او د ميدان په بلې برخې کې يې د بيرغ ترڅنګ د حلال په دايره کې واچوي. له بيرغ څخه د خوسي راتاوول يوه نومره لري او د حلال په دايره کې يې اچول دوې نومرې لري.

دا لوبه کله کله د دوو او کله د زياتو ډلو له خوا تر سره کيږي. که د دوو ډلو ترمنځ وشي، نو د لوبغاړو شمېره لس، لس تنه وي، خو د زياتو ډلو د ګډون پر مهال د هرې ډلې د لوبغاړو شمېر پنځه، پنځه تنه وي. دا لوبه ډېره ستونزمنه او د ټيپي کېدا او ان کله ناکله د مرګ خطر ورسره ملګری وي.

د متن لنډيز:

زموږ هېواد تاريخي دوديزې لوبې لري. هره يوه يې ځانته خپل ارزښت لري. دا لوبې په بېلا بېلو سيمو او بېلابېلو موسمونو کې ترسره کيږي. وزلوبه، ځانګې وهل، تيږه اچول، خوسی او نورې په زړه پورې لوبې دي. په دوديزو لوبو کې زياتې ګټې پرتې دي. د بدني روزنې له لارې بدن پياوړی کيږي، ښه اخلاق په انسان کې وده کوي، انسان د ټولنې ارزښتمن غړی کيږي. همدارنګه په ملي کچه د ملي وحدت، ورورګلوۍ او يووالي د ودې او پراختيا لپاره خورا ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځوډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې د اس ځغلولو،
- دويمه ډله دې د تيرېږي اچولو،
- درېمه ډله دې د خوسي،
- څلورمه ډله دې د ښانگي وهلو، او
- پنځمه ډله دې د وزلوبې په اړه خپل معلومات د ټولګي په وړاندې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

- بدني روزنه د نيکو اخلاقو په پراخولو کې څه ګټه لري؟ بيان يې کړئ.
- د بدني روزنې ټولنيزې ګټې کومې دي؟
- بدني روزنه زموږ روغتيا ته څه ګټه لري؟

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه، عام نومونه، مفرد او جمع نومونه په ګوته او په بېلو بېلو ليکو کې دې يې وليکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې له خپل پلار، تره یا بل خپلوان څخه پوښتنه وکړي چې د هغوی د ځوانۍ په وخت کې کومې کومې لوبې په کوم کوم موسم کې ډېرې دود وې. زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې د دغو لوبو په اړه له هغوی څخه معلومات وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې پرې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

هانس کرستین اندرسن

Hans Christian Anderson

- له ملي او نړیوالو ادبي څېرو څخه د چا نومونه اخیستلی شئ؟

د ملي او ولسي ادبي څېرو په څنګ کې د نړیوالو ادبي څېرو او د هغوی د ژوند لیك او ادبي اثارو پېژندنه زیات ارزښت لري. زده‌کوونکي د هغوی له ژوند لیك څخه اغېزمن کېږي او همدارنګه یې له ادبي اثارو څخه خوند اخلي او په ځان کې د استعداد او پیاوړتیا فکراو سوچ ورسره پیدا کېږي چې که وکړای شي، یوه ورځ هغوی هم دغه کچې ته ورسېدای شي. موږ دلته په دې لړۍ کې د هانس کرستین اندرسن لنډ پېژندلیك او د کیسو یوه بېلګه راوړې ده. اندرسن کوچنیانو ته د کیسو په لیکلو کې خورا مشهوره نړیواله ادبي څېره ده.

- ایا د اندرسن نوم مو اورېدلی دی؟
- ولې موږ د نړیوالو ادبي څېرو ژوند لیک لولو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانس کرستین اندرسن (۱۸۰۵ – ۱۸۷۵ م.) ډنمارکي شاعر او کیسه لیکونکی و. پلار یې موچي و. هانس د ځوانۍ عمر په بېوزلۍ کې تېر او یو متفکر او حساس ځوان ترې جوړ شو. په ۱۴ کلنۍ کې یې پلار مړ شو او مور یې بل مېړه وکړ. نوموړي له ستونزمن ژوند سره سره یوه غندونکې منظومه قطعه ولیکله. دې کار هغه ته زیات بریالیتوب وربه برخه کړ. اندرسن ډېر داستانونه او کیسې ولیکلې چې زیاتره یې کوچنیانو ته لیکل شوي دي. اندرسن نه یوازې د ډنمارك له نومیالیو لیکوالو څخه ګڼل کېږي، بلکې د نړۍ له سترو لیکوالانو څخه هم شمېرل کېږي.
دلته د هانس کرستین اندرسن د ((شهزادګۍ او نخود)) او ((بلبل او سور ګل)) د کیسو دوه پښتو ژباړې راوړو.

شهزادګۍ او نخود

په پخوا زمانو کې یو شهزاده و. شهزاده غوښتل په یوې ښې او بډایې کورنۍ کې واده وکړي. ددې کار لپاره یې ډېرو لرو اونژدې سیمو ته سفرونه وکړل.
شهزاده په خپلو سفرونو کې له ښلا ښلو کورنیو سره ولیدل، خو د هغوی په کورنیو کې یې د ځان وړ او مناسبه نجلۍ ونه موندله. په پای کې یې د واده فکر له سر څخه وایسته او خپل هېواد ته راستون شو.
په یوې توپاني شپې کې چې برېښنا تول هسك روښانولو او ډېر سخت باران ورېده، د شهزاده د پلار (پاچا) د ماڼۍ د دروازې ټکول تر غوږه شول. پاچا وارخطا شو او له ځایه جګ شو. خپل خدمتګار ته یې وویل چې لاړ شي او د ماڼۍ دروازه پرانیزي او وګوري چې په دې شپه کې څوك دروازه ټکوي؟ کله چې خدمتګار دروازه پرانیستله، ویې لیدل چې یوه نجلۍ باران لمده کړې او له سر او مخ څخه یې اوبه روانې دي. نجلۍ راننوته. هغه دومره لمده شوې وه چې په هرځای کې به درېده، هغه ځای به لمدېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکې ترې وپوښتل: ((ته څوك يې؟))

نجلۍ ځواب ورکړ: ((ستاسو دګاونډي هېواد د حاکم لور.))

ملکې او پادشاه یوبل ته وکتل. ملکې په ورو وویل: ((زه هغه نن شپه ازمايم او معلوموم يې چې هغه رښتيا وايي او رښتيا هم شهزادګۍ ده او که نه؟))

وروسته نو پرته له دې چې چاته ووايي، خپلې کوټې ته لاړه. خپله بستره يې لرې کړه او یو نخود يې په بستره کې کېښود. بيا يې د بڅکو يو توشك په هغې هوار کړ. خپلو خدمتګارانو ته يې وويل هغه نجلۍ دې کوټې ته راولي او ورته دې ووايي چې په دې بسترې کې ویده شي.

سهار د وخته چې شهزادګۍ له خوبه را پاڅېده، نو ملکې ترې وپوښتل: ((ايا بيګا دې سم خوب وکړ؟))

نجلۍ په ځواب کې وويل: ((نه، بېګاه هيڅ خوب رانغی. ځای مې ښه نه و. ډېره خرابه شپه مې تېره کړه.))

پادشاه اوملکه د نجلۍ له ځواب څخه ډېر خوشحاله شول. هغوی پوه شول، دا هغه نجلۍ ده چې هغوی ورپسې ګرځي. ځکه یوه حساسه او ځيرکه نجلۍ کولای شي تر توشك لاندې يو نخود وپېژني.

پادشاه او ملکې خپل زوی خبر کړ چې یوه مناسبه نجلۍ يې ورته موندلې ده. هغه په خپلو پښو دې ماڼۍ ته راغلې ده. له هغې وروسته شهزاده له هغې نجلۍ سره واده وکړ. هغه نخود يې په مناسب ځای کې د يو يادګار په توګه کېښود او کله به يې چې هغې ته کتل، هغه باراني شپه به يې يادېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلبل او سورګل

په ټولو ختیځو اشعارو کې د بلبل او دګل د مینې خبرې کیږي، ځکه چې د شپې په توره تیاره کې سندر بول بلبل د خپل خوشبویه ګل لپاره سندرې وايي.

ما (ازمیر) ته په ښېرمه پرتو لوړو سیمو کې، چې ښاروان پکې خپل اوښان مخکې کړي وو، یو سورګل ولید. وحشي کوترې د اسمانڅکو ونو په څانګو او ښاخونو کې لاندې باندې الوتلې او بنکې یې د سپینو زرو په څېر ځلېدې. کله به چې پرې د لمر وړانګې لګېدې نو د مرغلرو په څېر به بربښېدې.

د سورګل د بوټي په منځ کې یو ګل و، چې تر نورو ګلانو ډېر ښکلی و. یو بلبل د هغې تر څنګ ناست و او خپل خوږ او درد یې ورته غږولو. خو سورګل چوپ و. ان یو څاڅکی شبنم یې د خواخوږۍ د اوښکو په توګه له پاڼو څخه نه څڅېده. ګل د یوې تیږې په سینې پرېوتی و. سورګل و ویل: ((هومر، د نړۍ تر ټولو ښه شاعر دلته ویده دی. زه خپل عطر ترې ځاروم او که توپان پاڼې پاڼې کړم، د هغه پرمخ یې شیندم. د نړۍ ستر سندربول دلته خاورې شوی او ما له دې خاورې څخه سر راپورته کړی دی. زه دهغه د قبر یو سورګل یم. داسې مغرور او ښکلی ګل چې تا بېوزلي بلبل ته نه غوړېږم.)) بلبل غمګین شو اودومره سندرې یې و ویلې چې په ځمکې ولوېد او مړ شو.

یو سوداګر له اوښانو سره هلته ورسېد. د سوداګر کوچنۍ زوی مړ مرغه وموند او د ستر شاعر د مړي ترڅنګ یې ښخ کړ. باد سورګل وښوراوه. شپه راغله. سورګل خپلې پاڼې له ځانه راتاوې کړې چې تود شي. یوه ډله بهرنیان هلته راغلل. د هغوی په ډله کې د شمال یو شاعر و. هغه ګل وشکولو او د خپل کتاب په پاڼو کې یې کېښود او د نړۍ بلې

برخې، يعنې خپل هېواد ته يې يوړ. سور ګل له غم او کړاو څخه مړاوی شو او د کتاب د پاڼو په منځ کې ويده شو. کله چې هغه شاعر خپل هېواد ته ورسېد، کتاب يې پرانيست او ويې ويل: ((دا ګل مې د يو ستر شاعر له قبر څخه شکولی دی.))

سور ګل دا ټوله کيسه په خوب کې ليدلې وه. کله چې له خوب څخه پاڅېد، د يخ باد د لګېدو له امله يې يخني وشوه او له پاڼو څخه يې يو څاڅکی شبنم د شاعر په قبر ولوېد. کله چې لمر سهار خپل سر ځمکې ته راښکته کړ، سور ګل له پخوا څخه ډېر ښکلی برېښېده. توده ورځ وه او ګل په خپل تود هېواد، اسيا کې و. د ښېښو غړونه واورېدل شول. څو تنه بهرنيان هغې خوا ته راروان وو. د هغوی په منځ کې د شمالي سيمې يو شاعر و. هغه ګل وشکولو، مچې يې کړ او خپل هېواد ته يې يوړ.

ګل لکه موميايي بدن د شاعر په کتاب کې پروت و. هر کله چې به شاعر خپل کتاب پرانيسته، ويل به يې: ((د سترشاعر د قبر ګل))، بس هغسې چې يې په خوب کې ليدلی و.

د متن لنډيز:

هانس کرستين اندرسن په يوې بېوزلې کورنۍ کې زېږېدلی دی. پلار يې موچي و. د کوچنيوالي او ځوانۍ عمر يې په ډېره تنګسه کې تېر کړی دی. نوموړی د خورا تېز فکر خاوند و. له ستونزو سره سره يې خپله هيله له لاسه ور نه کړه. د غندلو يوه منظومه يې وليکله. دې منظومې د هغه بخت راويښ کړ او له دې لارې د خلکو په خولو کې ولوېد. اندرسن ډېرې کيسې او داستانونه وليکل چې زياتره برخه يې کوچنيانو ته ليکل شوې ده. اندرسن نه يوازې په ډنمارک کې چې د هغه اصلي ټاټوبی دی، مشهور دی، بلکې په نړۍ کې له سترو ليکوالو څخه ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ایا تاسو تر دې دمخه د اندرسن کومه کیسه لوستې؟ که هو نو نوم یې واخلئ.
- د اندرسن د ماشومتوب او ځوانۍ عمر څنګه تېر شوی دی؟
- ایا د ژوند له تېرلو ستونزو اوتنګسو سره سره یې خپله هیله له لاسه ورکړې وه؟
- ایا د اندرسن د ((شهزادګۍ اونخود)) کیسې درته خوند درکړ؟

۲- زده کوونکي دې په پورته لوستکې خاص نومونه په یو لست اوعام نومونه په بل لستکې ولیکي او یوله بل سره دې مقابله کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د خپلې تجربې له مخې او یا هم د مور او پلار په مرسته یوه کیسه ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

یوازې هیله شرط نه دی، د هغې د لاسته راوړنې لپاره هڅه او هاند هم شرط دی.

هانس کرستین اندرسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

د مطالعې ارزښت

- تاسو له مطالعې خوند اخلئ؟

په تېرو لوستونو کې مو د زده کړې په اړه یو څه ولوستل. دلته د مطالعې په اړه غږېږو. مطالعه لوستلو ته وايي. کېدای شي دا لوست د یو کتاب، یوې ورځپاڼې یا یوې مجلې متن وي، یوه کیسه وي یا بل کوم یو روزنيز مطلب. مطالعه نور ډولونه هم لري. لیدل او مشاهده کول هم د مطالعې برخه ده. انسان لکه څنګه چې د خپل بدن د ودې لپاره خوړو او ورزش ته اړتیا لري، همداسې د فکر او ذهن د ودې لپاره مطالعې ته اړتیا لري. دا مطالعه یوازې د ښوونځي او درسي کتابونو له لارې لاس ته نه راځي، بلکې انسان باید د ذهن د لا ودې لپاره په موضوع پورې اړوند نور کتابونه او لیکنې هم ولولي.

- د مطالعې له لارې څه شی ترلاسه کولای شو؟
- مطالعه زموږ د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه یوازې په کتاب پورې محدوده نه ده. دکتابونو او لیکل شو و متنونو د لوستلو تر څنګ د خپل چاپېریال او په هغې کې د پرتو شیانو په هکله سوچ کول هم د مطالعې یوه برخه ده. د بېلګې په توګه، غرونه، سیندونه، سمندرونه، ځنګلونه، طبیعي منظرې، لمر، سپوږمۍ او ستوري او داسې نور شیان زموږ شاوخوا ته پراته دي. په دې هکله سوچ کول چې دا ټول د انسان د ګټې او خدایي نظام د ټینګښت په موخه رامنځته شوي او هر یو زموږ په ژوند مستقیمې او یا غیر مستقیمې اغېزې لري. که په دوی کې یو یا ټول نه وای، څه به پېښ شوي وای او زموږ پر ژوند به یې څه ډول اغېزه کړې وای.

مطالعه یو مهارت او وړتیا ده او د مینې له لارې په انسانانو کې پیدا کېږي. د نړۍ ټولو پوهانو او لیکوالو، نوښتګرانو (مخترعین) اونورو د خپلې ژورې مطالعې له لارې ناپېژندل شوې او تر ځمکې لاندې پټې خزانې او سرچینې د بشر د خدمت لپاره چمتو کړې دي.

په ورځپاڼو، مجلو او نورو مهالنیو خپرونو کې ګډون او د هغو لوستل سړی په هېواد کې دننه او له هېواده بهر له ورځنیو پېښو څخه خبروي. د ناولونو، کیسو او داستانونو لوستل د انسان فکري ځواک غښتلی کوي. د دیني او مذهبي کتابونو لوستل او مطالعه سړی له دیني موضوعاتو سره اشنا کوي. د راډیو او تلویزیون د روزنیزو او علمي خپرونو اورېدل او لیدل سړی په فکري لحاظ بډایوي. د تفریحي فلمونو ننداره د سړي دماغ پیاوړی کوي او ستړیا یې له منځه وړي.

د مطالعې د هر اړخیزو ګټو په پام کې نیولو سره باید موږ خپل وخت وزګار تېر نه کړو. تل مو کتاب په لاس کې وي. هرځای چې وي، ددې وخت لرو چې کتاب ولولو، د خپل شاوخوا په هکله فکر وکړو او د هر څېز په باره کې له ځان څخه پوښتنې وکړو. وخت لکه سره زر دی اوهیڅوک سره زر وړیا له لاسه نه ورکوي. مطالعه ټاکلی ځای او وخت نه لري. په هر وخت او هرځای کې کولی شو، یو څه شی ولولو. که سرویس ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې په لار واوسو، که په موټر کې واوسو، که په کور کې واوسو یا بل هر ځای، د مطالعې لپاره وخت او فرصت لرو، باید له لاسه یې ورنه کړو. یوازې هغه مهال چې له انسان سره پاتې کېږي، هغه د مطالعې مهال دی او بس.

مطالعه او لوست هم د ژوند د مهمو موضوعګانو په څېر ټینګ هوډ او عزم ته اړتیا لري. د دې کار لپاره باید خپل کارونه ښه پلان کړو او مطالعې ته زیات وخت ورکړو. دا یو حقیقت دی، موږ هغه کارونه ښه سرته رسولای شو چې مینه ورسره ولرو.

په لوست او مطالعې کې باید خپل حواس په کار واچوو. په تیره بیا غوږ او سترګې د موضوعګانو په درک کې ځانګړې ارزښت لري. د اورېدو له لارې کولای شو د لوست مفهوم پیدا کړو. ښه به دا وي چې د فورمولونو او لغاتو د یادولو پر ځای د هغوی شکل او بڼې حافظې ته وسپارو او محتوا یې په یاد کړو.

د متن لنډیز:

مطالعه د انسان ذهن پیاوړی کوي. هغسې چې ورزش بدن پیاوړی کوي، هغه شان مطالعه د انسان ذهن او فکر پیاوړی کوي. هرکتاب، مجله یا د لوستلو بل کوم څیز چې په هرځای او هر وخت کې په لاس راغلل، باید ویې لولو. وایي، هر کتاب په یو وار لوستلو ارزي. د ژوند ټولې علمي اړتیاوې په درسي کتابونو کې نشته. دا کتابونه تاسو ته د زده کړې لارې چارې دربښیي او همدغه لارې دي چې تاسې پرې خپله پوهه له نورو کتابونو څخه تر لاسه کوئ. باید تل مطالعه وکړو او یوه شېبه هم بېکاره تېره نه کړو. درسي کتابونه لکه د څراغ په څېر دي او موږ ته نور ګټور کتابونه ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو تشریحي ځوابونه ووایي:

- ایا د مطالعې لپاره ټاکلی وخت او ځای شته؟ بیان یې کړئ
- ایا له مطالعې پرته انسان خپله پوهه پراخولی شي؟ څنګه؟ بیان یې کړئ.

۲ـ د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړئ:

- مطالعه یو مهارت او .... ده.
- .... د انسان فکر اوذهن پیاوړی کړي.
- هر کتاب یو وار په .... ارزي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د مطالعې په اړه دوې، دوې دقیقې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې ترینه د موضوع په اړه پوښتنې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور کې د مطالعې لپاره د کور د غړو په مرسته یو کتاب یا مجله یا کومه ورځپاڼه وټاکي او په بله ورځ دې نورو زده کوونکو ته د هغه د مطالعې دګټو په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د يووالي ګټه

- تاسې د يووالي په خوند پوهيږئ؟

د يووالي او اتفاق په اړه مو په تېرو ټولګيو کې يادونه کړې ده. دلته به لنډ ډول يوه کيسه چې پکې په عملي ډول د يووالي خوند نغښتی دی، لولو. يووالی له کورنۍ نه نيولې تر يو هېواده ډېر ضروري دی. څنګه چې يوه وړه کورنۍ د بې اتفاقۍ له کبله خرابېږي همدارنګه يو هېواد هم د خپلو وګړو له بې اتفاقۍ څخه ډېر زيان مومي.

- تاسو د يووالي د ارزښت په اړه څه معلومات لرئ؟
- د يووالي ګټه څه ده؟

وايي، يوه ورځ د کوترو يو سېل راغی او په يوې کروندې کې کښېناستې. هلته د غنمو دانې پرتې وې. يوې کوترې ولېدلې، ورو الوته، دانو ته کښېناسته او په ټولولو يې پيل وکړ. نورې کوترې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولولو لګيا شوې. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل يې وکړ. څو کوترې په دام کې نښتې وې، وانه الوتلای شوې. هرې يوې شتنکې وهلې چې ځان خلاص کړي، خو څه يې لاس ته رانغلل.

په دوی کې يوه هوښياره کوتره وه، ويې ويل: ((هغه وخت چې موږ دا خوندورې دانې لېدلې وې، بايد فکر مو کړی وای چې دا دانې چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړی وای په دې کړاو به اخته شوې نه وو. اوس هم بايد يو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما وويل نو ټولې په يو دم له ځايه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، ويې ليدل چې کوترې په دام کې نښتې دي، ورمنډه يې کړه. په دې وخت کې هغې هوښيارې کوترې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې يو دم له ځمکې پورته شوې. دام يې له ځان سره په هوا کړ او لاړې.

ښکاري چې دا حال وليد د کوترو په لور يې ورمنډه کړه. لږه شېبه وروسته يې کوترې له سترګو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او سترې ستومانه راستون شو.

د متن لنډيز:

کوترې وږې وې. د دانو خوړلو لپاره په يوې کروندې کې کښېناستې. په دانو خوړلو يې پيل وکړ. خبرې نه وې چې ښکاري ورته دام ايښی و. دانې يې ټولې کړې، مړې شوې، غوښتل يې چې والوزي. يو څو کوترې والوتې، خو نورې په دام کې نښتې وې. په پاتې شوو کوترو کې يوه هوښياره کوتره وه. يوه لاره يې وسنجوله. ټولو ورسره ومنله. په يو غږ والوتې. دام يې له ځان سره په هوا او ځانونه يې د ښکاري له منګولو څخه وژغورل. دا د يووالي او اتفاق برکت و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونه

سېل: د مرغيو، کوترو يا نورو الوتونکو لويې ډلې ته سېل وايي چې په هوا کې له يو ځای څخه بل ځای ته ځي.

شتنکې: د لاس او پښو وهلو حالت ته شتنکې ويل کيږي.

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- کوترې ولې کروندې ته راکښته شوې؟
- هلته يې اېښودل شوی دام ولې نه و ليدلی؟
- له دانو خوړلو وروسته يې څه وکړل؟
- ستاسو په اند له اسارت څخه د يو راوتلي ازاد ولس د بري راز په څه شي کې نغښتی دی؟
- څنګه کولای شو يو موټی او پرمختللی هېواد ولرو؟

۲_ د لاندې هرې پوښتنې لپاره درې، درې ځوابونه درکړل شوي. تاسو يې تر ټولو سم ځواب په نښه کړئ:

- کوترې چېرته کښېناستې؟

الف: په باغ کې

ب: د ونو په ځنګل کې

ج: په کروندې کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کوترې ولې وانه الوتلې؟

الف: ټولې ترلې وې.

ب: په دام کې نښتې وې.

ج: ښکاري نیولې وې.

- کوترې د څه شي په برکت د ښکاري له لاسه وو تې؟

الف: د ډېر مرښت په برکت

ب: د الوتلو په برکت

ج: د یووالي او اتفاق په برکت

۳_ د زده کوونکو یوه ډله دې په پورته متن کې عام نومونه پیدا او ودې لیکي. بله ډله دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په ګوته کړي. دواړه ډلې دې له ټولو زده کوونکو سره په خپلو لاس ته راوړنو خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کلي، کور او ښار کې د اتفاق او یووالي کومه کیسه سبا ته په ټولګي کې واوروي. ښه به وي که په دې اړه په خپل کور کې له مور او پلار او خپلوانو څخه پوښتنې وکړي.

له یوه لاسه ټک نه خېژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د سبو ګټې: ورځنۍ اړتیا

- تاسو کوم ډول سابه زیات خورئ؟

سابه د انسان د بدن د پیاوړتیا لپاره ډېر ارزښت لري. په سبو کې داسې ویټامینونه او معدني مالګې شته چې په نورو خوړو او ان په میوو کې نشته. ددې لپاره چې بدن مو له هر راز موادو څخه برخمن شي، باید په خپلو ورځنیو خوړو کې هرومرو سابه ولرو. هغه کورنۍ چې له سبو څخه ډېره ګټه اخلي، د هغو کورنیو په پرتله د ښې روغتیا خاوندې وي چې له سبو څخه هغومره ګټه نه اخلي.

- تاسو د سبو ګټې پېژنئ؟
- له سبو خوړلو پرته د انسان بدن په بشپړ ډول وده کولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانان، څاروي، الوتونکي او په پای کې ټول ژوندي موجودات د خپل پایښت او ودې لپاره اوبو او خوړو ته اړتیا لري. څاروي او الوتونکي هغه شی خوري چې ویې مومي. انسانان بیا هغه شیان خوري چې د بدن د ودې او سلامتیا لپاره یې ګټور وي.

د انسان بدن د وینې، هډوکو، غړو، غوښې، پوستکي او نورو د ودې او لویېدو لپاره ځانګړو موادو او خوړو ته اړ دی. د بېلګې په توګه پروتین،کاربوهایدریت، شحم، منرالونه، ویټامینونه او نور هر یو په خپل وار د انسان د بدن په ودې، غښتلتوب، ذهني پراختیا، د هډوکو په جوړښت او نورو کې ستره برخه لري. دا مواد ټول د خوړو په یو جزء کې نشته. باید د هغوی د ترلاسه کولو لپاره بېلا بېل خواړه وخوړل شي. د بېلګې په توګه پروتین په غوښه، شېدو اوهګیو او غلو دانو، لکه لوبیا او نورو کې شته. په خوړو کې د کاربوهایدریت شتون د بدن د تودوخې او ځواك د راپیدا کېدو لامل کیږي. ټول خواړه بدن ته طاقت ورکوي، خو د ځینو شیانوخوړل د بدن طاقت ډېر زیاتوي.

کاربوهایدریت لوړه ډېر ژر پای ته رسوي. کاربوهایدریت په جوارو، وریجو، دال، کچالو، چوغندرو، ګنیو، کېلو، منو اونورو کې په زیاته اندازه پیداکیږي. هغه خواړه چې کلسیم لري، د هډوکو په جوړولو کې مرسته کوي. دې ډول توکو ته معدني توکي وایي. همدا راز ویټامینونه د بدن د غړو په ودې او د بدن د عمومي موازنې په ساتلو کې زیات ارزښت لري. ویټامینونه په مېوو او سبو کې پیداکیږي.

سابه زیاتره داسې توکي لري چې د بدن د ودې او پراختیا لپاره تر ټولو نورو خوړو ګټور او بډای دي. د بېلګې په توګه په سبو کې ډېر معدني مواد شته. همدا راز هغه مواد چې په ټیپرو، کاهو، کدو او ګازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کیږي. له دې امله هر راز خواړه باید هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخوړل شي.

که پام موکړی وي، د کلو او بانډو اوسیدونکي تر ښاري اوسیدونکو زیات روغمن او په پرتلیز ډول د اوږده عمر خاوندان وي. ددې لامل دا دی چې هغوی زیاتره سابه خوري.

ځینې سابه اومه خوړل کیږي، خو ځینې نور یې بیا پخولو ته اړتیا لري. د سبو اوبه باید د پخولو پر مهال تویې نه شي، ځکه کېدای شي ټول ګټور توکي یې له منځه لاړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خام سابه باید تر خوړلو د مخه ښه پاك شي، د پتاسو په محلول کې پرېمنځل شي او یا لږ تر لږه د لس، پنځلسو دقیقو لپاره په مالګینو پاکو اوبو کې واچول شي. ګندنه، دنیا، پیاز او نور چې خام خوړل کیږي، باید هیڅکله ناپاکه ونه خوړل شي. د امکان تر حده پورې باید پر دسترخوان د نورو خوړو ترڅنګ د سبو یو ډول موجود وي چې په نورو خوړو کې له شتو توکو سره یوځای د بدن د اړتیا وړ توکي پوره کړي.

ځینې سابه د خپل ارزښت له مخې په خپل موسم کې وچېږي او بیا په هغه موسم کې خوړل کېږي چې نه پیداکېږي. په دې سبو کې شوتل، شپیشته، بینډۍ، د بادرنګو پوستکي، پیاز او رومي بانجان (باټینګر) راځي.

د متن لنډیز:

په سبوکې ډېرې ګټې پرتې دي. سابه بېلابېل ډولونه لري. د معدني موادو له مخې سابه تر نورو خوړو ډېر بډای وي. په هر موسم کې بېلا بېل سابه پیداکیږي. له دې امله هر راز خواړه باید هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخوړل شي. همدا راز هغه مواد چې په ټیپرو، کاهو، کدو او ګازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کیږي. هغه سابه چې پخېږي، باید د پخولو پر مهال یې اوبه تویې نه شي. همدا راز هغه سابه باید ښه پرېمینځل شي چې خام خوړل کیږي . په خپلو ورځنیو خوړو کې باید د شونتیا ترکچې پورې هرو مرو سابه ورګډکړو.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنوځواب ووایي:

- مونږ ولې سابه خورو ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سبو نه خوراك د څه شي لامل کيږي؟
- هغه سابه چې خام خوړل کيږي، ولې ډېرو پرېمنځلو ته اړتيا لري؟

۲ـ زده کوونکي دې ځواب ووايي:

- دا سمه ده چې ووايو، دا سابه مې خوښېږي او هغه نه؟
- که يو څوك په يو موسم کې د هغه موسم سابه ونه خوري، څه تاوان به يې کړی وي؟
- د سبو څو ډولونه پېژنئ؟

۳ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.
- دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او هغه دې وليکي.
- درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.

۴ـ زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډك کړي:

- د ………………… اوبه بايد د پخولو پر مهال تويې نه شي.
- خام سابه بايد لږ تر لږه د شلو دقيقو لپاره په ………… پاکو اوبو کې واچول شي.
- په سبو کې ډېر ………………… مواد شته.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو ميندو په مرسته د سبو د ګټو په اړه معلومات راټول او په يو ځو کرښو کې دې وليکي. همدا شان پام دې وکړي چې هغوی زياتره کوم سابه پخوي. خپل معلومات دې سبا ته په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست

چاپیریال څنګه وساتو؟

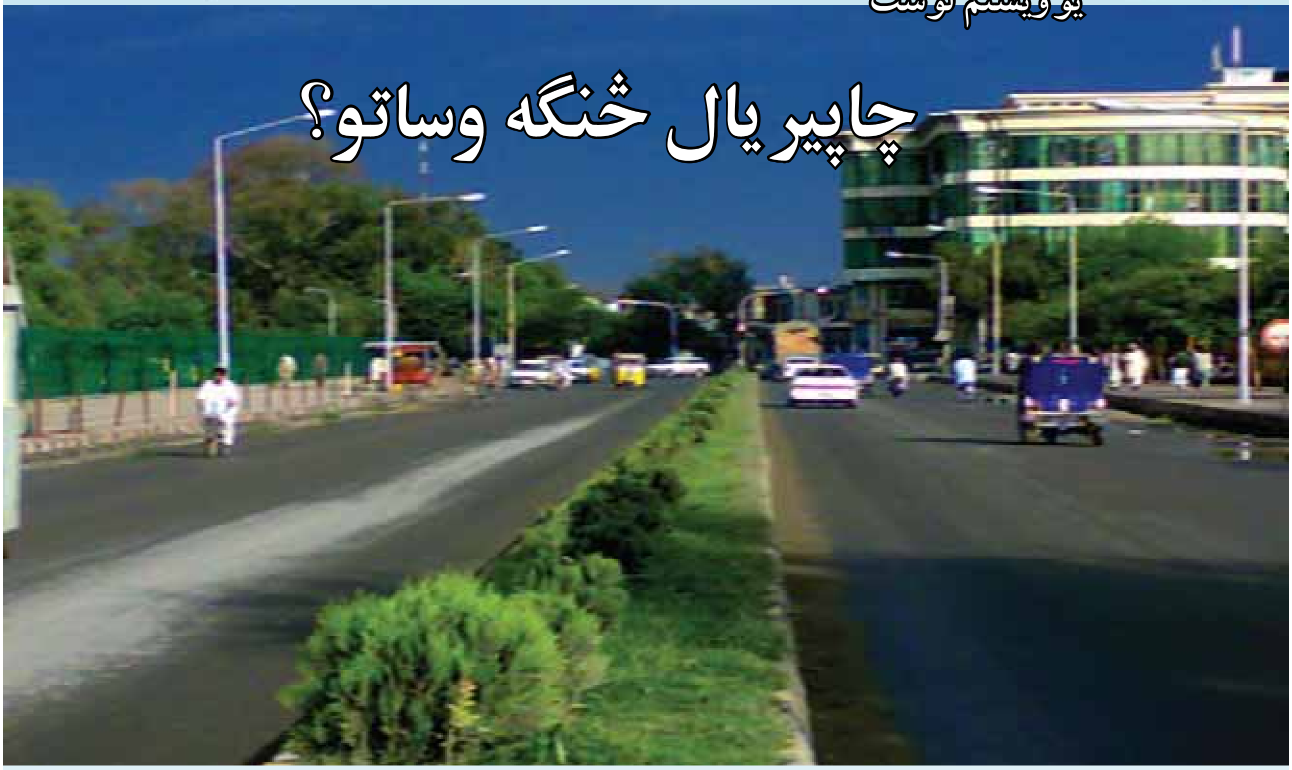

■ تاسو چاپېریال پېژنئ؟

زده کوونکي باید خپل چاپېریال د خپل تاتوبي په توګه وپېژني. د رغنده او سمبال ژوند لپاره دې هغه ته پوره پام وکړي. خپله روغتیا، بدني وده او ښکلا دې په هغه کې وګوري. د هغه په ساتنه کې دې له زړه نه هڅه وکړي. هرڅوك باید د چاپېریال په پاك ساتنه کې خپله ونډه سرته ورسوي. دا ونه وایي چې په ما يې څه. دا په ما پورې اړه نه لري.

■ که چاپېریال پاك ونه ساتل شي، څه به پېښ شي؟

■ د چاپېریال د پاك ساتلو دنده د چا پر غاړه ده؟

■ چاپېریال څنګه ښکلی کېږي؟

ټول هغه شیان چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او یا یې زموږ شاوخوا نیولې ده، چاپېریال بلل کیږي. په ځانګړي معنا چاپېریال د انسان د استوګنې وړ توکي، شیان او شاوخوا ځمکه او په هغې کې پراته ټول شیان دي. په عمومي معنا، چاپېریال ټوله هغه سیمه ده چې انسانان پکې اوسیږي. په دې توګه غرونه، سیندونه، ځنګلونه، کرنیزې ځمکې، دښتې د طبیعت او د بشر په لاس راغلي بدلونونه په چاپېریال کې راځي.

په دې ډول یو ته د ژوند یا استوګنې چاپېریال او بل ته عمومي چاپېریال ویل کیږي.

د استوګنې په چاپېریال کې بیا یوه کورنۍ، د هغې ګاونډ او په هغې پورې اړوند شیان شامل دي. موږ په چاپېریال کې ژوند کوو، سا پکې اخلو، د ژوند اړتیاوې ترې برابروو او د هغه پاکي او ناپاکي مو پر روغتیا باندې نېغ په نېغه اغېزه لري. له دې امله زموږ د ټولو دنده او ټینګ مسؤولیت دی چې خپل چاپېریال ښکلی کړو، پاک یې وساتو او د یوه ښه او خوار ژوند لپاره یې چمتو کړو. که د کورونو تر څنګ مو د اوبو ویالې بهیږي، باید له اوبو څخه یې د څښلو او کارولو لپاره سمه ګټه واخلو. خځلې او ناپاکي پکې ونه غورځوو که مېوه لرونکې یا سیوري لرونکې ونې مو شاوخوا ولاړې وي، باید پالنه یې وکړو او ښاخونه یې پرې نه کړو. د کور خځلې او د خوړو پاتې شونې هرځای ونه غورځوو او په یوه سم ځای کې یې ځای پر ځای او یا یې تر خاورو لاندې کړو. د خپلو کورونو د ټټیو مخې بندې کړو او پرې نه ږدو چې انساني فضله موادکوڅو او لارو ته راووځي. د کورونو تر څنګ داسې شیان ونه سوځوو چې هوا یې خرابه شي. د ولاړو اوبو ډنډونه له منځه یوسو، چې د ډول ډول ناروغیو، په تېره د ملاریا او کالدانې د ماشو د راپیداکېدو او ډېروالي لامل کیږي. په همدې توګه د سیمې د سمسورتیا لپاره د نیالګیو په کرلو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو، خپله سیمه لا ښایسته او ښکلې کړو.

ځنګلونه، څرځایونه، کرنیزې ځمکې او سیندونه زموږ د ژوند د پایښت لپاره ډېر ارزښت لري. باید په ساتنه او څارنه کې یې هر راز هلې ځلې وکړو. د ځمکې د ښویېدو د مخنیوي او وربښت لپاره ځنګلونه ډېر ارزښت لري. د بادونو د مخنیوي او له یوه ځایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای ته د شګو د لیږدونې د مخنیوي لپاره د ونو او ځنګلونو جوړول ډېر اړین دي.

د متن لنډیز:

زموږ د استوګنې شاوخوا ته چاپېریال وايي. کور، کوڅه، سړک، باغ، ویالې، ونې، ځنګلونه او داسې ډېر نور د چاپېریال برخې دي. په چاپېریال کې موجود شیان د یو نسل مال نه دی، بلکې له هغو څخه باید راتلونکي نسلونه هم ګټه واخلي. له دې امله باید دچاپېریال په ساتلو کې ډېرې هلې ځلې وکړو. د سیمې د سمسورتیا لپاره د نیالګیو په کرلو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو خپله سیمه لا ښایسته او ښکلې کړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې جملې سمې کړي:

- د چاپېریال استوګنې زموږ شاوخوا ته وایي.
- ښکلې لا ښایسته خپله او سیمه کړو.
- ښکلی ځنګه چاپېریال کېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- چاپېریال څه شي ته وايي؟
- په چاپېریال کې کوم شیان راځي؟
- چاپېریال د یو نسل مال دی، که د ډېرو؟ څرګنده یې کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې یو په یو په متن کې راغلي نوي لغتونه دکتاب د پای له پاڼو څخه معنا او په جملو کې دې یې وکاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ د لاندې عبارتونو په مرسته نوې جملې جوړې کړئ.

دکلو او بانډو طبعیت

پاکي او رڼې اوبه

شنې او سمسورې وني

۵ـ دوه شعرونه یا داسې ښکلې ادبي جملې ولیکئ چې په یو کې د لمر او په بل کې یې د اوبو په هکله خبرې شوې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل استوګنې د چاپېریال د ښکلا او ښایست لپاره د خپلې خوښې یوه طرحه جوړه او په بله ورځ دې پرې د نورو زده کوونکو په وړاندې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې لاندې جدول په کتابچه کې ولیکي، د چاپېریال کلمه پیدا او په خپله خوښه دې رنګه کړي.

ا	ج	k	k	د	ر
چ	ب	k	k	و	ل
ا	پ	ی	ر	ي	ا
ط	ع	ب	ل	ن	ط
خ	ا	س	م	و	ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

ژبه اوگرامر

■ ژبه څه شی ده؟

انسانان د ژوند له هماغه لومړي پیل څخه د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره ژبې ته اړ وو. هغوی اړ وو چې خپل فکر یو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي. ځکه یوازې د لاس او سر په اشارو د انسان فکر په بشپړ ډول بل چاته نه رسیږي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوند کې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بیانوي. خپل مطلب اوغوښتنې یو بل ته وایي او همدا شان د نورو په غوښتنو پوهیږي. ژبه انسانان له ځارویو څخه بېلوي.

■ که ژبه نه وای څه به پېښې شوې وای؟

■ له ژبې پرته انسان اوسني پرمختګ ته رسېدای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو کلمو او خبرو ټولګي ته ژبه ویل کیږي چې یو څوك يې بل چا ته د خپل فکر د بیان لپاره کاروي. په دې کې ټولې نښې او اشارې هم راځي چې د یو مطلب د افادې لپاره کارول کیږي.

ژبپوهان ژبه د خبرو او اشارو داسې یوه لړۍ بولي چې د یوې ټولنې وګړي يې یو له بله د پوهولو او راپوهولو لپاره کاروي او یو بل ته يې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو یوه اله او وسیله ګرځي. وینا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو ډېره ښه وسیله ده او له دې امله انسانان پر نورو حیواناتو امتیاز لري.

ټولې قاعدې او قوانین چې د یوې ژبې د سم ویلو او سم لیکلو په اړه خبرې کوي، د ژبې ګرامر ورته ویل کیږي.

ګرامر د یوې ژبې جوړښت د ژبې د خپلو ځانګړنو په رڼا کې څېړي. هره ژبه ځانته ګرامري قوانین او لارې چارې لري، نو ځکه د ژبې د ګرامر په لیکنه کې خپله د هماغه ژبې قواعد او اساسات غوره ګڼل کېږي.

معرفة الافغاني یو درسي ګرامر دی. پیرمحمد کاکړ دغه ګرامر په احمد شاهي دور کې لیکلی دی. پیر محمد کاکړ د پښتنو له لومړنیو لیکوالانو څخه دی چې د پښتو ژبې د لغاتو او کلمو د ټولولو فکر يې وکړ او د ژبې ابتدايي ګرامري بنې يې سره راغونډې کړې او د یوې کوچنۍ رسالې په ډول يې ولیکلې چې د ((معرفة الافغاني)) په نامه یادیږي.

پیر محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلېمان او دکورنۍ د نورو غړو استاد و. د معرفة الافغاني په نامه د پښتو ژبې دغه لومړنی ګرامر يې د هغه لپاره ولیکه.

پیر محمد کاکړ د خپل وخت لوی عالم او د پښتو ژبې مشهور شاعر و چې د پښتو اشعارو دیوان يې چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز

ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو وسيله ده. انسانان خپل فکر د ژبې په واسطه بيانوي. ژبه چې د انسان فکر بيانوي، له يو لړ غږونو، نښو او اشارو څخه جوړه شوې. د بېلګې په توګه د مېز نوم درواخلئ. کله چې د مېز کلمه واورېدل شي، سمدستي ستاسو ذهن ته د ميز انځور ودرېږي. د مېز کلمه د مېز له جوړېدو دمخه نه وه، بلکې کله چې مېز جوړ شو، خلکو ورته د مېز نوم ورکړ او ټولو ومانه.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې ځوابونه ووايي:

- ستاسو په اند ژبه د انسانانو تر منځ په پوهولو راپوهولو کې څومره ارزښت لري؟

- که ژبه نه وای انسانان به له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟

۲ـ د لاندې جملو په خالي ځايونو کې اړوندې کلمې پر پنسل وليکئ:

- هره .... ځانته ګرامري قوانين او لارې چارې لري.
- .... يو درسي ګرامر دی.
- وينا او خبرې کول د .... د څرګندولو ډېره ښه وسيله ده.

۳ـ لاندې هرې پوښتنې ته درې ځوابونه ورکړل شوي، تاسو ترټولو سم ځواب په نښه کړئ:

انسانان له هماغه لومړي پيل څخه څه شي ته اړ وو؟

- له ختو جوړو شوو کورونو ته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لاس ګاډو او ښاروپو ته؟
- پوهولو راپوهولو ته؟

ګرامر د یوې ژبې څه شی تر کتنې لاندې نیسي؟

- د یوې ژبې د جوړښت سیستم،
- د یوې ژبې د ویلو او اورولو څرنګوالی،
- د یوې ژبې د نوو کلمو شمېره.

انسان خپل ذهني انځور په څه شي بیانوي؟

- د ګوتو په اشارو،
- په ژبې او بیان،
- په سمو اورېدلو.

۴ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پیدا او ودې یې لیکي.
- دویمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پیدا او ودې یې لیکي.
- درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پیدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتیب سره بېلې بېلې ولیکي.

کورنۍ دنده

که د چا یوه ژبه زده او د چا له یوې ژبې څخه ډېرې زده وي، د دوی ترمنځ توپیر څه دی. زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې په دې اړه څو کرښې په کور کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشې زیانونه

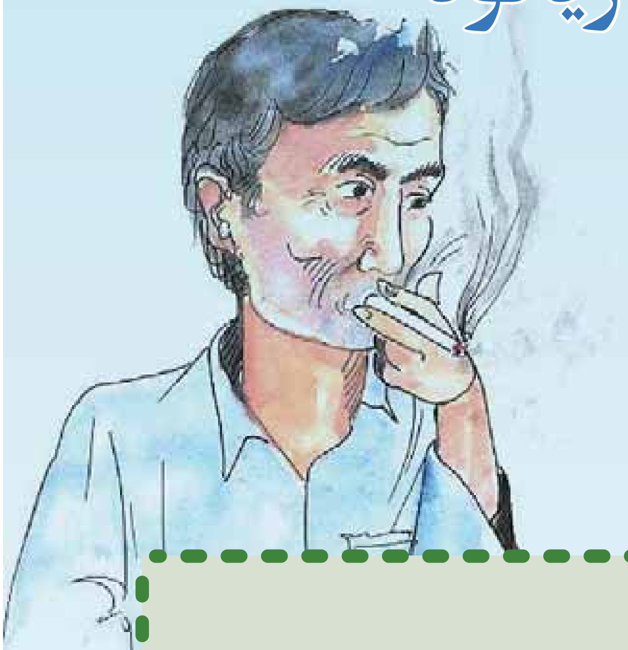

- نشه پر ژوند څه اغېز کوي؟

نشه یو تباه کوونکی عمل دی. نشه چې په هر نامه وي او هرڅومره لږه او ساده وي، خو پای یې خورا ناوړه دی. که یو ځلې څوك په نشه اخته شو، بیا نو په ډېر کړاو ترې سری خلاصېدای شي. زیاتره ځوانان په بېلابېلو پلمو په نشې روږدي کېږي. کله ورته په پیل کې نشه یو عادي او د لوبو کار بریښي. کله د میندو او پلرونو ترمنځ چال چلن سم نه وي او په دې توګه یو ځوان نشې ته مخه کوي. کله هم د یوې کورنۍ اقتصادي کچه کمزورې وي. داسې ډېر نور لاملونه شته چې په نشې باندې د روږدي کېدو سبب کېږي.

- ستاسو په اند به د یو نشه یي ځوان ژوند څنګه وي؟
- څنګه کولای شئ په خپل چم اوګاونډکې په نشې باندې د ځوانانو د اخته کېدو مخه ونیسئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توکي هغه دي چې کارونه يې د مرکزي اعصابو د نظام د ګډوډۍ او د روږديوالي، لتۍ او ګنګستيا لامل کيږي.

نشه يي توکي هم په طبيعي او هم په مصنوعي توګه پيدا کېږي، لکه اپين چې د کوکنارو له بوټي څخه لاس ته راځي او هم په مصنوعي او کيمياوي توګه په لابراتوارونو کې جوړيږي، لکه هيرويين، مورفين، کوکايين، کودين او داسې نور. په نشه يي توکو کې ځينې يې طبي ارزښت لري او د ځينو درملو په جوړونه کې په لږه کچه ترې کار اخيستل کېږي. هغه درمل چې په جوړښت کې يې نشه يي توکي کارول کيږي. که په لوړه کچه استعمال شي او يا د ډاکتر له اجازې پرته ترې ګټه واخيستل شي خورا زيات زيانونه را منځ ته کوي.

د نشه يي توکو استعمال او کارول خصوصاً د پېچکارۍ له لارې د انسان روغتيا ته ډېر زيانمن او خطرناک دي. پر ځينو روغتيايي زيانونو سربېره په بېلا بېلو سرطانونو، زېړي او ځېنو نورو ناروغيو انسان اخته کوي. د يو شمېر اقتصادي او ټولنيزو ستونزو لکه قتل، غلا، بيوزلي، ناوړه اخلاقو او د بشري پانګو د تباهۍ لامل هم ګرځي.

د اسلام پاك دين نشه يي توکي ناروا ګڼي ځکه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهۍ سره مخامخ کوي. هغه کسان چې د دغو توکو په قاچاق لاس پورې کوي د انسانيت دښمنان بلل کېږي.

هغه کسان چې نشه يي توکي کاروي او ددغو توکو استعمال يې ورځنۍ عادت ګرځېدلی دی، د معتاد په نامه يادېږي. زموږ په ګران هيواد افغانستان کې هم له بده مرغه د ۱۸ _ ۳۰ کلونو ترمنځ يو شمېر ډېر روږدي ځوانان شته، چې عام وګړي يې د پوډري (هيرويينې) په نامه يادوي.

روږدي کسان په کورنۍ او ټولنه کې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولنې څخه جلا شوي وي. خلك ورته د يو مجرم په سترګه ګوري. ځکه دوی هغه کسان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. که چیرې ښه ځیر شو، نو جوته به شي، روږدي کسان هغه ناروغان دي چې له روږدیوالي څخه وړاندې په یو ډول رواني ناروغۍ اخته وو او یا د ژوندانه په اوږدو کې له کورنیو، ټولنیزو یا اقتصادي ستونزو سره لاس و گریوان وو. دغه ستونزې ددې لامل گرځیدلې، چې دغه کسان د روږدیوالي په لومو کې را ښکیل شي. دا د ټولنې د وگړو، دولتي او نا دولتي موسساتو دنده ده چې ددغو ستونزو په هکله فکر او عملي گامونه اوچت کړي. له معتادانو سره هغه مرستې تر سره کړي چې د یو معتاد په درملنه کې اغېزمنې وي. د یو معتاد په درملنه کې مهم او غوره ټکي دادي چې نوموړي ته د یو ناروغ شخص په سترگه وکتل شي، نه د یو مجرم او گناهگارسړي په سترگه. که چیرې معتاد سړی ونه هڅول شي او ښه سلوك ورسره و نه شي، بې له شکه به هیڅکله هم خپل دغه ناوړه عمل پرې نږدي.

د نشه یې توکو زیانونه:

د نشه یې توکو استعمال خورا زیات ځاني، روحي، ټولنیز، اقتصادي او اخروي زیانونه لري چې موږ یې ځینو زیانونو ته په لاندې ډول گوته نیسو:

۱) د بدن دفاعي سیستم کمزوری کوي.
۲)د مرکزي اعصابو د سیستم فعالیتونه کمزوري کوي.
۳) د زړه ټکان زیاتوي.
۴) د ستوني او سږو سرطان پیدا کوي.
۵) د باصرې، شامې او ذایقې حسونه کمزوري کوي.
۶) د وینې فشار زیاتوي.
۷) د وینې کلسترول زیاتوي.
۸) د زړه د ناڅاپي دریدلو (سکتې) لامل کیږي.
۹) په معتاد سړي کې لټي او کمزورتیا را منځته کوي.
۱۰) په تنفسي سیستم کې گډوډي رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) روحي ګډوډي، (ستړيا، پريشاني، ګوښه توب، په ځان باندې نه اعتماد، نهيلي...) راولي.

د متن لنډيز:
نشه يي توکي هغه خطرناك توکي دي چې د ځاني ناروغيو لکه: سرطان، نري رنځ، د زړه درېدل، زيرى او د اقتصادي او ټولنيزو ستونزو، لکه غلا، وژنې، بېوزلى او د بيکارى لامل کيږي. په هغې باندې اموخته کېدل ډېر اسانه دي، خو بيا ترې ځان خلاصول ډېر ستونزمن کار دى. ځوانان او تنکي ځوانان د توکو او ساعت تېرى په بهانه په نشه يي توکو باندې پيل کوي، خو کله چې د هغې په لومه کې ونښلي بيا نو پښېماني هيڅ ګټه نه لري. موږ بايد خپل روغ، سالم او خوښ ژوند په نشو تباه نه کړو.

څرګندونه

باصره: د ليدلو حس
شامه: د بويولو حس
ذايقه: د څکلو (خوند حس)
کلسترول: په وينه کې د غوړو شتون

فعاليتونه

۱_زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:
- د نشه يي توکو کارونه څه ډول زيانونه منځته راوړي؟

- د نشه يي توکو روحي او ځاني زيانونه کوم دي؟
- په نشه روږدو کسانو ته په ټولنه کې په کومه سترګه کتل کېږي؟
- قاچاق وړونکي چا ته ويل کېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې:

- متن په پټه ولولي.
- متن ټوټې ټوټې په لوړ غږ ولولي.
- د لوست مفهوم په ساده ژبه ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

لامل، توکي، له بده مرغه، لومې، دنده، سربيره

۴ـ ستاسو په اند په نشه يي توکو باندې د روږدي کيدو لاملونه څه شی دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د (نسوارو او چلم په ګډون) د بېلا بېلو نشه يي توکو نومونه او د هغوی زيانونه وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووايي.

> د خدای ﷻ په یاد د ایمان بنسټ پیاوړی کیږي.
>
> ابوريحان البيروني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطفاً لاندي جدول په کتابچې کې رسم او د اړوندو ګڼو په کلمو يې ډک کړئ.

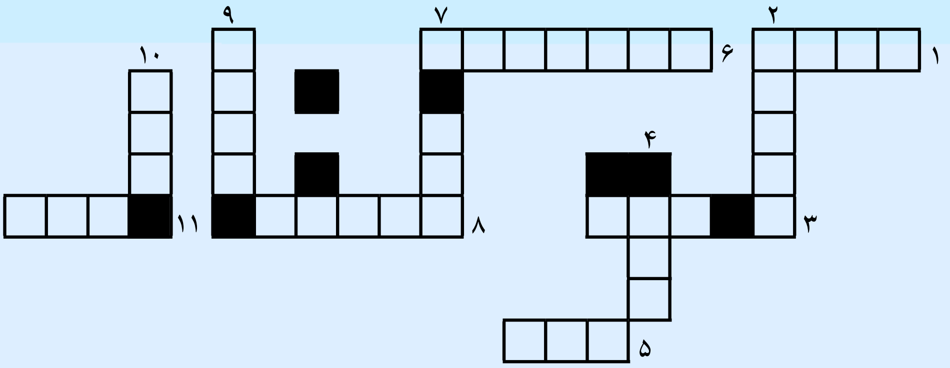

۱_ د جرم سرته رسوونکی.

۲_ هغه خوك چې په نشې روږدی شوی وي.

۳_ نشه کوونکي ته کارول کيږي.

۴_ د بدن يو غړی چې د نشه يي توکو په ډېرې کاروني له کاره لويږي.

۵_ د نشه يي توکو په کاروني يې ژوند دې کچې ته رسيږي.

۶_ هغه ناروغي چې د نشه يي توکو د کاروني له امله په انسان کې رامنځته کيږي.

۷_ د نشه يي توکو د ډېرې کاروني له امله رامنځته کيږي.

۸_ د نشه يي توکو د ډېرې کاروني له امله سړی داسې کيږي.

۹_ د نشه يي توکو دکاروني له امله سړی دې کار ته لاس اچوي.

۱۰_ د نشه يي توکو دکاروني موخه ده.

۱۱_ کله چې په نشې روږدی سړی پيسې ونه لري، دې کار ته لاس اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرويشتم لوست

د ماين خطرونه

د جګړې بدغوني پاتې شونې

■ تاسو ماينونه پېژنئ؟

د افغانستان د دېرش کلنې جګړې په اوږدو کې ببلا ببلې پوځي وسلې کارول شوي، هوايي بمبارۍ شوي، راکټونه ويشتل شوي، ماينونه ايښودل شوي او د دښمن د کمزورۍ کولو او ماتولو لپاره له هر راز وسيلو څخه کار اخيستل شوی دی. د ۱۳۵۷ کال له پيل څخه تر اوسه پورې د ځمکنيو ماينونو ببلابېل ډولونه کرل شوي او په افغاني خاوره کې ازمايل شوي دي. سره له دې چې يو زيات شمېر يې پاک شوي، خو لا ډېر نور يې پاتې دي. که چيرته خلک پام ونه کړي، نو د معيوبيت او مرګ ژوبلې لامل کېږي.

■ ستاسو په سيمې کې ماينونه شته؟

■ د ماينونو له خطر څخه څنګه ځانونه ژغورلای شئ؟

افغانستان هغه هېواد دی چې زيات شمېر ماينونه او ناچاودې توکي پکې موجود دي. د اوږدو جګړو په بهير کې د ماينونو پريمانه کارونه د افغانستان د جګړو يوه ډېره ناوړه بېلګه ده. نن (١٣٨٧ ل) د ماينونو او ناچاودو توکو له کبله هره مياشت د قربانيانو شمېره تر پنځوسو زياته وي.

ماينونه په عمومي توګه دوه ډوله دي:

ـ پرسونل ضد ماينونه

ـ د وسايطو ضد ماينونه

ماينونه هغه ځانګړي چاودېدونکي توکي دي چې له لرګيو، اوسپنې او پلاستيک څخه جوړ او دننه يې چاوديدونکي توکي اېښودل شوي دي. دا وسله د پښې يا د لاس په فشار چوي چې د انسان د ژوبلېدو او يا مرګ سبب کېږي. ماينونه بېلا بېلې بڼې او اندازې لري، د بېلګې په توګه د لوبو د شيانو په بڼه، د کوچنيو راديوګانو، د قلم، ساعت او نورو شيانو په بڼه جوړ شوي دي.

زياتره ماينونه د انسان د ټيټي کولو او شل شوټولو په موخه جوړ شوي دي. دا يوه معموله پوځي وسله ده چې په پراخه کچه له لومړۍ نړيوالې جګړې راهيسې د ټولې نړۍ په ټولو جګړو کې کارول شوې ده.

ماينونه د کابل ښار په شاوخوا، ولايتي ښارونو او د هېواد په کليوالو سيمو او کروندو، څړځايونو، غرونو، غونډيو او پوځي چونيو ته څېرمه ځايونو کې ښخ شوي دي.

ناچاودي توکي

هغه مهمات چې د جګړې پر مهال چاودلي نه دي، د ناچاودو توکو په نامه يادېږي. په ناچاودو توکو کې راکټونه، هوايي بمونه، لاسي بمونه، د ټانک او بېلا بېلو ټوپکو ګولۍ او نور ناچاودي شيان راځي. د ناچاودو توکو مخنيوی اسان دی، ځکه هغه زياتره د ځمکې پر سر پراته وي، خو د ماينونو مخنيوی ډېر سخت دی، ځکه سړی نه پوهيږي چې ماين چېرته پټ دی. ماينونه د جګړې له پای ته رسېدو وروسته تر ډېرې مودې پورې پاتې کيږي. داسې هم کېدای شي چې دا ماينونه د هغه چا اولادونه، لمسيان او کړوسيان ووژني، چې ښخ کړي يې وي.

د هغې ورځې په هيله چې په ګران هېواد افغانستان کې هيڅ ماين او ناچاودي توکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې نه شي او خلک په خوندي او ډاډمن زړه خپل کار ته دوام ورکړي.

دمتن لنډیز:

په افغانستان کې د اوږدې جګړې له امله ځمکني ماینونه اوناچاودي توکي په پرېمانه توګه پراته دي. غرونه، دښتې، کروندې، څړځایونه، د استوګنې ځایونه، پوځي قشلو ته څېرمه ځایونه او داسې نور له ماینونو او ناچاودو توکو ډک دي. ماینونه او ناچاودي توکي ډېر خطرناک وژونکي او ټپي کوونکي شیان دي. هغوی ته لاس مه وروړئ. موږ باید نورو ته لارښوونه وکړو چې هغوی هم ناپېژندل شوو شیانو ته لاس ورنه وړي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي:

- ماینونه څه ډول شیان دي؟
- ماینونه او ناچاودي توکي چېرته ابښودل شوي دي؟
- ناچاودي توکي کومو شیانو ته ویل کېږي؟
- ماینونه څو ډوله دي؟ د هریونوم واخلئ او دکاروني موخه یې بیان کړئ.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنوته تشریحي ځوابونه ووایي:

- د ماینونو له خطر څخه څنګه ځان ژغورلای شو؟
- که په یو ځای کې موکوم ماین، ناچاودي توکي یا یونااشنا شی ولید، باید څه وکړئ؟
- که چېرته د ماین سیمې ته ورننوتئ، څنګه بېرته راستنیږئ؟
- ایاکله مو هم د ماین له خطرونو څخه د خبرتیا په غونډه کې برخه اخیستې ده؟

که هو، نو څه مو زده کړي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ زده کوونکي دې په بېلا بېلو جملو کې د ماین، ځمکني ماین، د وسایطو ضد ماین، بم، راکټ، سرگلوله، گولۍ او نورو غندنه وکړي.

۴_ د جگړې زیانونه او د سولې گټې ولیکئ.

۵_ د لاندې کلمو ضد ولیکئ:

سوکالي، سوله، خوښي، روغتیا، بندي

۶_ له لاندې درېو درکړ شویو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

◆ ماینونه کله کارول کېږي؟

الف: د سولې پر مهال

ب: د تبلیغاتو پر مهال

ج: د جگړې پر مهال

◆ که ماین یا یو نااشنا شی مو ولید، څه کوئ؟

الف: له ځمکې یې پورته کوئ

ب: په لغته یې وهئ

ج: گوتې نه وروړئ

◆ که د ماین سیمې ته ورننوتئ څنگه بېرته راگرځئ؟

الف: د خپلو پښو په پلونو پل ږدو او راستنېږو

ب: بېرته را منډه کوو

ج: هملته پاتې کېږو

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کور د غړو په مرسته د ماینونو او ناچاودو توکو په اړه نور معلومات هم ترلاسه کړي. د هغوی د زیانونو په اړه دې پنځه کرښې ولیکي او سهار ته دې په ټولگي کې د نورو ترمخه ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او سپوږمۍ

عبدالرؤف بېنوا د افغانستان له نومیالیو لیکوالو او شاعرانو څخه دی. په ۱۲۹۲هـ . ش. کال په کندهار کې زېږېدلی دی او په ۱۳۶۳هـ . ش. کال کې یې په پردېسۍ کې له نړۍ سترګې پټې کړې دي.

بېنوا په ۱۳۱۸هـ . ش . کال کې د پښتو ټولنې د علمي غړي په توګه په کار پیل او بیا یې تر مړینې پورې د مدیر، رئیس، د ولسي جرګې د غړي، وزیر او سفیر دندې تر سره کړې دي. زیات شمېر منظوم او منثور او څېړنیز اثار یې لیکلي دي.

د پښتو په معاصر شعر کې د استاد بېنوا نوم د پوره ځلا وړ دی. دلته یې د شاعر او سپوږمۍ په نوم یو شعر راوړو:

سپوږمۍ

د آسمان لویه دنیا کې
ته سپوږمۍ ښکلې زیبا یې
رنګ الوتې ګونه زرده
ته ویشتلې په زړه چاپې
جوړه ماغوندې غمجنه
څوک دې نشته یک تنها یې
خپل ښایست در پورې اور شو
که له یاره بېنوا یې
راته ووایه له مینې
څه در شوي نازنینې؟
لا لېږانده سره ښورې
په شپه هر ځای کې ولاړه
محبت یو په زړه سوي
راشه کښېنو سره دواړه
زه به تاته زړګی تش کړم
ته و ماته لاس تر غاړه
غم د مینې به نیمی کړو
په یوازې سر مه ژاړه
ښایسته یې ګلالۍ یې
د آسمان پیغله نجلۍ یې
لکه اوس چې یې پخواهم
د مینو هر ځای مله وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوار مجنون که پر سارا و
ته هم سمه ورسره وې
د شیرینې حال دې ولید
د فرهاد په غم کې ته وې
چې به راز د سینې خپور و
د هغه مجلس ډیوه وې
مقتولان د عشق لیدل تا
په ورو ورو به پرې ژړل تا
په اوبو کې سره رېږدې
ښایسته دې په تا غرونه
ستا رڼا ته هوسېږي
د رېدې ښکلې ګلونه
د زلمو زړه ته ورتېره
خوښ په تا د نجونو زړونه
ستا په ښو شغلو کې غواړي
مینان خپل امیدونه
وفاداره معشوقه یې
د عاشق د زړه ټوټه یې
د مجروح مین زړګی یې
سپوږمۍ ښکارې وجهان ته
د همزولو له ټولیه
بینوا تللې آسمان ته
چې الفت دې پکې نه لید
شوې په قهر و انسان ته

یو مخلص دې بیا ونه موند
چې هر څو دې کش کړه ځان ته
ټول بې درده، دردمن نشته
ټول بې واکه، واکمن نشته
***

سپوږمۍ په پښتو شاعرۍ کې ځانګړی ځای لري. په ټولو لرغونو او معاصرو اشعارو په تېره بیا په ولسي ادبیاتو کې، له غزل څخه نیولې بیا تر لنډۍ پورې سپوږمۍ د یوې سمبولیکې وسیلې په توګه خپل خاص ځای او مقام ساتلی دی. شاعر له سپوږمۍ سره خپل غم شریک کړی، د زړه خواله یې ورسره کړې ده، له خپل یوازیوالي یې ورته ګیلې او شکایتونه کړي، خپل زړه یې ورته تش کړی او هغه یې د خپل راز ملګرې ګڼلې ده. یو شمېر شاعرانو سپوږمۍ له خپل یار او معشوقې سره د دیدن او حال شریکولو وسیله ګرځولې ده. په بل ځای کې سپوږمۍ د هجران او بېلتون د شپو ورځو یار او ملګرې شوې او شاعر له هغې سره بنډار کړی دی.

په یو شمېر شعرونو کې سپوږمۍ د تاریخ زړه بلل شوی او خطاب یې ورته کړی، چې تا د دور او زمان هر څه په خپلو سترګو لیدلي او هر څه ستا په لمن کې پراته دي، وګورئ، ارواښاد ګل پاچا الفت څه ښه وایي:

ارمانونه، افسوسونه، حسرتونه
د مینــو، د غمجنــو د خوارانــو
غفلتونــه، لغزشــونه، مکیزونه
د مشــرانو، د مستانو، د خوبانو
چپاوونه، یرغلونه، شورشــونه
د چنګېز، د ســکندر، د پرنګیانو
دې هېواد کې تا لیدلي دغه واړه
ته د هر چا په سر باندې یې ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای وایي:

ستا رڼا کې پیدا کیږي نور فکرونه
شاعران اخلي له تا ځنې الهام
په کتو کې درته وایي پټ رازونه
یا اشنا ته لیږي ستا په لاس سلام
تا سره وینمه بل راز تاثیرونه
ته په هره شپه راوړې نوی پیغام
په تا باندې د اشنا مینه ماتیږي
د دردمنو تسلي دربانديې کیږي

سپوږمۍ د پښتو په ولسي ادبیاتو کې ډېر پراخ ځای لري. بې شمېره لنډۍ موجودې دي چې د سپوږمۍ نوم پکې راغلی دی. مینانو او عاشقانو خپل د زړه راز ورته ویلی او له هغې سره یې خبرې کړي دي. لاندې څو لنډۍ د بېلګې په توګه وګورئ چې د سپوږمۍ په اړه ویلې شوې دي:

سپوږمۍ په ما دې څه احسان دی
زما اشنا د دیواله سیوري ته ځینه
***
سپینې سپوږمۍ حال راته وایه
زما اشنا مجلس له چا سره کوینه
***
که دې زما دیدن یادیږي
سپوږمۍ ته ګوره زه په بام ولاړه یمه
***
سپوږمۍ په منځ د اسمان راغله
بې یاره خوب نشته که ماته نه راځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

شاعر په خپل خيال کې له سپوږمۍ سره د زړه خواله کوي. د سپوږمۍ يوازېتوب له خپل ځان سره پرتله کوي. بلنه ورکوي چې راځه کينو او زړونه يو بل ته تش کړو. بيا د سپوږمۍ هغه ځانګړنه څرګندوي چې تا ډېر څه ليدلي او د هر چا له رازونو خبره يې. په پايله کې وايي چې ستا زړه له دنيا تنګ شو ځکه اسمان ته لاړې. په دنيا کې دې مينه او الفت نه ليده او په انسانانو کې دې اخلاص نه ليده، ځکه خپه شوې او اسمان ته لاړې.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وار د شعرونو برخه په لوړ اواز ولولي او هره برخه دې معنا کړي.

۲ـ زده کوونکي دې شعر يو ځل په چوپه خوله ولولي او بيا دې لنډ مفهوم وليکي او پخپلو خبرو کې دې ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ـ ګوته ۲ـ لالهاند ۳ـ غرې ۴ـ ځلا ۵ـ سپوږمۍ ۶ـ مل

۴ـ زده کوونکي دې وګوري چې په شعر کې کومو کيسو ته اشاره شوې وي، نو د کيسې په اړه دې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سپوږمۍ په اړه يو شعر وليکي او يا دې د سپوږمۍ په اړه پنځه لنډۍ وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشرانو حقونه

■ ستاسو مشران څوك دي؟

هره ټولنه ځانته ارزښتونه لري. افغاني ټولنه په دې اړه خورا بډایه ده. کشر او مشر، ځوان او سپین ږیری، ښځه او نارینه ټول په خپلو منځونو کې د راشه درشې او چال چلن لارې او اصول لري. کشران د مشرانو درناوی کوي. په وړاندې یې بې ادبه خبره نه کوي. خبرې او لارښوونې یې مني. مشران هم په خپل وار په کشرانو مینه کوي. خواته یې رانژدې کوي او لورینه پرې کوي. ښځې په ټولو ټولنو، په تېره بیا په افغاني ټولنې کې د زیات درناوي وړ دي.ان په جنګ جګړو کې هغوی د درناوی وړ ګڼل کیږي او څوك کار پرې نه لري.

■ د مشرانو په وړاندې تاسې څرنګه چلن کوئ؟

■ د مشرانو چلن ستاسو په وړاندې څنګه دی؟

پر مور، پلار، ورونو، ترونو، ماماگانو سربېره د نورو مشرانو درناوی او عزت هم پر موږ لازم دی. مشران دوه ډوله دي: يو هغه چې په عمر کې له يو چا څخه زيات وي. بل هغه خلك دي، چې د زياتې پوهې او علم خاوندان وي. (لويوالی په عقل دی نه په کال - شتمني په زره ده نه په مال) ددې دواړو ډلو احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

د يوې خوشحاله کورنۍ بنسټ يو بل ته پر درناوي او په خپلمنځي پوهاوي ايښې وي. لويان پر کشرانو مينه او شفقت کوي او کشران د لويانو او مشرانو درناوی کوي. خبرو ته يې غوږ نيسي او که کومه ښه لارښوونه ورته وکړي، هغه مني.

زموږ کشران بايد د خپلې ټولنې له دود دستور او فرهنګ سره سم د مشرانو درناوی وکړي، په وړاندې يې په بې ادبی او لوړغږ خبرې ونه کړي. په سپکه سترګه ورته ونه ګوري. که سرويس يا بل داسې ځای وي چې يو مشر يا سپين ږيري ته پکې د ناستې ځای نه وي او کشران ناست وي، بايد کشران خپل ځای په ډېر ادب مشرانو ته پرېږدي. کله چې په مخه ورشي، بايد سلام ورکړي او عزت يې وکړي. هغسې چلن ورسره ونه کړی چې د مشرانو له شان او حيثيت سره سمون ونه لري.

مشران د ژوند ډېرې تجربې لري او هغه د چا خبره تر کشرانو يې ډېر کميسونه زاړه کړي او د ژوند ترخې خوږې يې څکلي دي، له دې امله يې بايد خبرې او لارښوونې په ډېره مينه واورېدل شي او عمل پرې وشي.

هغه خلك چې تر تاسې کشران وي، خو د پوهې او علم له مخې پر تاسې زيات وي، نو لازمه ده، چې د پوهې او علم له مخې يې درناوی وکړئ. کولای شئ، په ډېر ادب ورڅخه د هغو مسايلو پوښتنه وکړئ، چې پرې نه پوهيږئ.

له بلې خوا پر کشرانو باندې لورينه او مهرباني د لويانو دنده ده. مشران بايد پر کشرانو لاس تېر کړي، پيرزوينه پرې وکړي، وېې نازوي او که چېرې کومه تېروتنه او غلطي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې وشي، باید ویې ښېي او سمه لارښوونه ورته وکړي. د همځولو او نورو ملګرو ترمخه یې سپك نه کړي. تل یې وهڅوي او شخصیت ته یې وده ورکړي.

د مشرانو درناوی او په کشرانو مهرباني او شفقت زموږ اسلامي دنده هم ده. د ټولنې د ښې ودې، پراختیا او د چارو د ښه سمون لپاره پر دې کار زیات ټینګار شوی دی.

که موږ وغواړو چې په سپین ږیرتوب کې مو درناوی وشي، باید له اوسه د لویانو درناوی وکړو. بې ادبه انسان د وچې ونې په څېر دی. وچه ونه، نه سیوری لري او نه مېوه کوي، یوازې د وهلو او سېځلو کار ترې اخیستل کېږي.

د متن لنډیز:

ټولنه له افرادو څخه جوړه شوې ده. دا افراد پر یو بل حقونه لري. مشر په کشر، کشر په مشر، ځوان په زوړ او زوړ په ځوان. همدا رنګه ښځې په نارینه وو زیات حقونه لري. کشران باید تل د مشرانو عزت اودرناوی وکړي. مشران باید پر کشرانو باندې پېرزوینه او مهرباني وکړي. ویې روزي، ویې پالي او ذهني اوبدني ودې ته یې پاملرنه وکړي. دا د ټولنې نظام دی. نظام په همدغو ستنو ولاړ دی. باید ټینګ یې وساتو.

فعالیتونه

١ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي:

- کشران پر مشرانو څه حقونه لري؟
- ولې باید پر کشرانو مینه او شفقت ولرو؟
- داسمه ده چې وایي: ((درناوی باید له کور څخه پیل، په ښوونځي کې تمرین او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولني کې عملي شي)) وبې څېړئ.

- ستاسو په اند د ښوونځي او خوشحاله کورنۍ ځانګړتیاوې کومې دي؟

۲_ د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- هره ټولنه ځانته ....لري.
- مشران باید .... خواته نژدې او لورینه پرې وکړي.
- د .... احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

۳_ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پیدا او ودې لیکي.
- دویمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پیدا او ودې لیکي.
- دریمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ې ګانې) پیدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتیب سره بېلې بېلې ولیکي.
- څلورمه ډله دې په متن کې متضادې کلمې ولټوي او ودې لیکي.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په خپلو کورونوکې د مشرانو د حقونو په هکله له خپلو میندو اوپلرونو سره خبرې وکړي. د هغوی نظریات دې ولیکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووایي.
- زده کوونکي دې مور، پلار یا بل کوم مشر ته لیک ولیکي.

> **پر ماشومانو مینه او د لویانو درناوی وکړئ.**
>
> حضرت علي کرم الله وجهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینوم (صفت) او ډولونه يې

- ستاسو په اند ښه هلك او سره مڼه څرنګه عبارتونه دي؟
- په تېرو لوستونو کې مو د (ی) بېلابېلې بڼې او د کلمو ډولونه ولوستل. دلته د صفت او د هغه د ځانګړتیاوو په اړه خبرې کوو.
- ایا پخوا مو د صفت په اړه څه اورېدلي دي؟
- ستاسو په اند صفت څه معنا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ایستل شوې ده:

- زه روغ رمټ یم.
- زمونږ ملي پوځ خورا غښتلی دی.
- زه خوشحال کمزوری نه یم چې به ډار کړم.
- خدایه څه شول هغه ښکلي، ښکلي خلك؟
- تور تېل په توره تېره تول توی شول.

په پورته جملو کې روغ، غښتلی، کمزوری، ښکلي، تور او توره هغه کلمې دي چې د یو چا، یو شي او یا یو نوم ځرنګوالی ښیي.

ویلی شو ستاینوم هغه کلمه ده چې په خپلواك ډول نوم نه وي، خو د یو نوم حالت، ځرنګوالی، شومره والی او اندازه ښیي.

پوښتنه

اصلي ستاینوم:

لاندې جملو ته وګورئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ایستل شوې ده:

- ښه سړی د هرچا خوښیږي.
- توره تخته د تدریس جزء دی.
- په اوړي کې سپین کالي اغوندئ.

وګورئ، ښه، توره اوسپین کلمې چې اصلي ستاینومونه دي، د سړي، تختې او کالیو حالت ځرګندوي. په دې توګه اصلي ستاینوم هغه ستاینوم ته وایي چې د یو نوم اړوند حالت ځرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي ستاينوم دوه ډوله دی. يو ته يې ساده او بل ته مرکب وايي.
ددې ډولونو بېلګې په لاندې جملو کې وګورئ:

- لوخ له اوبونه ډاريږي.
- ولس په خپله ژبه ژوندی دی.
- تيټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه.
- اتل په ونه لنډ او په تنه پلن دی.

او

- توريالی په خپلې تورې وياړي.
- تر ناپوه دوست هوښيار دښمن ښه دی.
- پوهيالي د پوهنتون د استادانو علمي رتبه ده.

که پورته جملوته پام وکړئ، نو څرګنده به شي چې لوخ، ژوندی، تيټ، لنډ، پلن ساده کلمې دي چې د ولس، انسان او اتل څرنګوالی ښيي. په دې ډول ويلای شو چې ساده ستاينوم يوه کلمه وي، يعنې مفرده کلمه وي.

توريالی، ناپوه او پوهيالی مرکبې کلمې دي، يعنې توريالی له (توري) او (يالي)، ناپوه له (نا) او (پوه) او پوهيالی له (پوه) او (يالي) څخه جوړې شوې دي. په دې ډول مرکب هغه صفت دی، چې له دوو او يا زياتو توکو څخه جوړ شوی وي.

پوښتنه

زده کوونکي دې د ساده او مرکبو صفتونو بېلګې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتله ییز یا مقایسي ستاینوم:

پرتله ییز ستاینوم په دو و ډولونو تر سره کیږي.

الف: د (ډېر) په ملګرتیا، لکه:

۱_ دا قلم ترهغه قلم ډېر ښکلی دی.

۲_ احمد تر ما ډېر هوښیار دی.

ب: د (خورا یا لا) په ملګرتیا، لکه:

۳_ دا قلم ترهغه خورا ښکلی دی.

۴_ زما ورور ترما لا هوښیار دی.

د صفت او موصوف ګرداني سمون (مطابقت)

په پښتوژبه کې صفت له موصوف سره د جنس (نارینه، ښځینه)، شمېر او حالت له پلوه ګردانیږي.

صفت له موصوف سره په عمومي توګه په لاندې درېو ډلګیو وېشل کیږي:

الف: هغه صفتونه چې له خپل موصوف سره د نارینه جنس د شمېر له مخې سمون نه لري، خو د ښځینه جنس له موصوف سره پوره سمون لري، لکه په لاندې بېلګو کې:

نارینه		ښځینه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
شین ختکی	شنه ختکي	شنه هندوانه	شنې هندوانې
ښکلی کتاب	ښکلي کتابونه	ښکلې کتابچه	ښکلې کتابچې
ښه هلك	ښه هلکان	ښه نجلۍ	ښې نجونې

ب: هغه ډله ستاینومونه چې د نارینه جنس او ښځینه جنس د شمېر له مخې له خپل موصوف سره پوره سمون ښیي، لکه په لاندې بېلګو کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نارینه		ښځینه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
شین بڼ	شنه بڼونه	شنه لمنه	شني لمني
ترېو انار	تروه انار	خوږه منه	خوږې منې
پوخ ختکی	پاخه ختکي	اومه هندوانه	اومې هندوانې

د متن لنډیز:

په پښتو کې ستاینوم د یو نوم یا شي ځرنګوالی او څومره والی څرګندوي. ساده ستاینوم او مرکب ستاینوم مو وپېژندل. د هغو نمونې موبه کلمو او جملو کې ولېدې. اوس له یو لړ تمرینونو څخه وروسته تاسو کولای شئ، صفت او ډولونه یې ښه وپېژنئ.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه په ګوته کړي:

- ته اوس څنګه یې، روغ شوی یې؟
- زلمی خورا غښتلی ځوان دی.
- ته لا څومره کمزوری یې!
- دا څنګه ښایسته او ښکلی ځای دی!
- تور توتان له تا قربان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.

- لومړۍ ډله دې داسې کلمې و وايي چې ساده ستاینومونه پکې راغلي وي.
- دویمه ډله دې د مرکب ستاینومونو بېلګې راوړي.

۳ـ زده کوونکي دې په لاندې متن کې په خپل وار د صفتونو بېلا بېلې بېلګې ولیکي:

((ګلالۍ له کورنۍ سره ګلباغ ته تللې وه. د پسرلي موسم و. ډېره نرمه او ښکلې هوا چلېده. ګلالۍ خپل ورور ننګیالي ته وویل، خومره توتان چې خوړی شې، خوره یې. خو ګوره چې ناروغه نه شې. پلار یې ګلالۍ ته وویل: زه تلونکی یم، هغه زما توره کورتۍ راوړه. ګلالۍ ورته وویل، پلاره، هغه خیرنه ده. هغه بله کریمي کورتۍ مې دې راوړې ده. پلار یې په غوسه ورته وویل، ګلالۍ دا دې څویم ځل دی، چې خبرې ته ښه غوږ نه نیسې. ګلالۍ له پلار څخه بښنه وغوښته.))

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لوست کې د کارول شوو صفتونو د ټولو ډولونو بېلګې بېلې، بېلې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د اسلام ستر پیغمبر فرمایي: د ژباتې پوهې والا ارزښت تر هغه چا زیات دی، چې لږه پوهه یې ترلاسه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ويشتم لوست

نظم او ډولونه يې

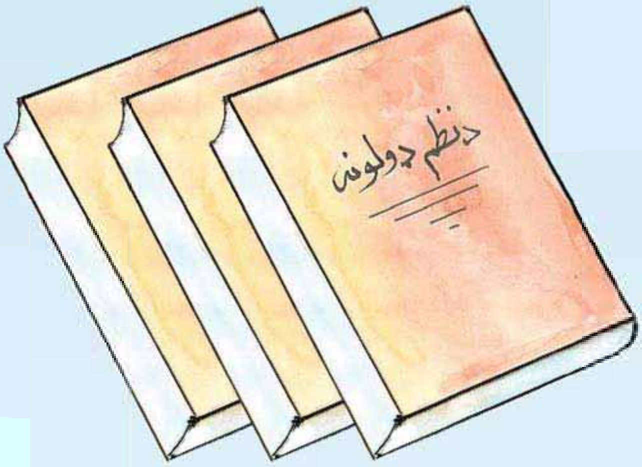

■ تاسو تراوسه نظم لوستى دى؟

موږ هره ورځ په كور كې خبرې كوو، په ښوونځي كې خبرې كوو، لوست لولو، له ځانه پوښتنه كوو، د چا پوښتنې ته ځواب وايو. دې عادي خبرو ته نثر وايي، خو كه داسې يوه ليكنه ولولو چې وزن ولري او يا له موسيقۍ سره و ويل شي، نو دا ډول وينا له خبرو سره توپير لري. دې ډول وينا ته نظم وايي. تر اوسه مو په درسي كتابونو كې نثر هم لوستى او د ژبو په كتابونو كې مو نظم هم. دلته ستاسو د زياتو معلوماتو لپاره په نظم خبرې كوو.

■ ستاسو په اند نظم څه شي ته وايي؟

ليکنې دوه ډوله دي. يو ته نثر وايي او بل ته نظم. نثر به په راتلونکو ټولګيوکې په مفصل ډول ولوستلی شئ. دلته په نظم باندې ځغلنده نظر اچوو.

وايي، شعريا نظم هغه وينا ده چې وزن او قافيه ولري. د نظم معنا عموما د شعرمترادفه ده او له هغې سره په يوه معنا کارول کيږي. خو د شعر او نظم ترمنځ توپير شته. شعر موزونه او تخيل لرونکې وينا ده او نظم موزوني قافيه لرونکې وينا ته وايي.

نظم د بڼې له مخې دا ډولونه لري:

۱ _ مثنوي: هغه نظم دی چې د هربيت دواړه مسرۍ يې يو ډول قافيه ولري. اوږده، اوږده مطالب، تاريخي، رزمي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پکې ډېر ښه بيانېدای شي. بېلګه يې په لاندې ډول ده:

ای د پـاک وطـن فـرزنـده ای د قـام خـوږه دلـبـنـده
ای د نـوي ژونـد پيغامه ای ارزو د وطـن قـامـه
د افـغـان د بـاغ سنبله د پـښـتـون د بـڼ بلبله
سبا تـه مـسـؤول د کـار يې کـه تـه مـور او کـه تـه پـلار يې
ښـه اخـلاق او علم زده کړه هـلـه هـلـه تـلـوسـه کـړه
عـلـم هـرچـا لـه پـه کـار دی نـه چې تـش د نـرو کـار دی
ښځه نـر دواړه مـسـؤول دي خو په ښه عمل مقبول دي ...

۲ _ بولله (قصيده): هغه نظم ته وايي چې تر يوې مطلع لاندې ويل کيږي. اوږده او ډول ډول مضامين پکې راوړل کيږي. د بيتونو شمېر يې له شپاړسو څخه نيولې بيا تر دوو سوو پورې رسيږي. يوه بېلګه يې لاندې وګورئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگفته په باغ و راغ شول د بهار گل
هم په باغ هم په کوځه هم په دېوار گل
نه يوازې گل د گلو بوټو ونيو
بادام گل، شفتالو گل، ونيو انار گل
کاڼي، بوټي، خار و خس په گلو پټ شول
د همه واړو عيبونو شو ستار گل
چې د سترگو نظر لگي واړه گل دی
وړاندې گل د وروسته گل يمين يسار گل....

۳ـ غزل: هغه ډول نظم دی چې د لومړي بيت دواړه مسرې يې سره هم قافيه وي. د بيتونو شمېر يې تر ۱۶ او کله ناکله تر ۲۰ پورې رسيږي. ټولې دويمې مسرې يې د لومړي بيت قافيه تعقيبوي. جوړښت يې د قصيدې په څېر دی. له يوې مطلع نه پيروي کوي او وروستي بيت ته يې مقطع وايي. په مقطع کې معمولاً د شاعر نوم يا تخلص راځي. دا هم دغزل يوه بېلگه:

چې دي وگوري و مخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
بلبلان که دي له حسنه خبردار شي
ستا د مخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خومخ و بتخانې وته جارباسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
بنه چې زړه مې مسافر شو ستا په لورې
عقيق لا شي قيمتي چې يمن پرېږدي
د جفا د مرو ژوند څه دی حسينه
که د جور خوی زما گلبدن پرېږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ رباعي: هغه نظم دی چې څلور مسرې لري. لومړۍ، دويمه او څلورمه مسره يې سره هم قافيه او دريمه يې اختياري وي. بېلګه يې لاندې وګورئ:

خزان چې راشي وطن تالا کړي
د بڼ بلبلې په واويلا کړي
نن که وصال دی سبا هجران دی
نيازمند به واړه ځله جلا کړي

۵_ قطعه: هغه نظم دی، چې مطلع او مقطع نه لري. شمېر يې له دوو بيتونو څخه نيولې تر زياتو بيتونو پورې وي. لاندې يوه بېلګه يې وګورئ:

اندېښنه که په غره کښېږدي
غر به هم لکه وېښته کا
خوار سړی ملامت نه دی
که په غم کې ځان اوبه کا

د متن لنډيز:

پښتو ادبيات خورا بډايه لمن لري. رنګارنګ بېلګې لري. ولسي ادبيات يې خپل ښکلې رنګونه لري او ليکلي ادبيات يې خپل. ليکلي ادبيات يې ډېرې زباتې بڼې لري،. موږ ترې دلته د بېلګې په توګه د مثنوي، قصيدې، غزل، رباعي او قطعې نومونه واخيستل. داسې نور ډېر ډولونه شته چې د عربي عروضو په پيروۍ ويل شوي دي، کېدای شي په راوروسته ټولګيو کې ولوستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې په درېو ډلوو وېشل شي:

- لومړۍ ډله دې نثر راوپيژني او ښېلگې دې ووايي.
- دوېمه ډله دې د نظم معناځرگنده کړي.
- درېمه ډله دې د نظم ډولونه بيان کړي.

۲_ زده کوونکي دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په نښه او اړونده کلمې دې په خپل خپل کتار کې يو تر بل لاندې وليکي او نورو زده کوونکو ته دې بيان کړي.

۳_ زده کوونکي دې وگوري چې په پورته متن کې کوم صفتونه پيدا کولی شي. هغه دې په گوته کړي او ودې ليکي.

۴_لاندې متن ولولئ. د نومونو ډولونه، بېلابېلې (ی)گانې او صفتونه پکې په گوته کړئ. هر يو يې بېلابېل وليکئ او د زده کوونکو په وړاندې يې ولولئ:

احمد ناروغ و. ښوونځي ته لاړ. هلته يې ناروغي زياته شوه. د ښوونځي مدير هغه روغتون ته واستاوه. په روغتون کې يو ډاکټر له احمد څخه پوښتنه وکړه: ((احمده، په کوم ښوونځي کې يې؟)) احمد ځواب ورکړ: ((د سيد جمال الدين افغان په منځني ښوونځي کې.)) بيا يې ترې وپوښتل: ((پرون دې څه کا رکړي و ؟)) احمد ځواب ورکړ: ((پرون د جمعې ورځ وه. ډوډۍ مې وخوړه او د لمبا لپاره يو ډنډ ته لاړم، هلته نور هلکان هم وو. اوبه خړې وې. له لمبا وروسته لمر ته څملاستم. کله چې کور ته لاړم تو له شپه مې ځان خوږېده.)) ډاکټر ورته وويل: ((ته هوښيار هلك يې. په ولاړو او ناپاکو اوبو کې لمبل زيان لري. له لمبا څخه وروسته تود لمر ته څملاستل ښه نه دي. په مړه گېډه لمبا ښه نه ده. لږ ترلږه د ډوډۍ او لمبا تر منځ بايد يو نيم، دوه ساعته وخت وي. بايد خپلې روغتيا ته پام وکړې. هرشی بايد ونه خورې. خواړه دې هرو مرو بايد پاك وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان دې هم باید پاك وي... اوس ځه، درمل مې درکړل، په خپل وخت يې وخوره، ډېر ژر به ښه شې. پام کوه، چې د مېوې خوراك دې هېر نه شي.))

احمد له ډاکټر څخه مننه وکړه او د هغه لارښوونې يې په غوږ کې ونيولې. کور ته د تګ پر مهال يې په بازار کې سرې، سرې منې وليدې. ډېرې يې خوښې شوې. منې يې واخيستې او کور ته لاړ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي چې د خپلو کورنيو د غړو په مرسته له پورته نظمونو څخه د يو نظم نمونه پيدا کړي، وې ليکي او سبا ته يې د نورو ټولګيوالو په مخکې ولولي.

همدا شان زده کوونکي دې هڅه وکړي د پورته نظمونو په پيروۍ له ځانه کوم نظم جوړ کړي او د زده کوونکو په وړاندې دې ولولي.

داسې کوم شی نشته، چې د زده کړې له لارې ترلاسه نه شي، هيڅ شی زده کړې ته نه رسيږي. زده کړه بد اخلاق پر ښو اخلاقو بدلوي. ناوړه اصول سموي او د هغې په ځای يې راوړي. زده کړه انسان د پرښتو ترکچې لوړوي.

مارك تواين

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویپانگه

((الف))

ابده: لرغونی، تاریخي اثر، ودانی، ځلې

اتفاق: یو والی، اتحاد

اثار: نښې، لیکنې، تألیفات

اخروي: د هغې نړی، د اخرت

اراده: د انسان داخلي او ذهني ځواك چې یو کار ته انسان هڅوي، په عواطفو لاسبری

ارزښت: اهمیت، مهموالی، ارزش

ازمایل: ازمېښت، امتحان، د یو شي یا یو کارمعلومول

استوا: د ځمکې ملاوستنی، د استوا کرښه (هغه فرضي کرښه چې له دوو قطبونو څخه په مساوي اندازه له ځمکې څخه راچاپېره شوې او ځمکه یې په دوو برخو وېشلې ده. یوې ته یې شمالي او بلې ته یې جنوبي نیمه کره وايي.)

استوګنځی: د اوسېدو ځای، کور، تاتوبی

افاده: ښودل، ویل، څرګندول

افاقي: د یو شي په باره کې اضافي معلومات

ام البلاد: د ښارونو مور

امتیاز: د نورو په پرتله غوره والی

انتباه: ویښتیا، له غفلت نه راوتل، خبرېدل

انتقال: لېږدول

اندېښنه: تشویش

اند: فکر

اورښت: د باران، ږلۍ یا واورې اورېدل

اټکل: تخمین، قیاس

اړخ: خوا، لوری

اړین: ضروري

اله: یو شی، یوه وسیله

((ب))

باصره: د لیدلو حس، سترګې

باڼده: کلی، خوکورونه چې یو ځای پراته وي

بخت: طالع، هغه شی چې له پېشبینی پرته د انسان په ژوندکې رامنځته کېږي

برکت: پرېماني، نېکمرغي، مبارك

برهمن: د برهمايي (بودايي) دین لارښود

بریا: کامیابي، لاسته راوړنه

بریاوې: د بریا جمع حالت

بنډار: د همزولو انډیوالانو مجلس

بېلګه: مثال، نمونه

بېوزلی: غریب، له مال او شتو بې برخې

((پ))

پاتې شونی: باسي، کوم شی چې پاتې شي، باسي خواړه

پالل: روزل، عبادت‌کول

پايښت: پايېدونکی، بقا

پاڅون: قیام، د یوعمل پر وړاندې درېدل

پرتله: مقایسه، یو شی له بل شي سره پرتله‌کول

پرتلیز: مقایسوي

پرځې: لوېدل، سقوط‌کول، له منځه تلل

پرې: قطع، غوڅ شوی

پرېشاني: خپګان، اندېښنه

پنځ: طبیعت

پنډ: بار

په ځان اعتماد: په ځان باور او ویسا

پولې: سرحدونه

پوهاند: د پوهنتون د استادۍ تر ټولو لوړه او وروستی علمي رتبه

پوهندوی: د پوهنتون د استادۍ د پیل څلورمه علمي رتبه، خپلواك استاد

پوهنمل: د پوهنتون د استادۍ د پیل درېمه علمي رتبه، اسیستانت

پوهنوال: د پوهنتون د استادۍ د پیل پنځمه علمي رتبه، خپلواك استاد

پوهنیار: د پوهنتون د استادۍ د پیل دویمه علمي رتبه،اسیستانت

پوهیالی: د پوهنتون د استادۍ لومړی علمي رتبه، اسیستانت

پیاوړتیا: قوت، ځواك

پیرزوینه: لورېنه، پیرزو کول

پیروي: متابعت، د چا په لاره تلل

پېر: پړاو

پېښ: واقع

((ت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاړاك: چور وچپاول

تدبیر: دکارونو یا ستونزو د سم سر ته رسولو لپاره د حل په لاري فکرکول

ترجیح: په یو شي باندې د بل شي غوره ګڼل

ترې: له هغه (هغې) څخه

تس ونس: بېخي له منځه ورل، پوپنا

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندلو او روزنې لاره چې زیاتره یې له نړۍ سره اړیکې شلېږي

تعلیق: ځنډول، د سرته رسونې د وخت له ټاکلو پرته د یو کار ځنډول

تلوسه: ژر ژر، هیله، ارزو

تنفسي سیستم: د هغه غړو مجموعه چې د ساکښلو (تنفس) سیستم جوړوي.

تنګسه: د ژوند د مالي شونتیاو و نه لرل، سختي

توپاني: له باد او باران ډکه هوا

توحید: د خدای ﷻ یو ګڼل، د خدای ﷻ په یووالي خوله خوځول (اقرار)

تور: تور رنګ، تهمت (تور پورې کول)

توکی: ماده، شی

تړاو: اړیکې (تړینت)

تېز: چابك، بیړه، چټک

((ت))

تټی: کناراب، د مدفوع ځای

((ج))

جمال: ښایست، ښکلا

جوت: څرګند، ښکاره

جور: ظلم، زیاتی

((ځ))

ځانګړتیا: یو شی چې له بل شي څخه بېلوي

ځلانده: روښان

((چ))

چپاو: یرغل، حمله

چم: شاوخوا کلی، ګاوند

چوغندر: لبلبو (د ملی او ګازرې په څېر په ځمکې کې کرل کیږي او لوبیږي او د بورې د جوړولو لپاره ترې ګټه اخلي.)

چونی: پوځي ځای (د عسکرو د اوسېدو ځای)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ځ))

ځارنه: تر سترګو لاندې ساتل (مراقبت)

ځاروي: څلوربولي، حیوانات

ځرځای: د ځارویو د پوولو شین او له وبنو ډک ځای، وښیانه

((ح))

حساس: ژر پوهېدونکی، هغه څوک چې د چا له معمولي خبرو یا چلن خفه خپه کیږي، ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټکو او ډېر ژر مونډلو څواك

حیثیت: تولنیز ارزښت او اعتبار چې د یو چا د سرلوړی او نیکنامی لامل کیږي.

((خ))

خار و خس: **خاورې، خځلې،** هغه شی چې د یو کار د سرته رسولو مخه نیسي، اغزی، مزاحم

خبریال: د خبرونو ټولوونکی او لیکونکی

ختن: په چین کې یوه سیمه ده

خلقت: زوکړه

خځلې: ناپاکي، دکور پاتې شوني، جارو شوي شیان

خړوب: موږ، سېراب،

((د))

د وینې فشار: هغه فشار چې زړه ته د ورتلونکو رګونو پر دېوالونو واردیږي.

د وینې کلسترول: هغه غوړه ماده چې په عصبي جوړښت کې موجوده ده او په وینه کې یې ډېروالی د شریانونو د تنګېدو او قلبي ناراحتی لامل کیږي. په وینه کې د غوړو زیاتوالی.

دام: د الوتونکو د نیولو وسیله، چل، فریب

دبدبه: لویوالی، عظمت

دردمن: زړه سواند، دردېدونکی

دستور: لارښوونه، دود

دلبند: په زړه پوري

دولتي مؤسسې: وزارتخانې او ریاستونه، په یوه دولت پورې اړوندې اداري

دنیا: شین بوټی دی، خام خوړل کیږي(ګشنیز)

((ذ))

ذایقه: خوند

((ر))

راغ: د غرو لمنې

راغبرګېدنه: بېرته راتګ

رب: د ټولو ژونديو موجوداتو پالونکی

رزمي: جنګي، پوځي

رسنۍ: مطبوعات (ورځپاڼه، اخبار، راډيو، تلويزيون، اطلاعات)

رغنده: سم، جوړ

روان، رواني: په هوښ، حافظې او عاطفي پورې د اړوندې قوې مجموعه چې د يو چا د استعداد او د چال چلن څرنګوالی ټاکي.

روحاني: په روح پورې اړوند، مذهبي شخصيت، ديني پوه

روغمن: روغ، جوړ

روږدی: اموخته

رډې (سترګې): برګې، په قهر

رڼه: پاك او شفاف

((ز))

زرده: ژېړه (ښه)

زلال: صاف او شفاف، رڼې او خوږې (اوبه)

زوکړه: پيدايښت، زېږېدنه

زوږ: شور، غالمغال

زېړی: يو ډول ناروغي ده، چې د ځيګر د نيمګړتيا له امله په وينه کې د (بيلي روبين) په نوم ماده زياتيږي او د انسان د څېرې او د سترګو د سپين د زېړېدو لامل کيږي.

زېرمه: سپما، پاسره، ساتل شوی

((ژ))

ژوبل: ټپي، زخمي

((س))

ساتنه: حفاظت

سارا: دښته

ستار: پوښوونکی، د ګناه پوښوونکی

ستايل: ستاينه کول

ستاينوم: صفت

ستون: راګرځېدلی

ستونزې: مشکلات

سرطان: د جنيتيکي مادې له امله د بدن د سلولونو له واکه د وتلې ودې له امله پېښنه شوې ناروغي چې د بدن د سلولونو طبيعي غذا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکسیجن خوري او د تومور په نوم یوه غده رامنځته کوي. د لمریزکال د څلورمې میاشتې نوم دی.

سرښندنه: له سره تېرېدل، فداکاري

سفیر: په بهرني هېوادکې د یو هېواد رسمي استازی

سلامتیا: روغوالی

سلوك: چال چلن، روش

سمبال: په هر شي پوره

سمسور: اباد، ودان، خړوبه، ښېرازه

سمون: مطابقت

سورو ــ سواره (د سور مغیره حالت):

سویل: جنوب

سویلي: جنوبي

سیال: سارې، ورته سړی، رقیب، مانند

((ش))

شامه: د بویولو حس، پوزه

شبنم: پرخه، هغه اوبه چې د شپې له خوا په بوټو او ګلانو باندې اوري

شتنکې: لاس او پښې وهل

شخصیت: د نسبتا مداومو او ثابتو ځانګړتیاوو یوه واحده او منسجمه ټولګه چې یو شخص له بل څخه بېلوي، د یو شخص غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کیږي.

شغلې: رڼا، د لمر وړانګې، د اور لمبې

شفقت: مهرباني، زړه سوی

شل وشوټ: بې لاس او بې پښو

شوکت: دبدبه

شونتیا: امکان

شګفته: غوړېدلی

((ښ))

ښاد: خوښ، خوشحال

ښیراز: سمسور

((ص))

صدقه: خیرات

((ط))

طرز: ډول

((ظ))

ظرافت: نازکي، د یو شي او یا یو چا په سلوك،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړو او یا څېرې کې ښکلا او تناسب

((ع))

عاطفه: زړه سوی، مهرباني

عرفان: پوهه، پېژندنه

عظمت: لويي، دبدبه

عقيق: يو قيمتي غمی دی. رنګ يې سور وزمه او ځيګري وي او په ګاڼو کې ترې ګټه اخلي. بېرنګه ډول يې ډېر قيمتي دی.

((غ))

غندنه: د يو شي بد ويل

غندونکی: بد ويونکی

غورځنګ: حرکت

غښتلتوب: پياوړتيا، قوت

((ف))

فيوضات: برکتونه

((ق))

قاچاق: د يو شي ناقانونه وړل راوړل

قدر: برخ ليک، تقدير، سرنوشت، قضا: د خلقت او پيداکېدو لپاره د خدای ﷻ لومړنی اراده او قدر (د ق او دال په زور): د خدای ﷻ د لومړنی ارادې له مخې خلقت ته قدر وايي.

قشله: پوځي چونی

قيل وقال: خبرې اترې

((ک))

کاربوهايدريت: د بورې، نشايستې، سلولوز او داسې نورو ترکيبونو ډله ده. له کاربن، اکسيجن څخه جوړه شوې او د ژوو مهمه غذايي سرچينه ده.

کالدانه: يو ډول دانه ده چې د ماشې د چيچلو له امله د انسان پر مخ يا ځان راخيژي

کاينات: لمر، سپوږمی، ځمکه، اسمان، ...

کتنې: په يو شي څه ويل يا زباتول

کروړ: سخت

کمال: د يو شي وروستی حد، په ښو صفتونو کې ترټولو مخکيوالی، بې عيبه، بشپړ، پوهه

کنډواله: ويجاړ شوی، خراب شوی

کوډيين: له اپينو څخه تر لاسه شوې سپينه يا بې رنګه کيمياوي ماده چې د خوږ (درد)، نشې يا ټوخي لپاره کاريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوکایین: د یو بوټي (کوکا) له پاڼې څخه تر لاسه شوې شفافه ماده ده چې په طب کې د بې حسۍ او نشې په توګه کارېږي.

کوه طور: د یو غره نوم دی

((ګ))

ګالل: زغمل

ګاونډ: د کوراو کلي شاوخوا

ګلبدن: ښایسته

ګنې: یو ډول بوټی دی، په تودو سیمو کې شین کېږي، اوبه یې خوږې وي او عموما د ګوړې او بورې جوړولو او خوراك لپاره کارېږي.

ګنګستیا: د ماغې نارامي، د یوې لنډې مودې لپاره په څه شي نه پوهېدل

ګونه: څېره، بڼه

ګوښه توب: یوازېوالی

ګوګل: سینه

ګټور: ارزښتمن، مفید

ګړدود: لهجه

((ل))

لابراتوار: (ازمېښتون) چېرته چې د انسان یا حیوان طبي معاینات کېږي.

لالهانده: سرګردان

لامل: علت

لرغونی: پخوانی

لوستی: چا چې زده کړه کړې وي

لړ: جریان، سلسله

لېوالتیا: علاقه مندي

((م))

مادي: له مادې څخه جوړ شوی، په پیسو او شتمنۍ پورې اړوند

ماین: یوه چاودېدونکې اله، چې په جګړې کې د دښمن د ماتولو لپاره پر ځمکې ایښودل کېږي یا په ځمکې کې ښخېږي.

مترادفه: یو شان، هم معنا

متفکر: فکرکوونکی

مجاهد: جهادکوونکی

مجروح: ټپي

محسوس: حس کېدونکی

محفوظ: ساتلې، خوندي

مخینه: سابقه

مرګ ژوبله: د سر او مال زیان

مشال: ډیوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصور: تصویر لرونکی

مطلع: د شعر یا غزل لومړی بیت مصرع، د یو شعر دوه مسرې

معتاد: روږدی

معنوي: پټ، تر پردې لاندې

معیاري: په اندازه، ستندرد

مقبول: منلی، قبول شوی

ملاریا: یو ډول ناروغي ده، چې د ملاریا د ماشي د چېچلو له لارې رامنځته کیږي. ډېره سخته تبه او د ځان خوږ ورسره ملګری وي.

منرال: معدني توکي، په اوبو او د خوړو په ځینو منابعو کې پیدا کیږي.

منلی: قبول، بناېسته

منګول: پنجه

مهالنی: په وخت پورې مربوط، موقوته(خپرونه)

مهتمم: یو شي ته سر او سامان ورکوونکی، غمخور

مورفین: له اپینو څخه د نشې ډېر مهم لاس ته راغلی توکی چې په طبابت کې له هغې څخه د خوب راوستلو لپاره د یو مسکن په توګه کار اخیستل کیږي.

مورګې: غاړې، څنډې

میراث: پاتمرې، پاتې شوي شته

میلاد: زېږېدل، د حضرت عیسی (ع) د زېږېدو ورځ

مرېښت: په یو شي مرېدل

مېښت: استوګن

((ن))

ناچاودي: ناچاودلي

نادولتي موسسې NGOs: هغه موسسې چې په دولت پورې اړه ونه لري.

نازول: ناز ورکول، لاس راکښل

ناوړه: خراب، نامناسب

ناڅاپي: نابېره

نتلو – نتلی: خوار، ځپلی

نری رنځ: یو ډول ناروغي ده، چې له میکروب څخه پیدا کیږي او په سږي حمله کوي، سیل

نسخ: په اسلامي هېوادونو کې د لیك یو مشهور ډول چې زیاتره د قرانکریم په لیکلو کې ترې ګټه اخیستل کیږي. د پښتو لیکلو لپاره هم دا لیك کارول کیږي

نظام: د قوانینو، قاعدو، دودونو یا نورو مجموعه چې د یو شي ټینګښت او انتظام پرې ابنبی وي. لکه د طبیعت نظام

نغښتی: تاو راتاو، پېچلې

نندارہ: سیل، تماشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګ: غیرت، پت، عزت

نهیلي: نا امیدي

نوښتګر: مبتکر، د لومړي ځل لپاره د یو شي یا یوې مفکورې رامنځته کوونکی

((هـ))

هرومرو: حتما، خامخا

هسک: پورته، اسمان

هلې ځلې: کوښښ، زیار

هم مثل: ورته، غوندې، په شان

هوسا: ارام، کرار، سوکاله

هوسېدل: د یو شي هوس کول، تپاك

هوډ: پرېکړه، تصمیم، اراده

هیرویین: سپین رنګه، بې بویه، ترخه او ډېره زهري او روږدي کېدونکې ماده چې له مورفینو څخه لاس ته راځي.

((و))

وتلی: نومیالی، مشهور

وسایط: واسطې، د یو کار د سرته رسولو لپاره پکاريږي. زیاترو موټرو ته نقلیه وسایط وایي.

((ي))

یسار: چپ لوری

یمین: ښی لوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱ـ ادبپوهنه، سید محی الدین هاشمي
۲ـ اوسني لیکوال (لومړی ټوك) عبدالرؤف بېنوا
۳ـ برگزیده سخنان بزرگان، مرضیه یعقوبي
۴ـ پټه خزانه، محمد هوتك
۵ـ پښتو پښویه، پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار
۶ـ پښتو گرامر، پوهاند صدیق الله رښتین
۷ـ خواږه نعتونه، مولانا عباس قادریه
۸ـ د افغانستان تاریخي ودانۍ، نانسي دوپرې
۹ـ د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، پوهاند غلام جیلاني عارض
۱۰ـ د افغانستان مشاهیر، سید محی الدین هاشمي
۱۱ـ د الفت مرغلرې، (شعري کلیات) د شهرت ننگیال په زیار
۱۲ـ د بېنوا شعري کلیات
۱۳ـ د پښتو ژبې لنډگرامر، سید محی الدین هاشمي
۱۴ـ د شمس الدین کاکړ دېوان
۱۵ـ د عبدالقادر خان خټك گلدسته، دریم چاپ، د سید محی الدین هاشمي په زیار
۱۶ـ فرهنگ ادبیات جهان، زهرای خانلري
۱۷ـ فرهنگ فشرده سخن، دوکتور حسن انوري (دوه ټوکه)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library